عمومی پښتو

کال- ۱۳۸۹

مؤلف- نویداحمدغفوری

عمومی پښتو

مؤلف :
نویداحمدغفوری

ترتیب :
نویداحمدغفوری

نیټه :
۲۱ / ۱۱/ ۱۳۸۹

ددی کتاب هر ډول چاپ، کاپی او برقی نشر بغیر د مؤلف د اجازی څخه منع دی

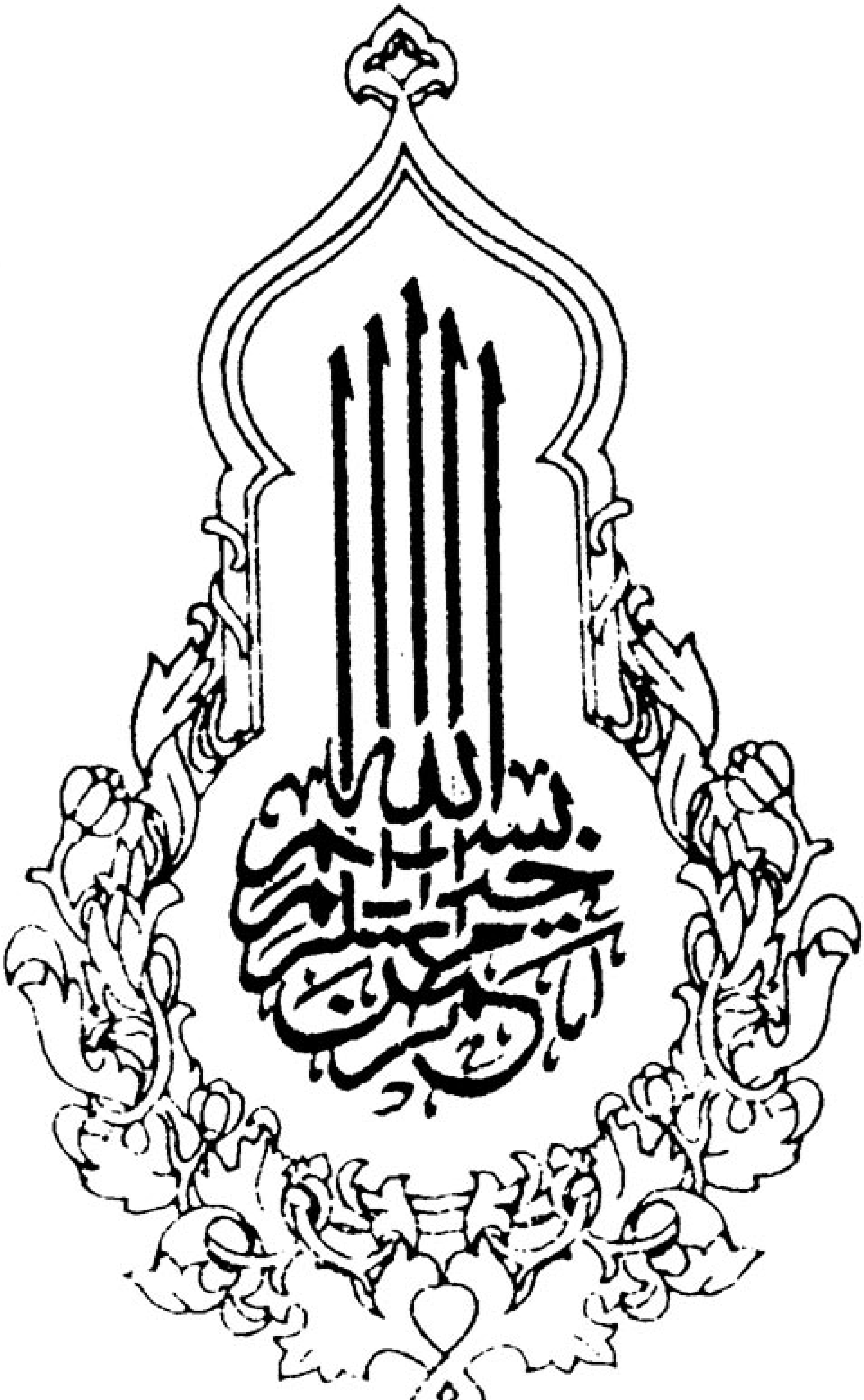
بسم الله الرحمن الرحيم

فهرست

شماره	موضوع	صفحه
	د پښتو او پښتنو تاریخ	
۱	د پښتو لرغونتوب .	۱
۲	د پښتو ادب تاریخ .	۱
۳	پښتو د پخوانیو شاهانو په دربارو کی .	۳
۴	د افغانستان جریدی .	۶
۵	د پښتنو هیواد .	۶
۶	باګرام په پښتو ادب کی .	۷
	د پښتنو ادیبانو تاریخ	
۷	امیر کروړ .	۸
۸	بیټ نیکه .	۸
۹	پیر روښان .	۸
۱۰	میرزا خان انصاری .	۹
۱۱	رحمن بابا .	۹
۱۲	حمید مومند .	۹
۱۳	خوشحال خان ختک .	۹
۱۴	شیخ تیمن(رح) .	۹
۱۵	کاظم خان شیدا .	۱۰
۱۶	محمد هوتک .	۱۰
۱۷	سید جمال الدین افغان .	۱۰
۱۸	جنرال بخت خان پښتون .	۱۰
۱۹	حافظ رحمت خان .	۱۱
۲۰	نازو انا (میرمن نازو) .	۱۲
۲۱	میرمن زینبه .	۱۲
۲۲	زرغونه انا .	۱۲
۲۳	ملاله .	۱۲
۲۴	بی بی نیکبخته .	۱۲
۲۵	زرغونه .	۱۳
	د پښتنو شاعرانو د کلام نمونی	
۲۶	بیټ نیکه .	۱۴
۲۷	رحمن بابا .	۱۴
۲۸	احمدشاه بابا .	۱۵
۲۹	خوشحال خان ختک .	۱۵
۳۰	ګل پاچا الفت .	۱۶
۳۱	حمید مومند .	۱۷
۳۲	حافظ .	۱۷
۳۳	ګل کوهی .	۱۸
۳۴	حیدری .	۱۸
۳۵	بهائی جان .	۱۸

۳۶	عبدالقادر خټک .	۱۸
۳۷	کاظم خان شیدا .	۱۹
۳۸	پیرمحمد کاکړ .	۱۹
۳۹	کاموال .	۱۹
۴۰	میاخیل .	۱۹
۴۱	ملنګیار .	۱۹
۴۲	میرزا خان انصاری .	۱۹
۴۳	مظلوم یار .	۱۹
۴۴	نیکمل .	۱۹
۴۵	یونس .	۲۰
۴۶	سیدحسن .	۲۰
۴۷	شمس الدین مجروح .	۲۰
۴۸	دارالمجالس .	۲۰
۴۹	تفسیر الضحی .	۲۰
۵۰	عبدالشکور رشاد .	۲۰
۵۱	ښکارندوی غوری .	۲۱
۵۲	افضل الطرایق .	۲۱
۵۳	خلیل خان نیازی .	۲۱
۵۴	سلطان بهلول لودی .	۲۱
۵۵	خزینة الفقراء .	۲۱
۵۶	عبدالحی حبیبی .	۲۱
۵۷	احمدشاهی شهنامه .	۲۱
۵۸	همیش خلیل .	۲۱
۵۹	لایق .	۲۱
۶۰	شیخ تیمن .	۲۲
۶۱	د واصل روښانی د منتخباتو نمونه .	۲۲
۶۲	جانان فدوی .	۲۲
۶۳	امیر حمزه شینواری .	۲۲
۶۴	اشرف خان هجری .	۲۲
۶۵	د میا روښان خیر البیان .	۲۲
۶۶	فیاض .	۲۲
۶۷	سکندر خان خټک .	۲۲
۶۸	میرمن نازو .	۲۳
۶۹	میرمن زینبه .	۲۳
۷۰	سپینه .	۲۳
۷۱	بی بی نیکبخته .	۲۳
۷۲	زرغونه .	۲۳

پښنویه

۷۳	لومړنی موضوعات .	۲۴
۷۴	پښنویه .	۲۴
۷۵	پښتو توری .	۲۴
۷۶	د کلام اجزاوی .	۲۵
۷۷	نوم .	۲۵
۷۸	ضمیرونه .	۲۹

۷۹	صفت ..	۳۲
۸۰	مصدر .	۳۳
۸۱	فعل .	۳۴
۸۲	قیود .	۳۵
۸۳	ادات (توری) .	۳۵
۸۴	متلونه .	۳۵
۸۵	لیک نښی ..	۳۶
۸۶	د مستعارو کلیمو لیکنه	۳۶
۸۷	بدیع .	۳۷
۸۸	معنوی صنایع .	۳۷
۸۹	سوال او ځواب .	۳۷
۹۰	ارسال المثل .	۳۷
۹۱	ارسال المثلین .	۳۷
۹۲	کیسی (لغز) .	۳۷
۹۳	مدعا المثل .	۳۷
۹۴	طباق .	۳۷
۹۵	مراعات النظیر .	۳۷
۹۶	لف او نشر .	۳۷
۹۷	عکس او تبدیل .	۳۷
۹۸	حسن تعلیل .	۳۷
۹۹	رجوع .	۳۷
۱۰۰	جمع .	۳۷
۱۰۱	تنسیق الصفات .	۳۸
۱۰۲	تجاهل العارف .	۳۸
۱۰۳	برائت طلب یا حسن طلب .	۳۸
۱۰۴	تلمیح .	۳۸
۱۰۵	تشخیص او انطاق .	۳۸
۱۰۶	حسن مطلع .	۳۸
۱۰۷	حسن مقطع .	۳۸
۱۰۸	تکرار حسن .	۳۸
۱۰۹	مبالغه .	۳۸
۱۱۰	لفظی صنایع .	۳۸
۱۱۱	تجنیس .	۳۸
۱۱۲	توشیح .	۳۹
۱۱۳	قلب .	۳۹
۱۱۴	سجع .	۳۹
۱۱۵	معما .	۳۹
۱۱۶	نظمونه .	۳۹
۱۱۷	ملی نظمونه .	۳۹
۱۱۸	لنډۍ .	۳۹
۱۱۹	نیمکی یا سر .	۳۹
۱۲۰	چاربیته .	۳۹
۱۲۱	رباعی .	۴۰
۱۲۲	بګتی .	۴۰

۱۲۳	ناری یا ږغونه .	۴۰
۱۲۴	مشترک نظمونه .	۴۰
۱۲۵	غزل .	۴۰
۱۲۶	بوللـــه .	۴۰
۱۲۷	رباعی .	۴۰
۱۲۸	قطعه .	۴۰
۱۲۹	مثنوی .	۴۰
۱۳۰	مستزاد .	۴۰
۱۳۱	مربع .	۴۰
۱۳۲	مخمس .	۴۰
۱۳۳	مسدس .	۴۱
۱۳۴	ترجیع بند .	۴۱
۱۳۵	ترکیب بند .	۴۱
۱۳۶	بیان .	۴۲
۱۳۷	تشبیه .	۴۲
۱۳۸	د تشبیه غرض .	۴۲
۱۳۹	د تشبیه دوی خواوی .	۴۲
۱۴۰	مرکبه او مفرده تشبیه .	۴۲
۱۴۱	عقلی او حسی تشبیه .	۴۳
۱۴۲	د تعدد په اعتبار د دواړو خواو ډولونه .	۴۳
۱۴۳	د تشبیه ادات .	۴۳
۱۴۴	مرسله تشبیه .	۴۳
۱۴۵	موکده تشبیه .	۴۳
۱۴۶	مجاز .	۴۴
۱۴۷	مستعار مجاز (استعاره) .	۴۴
۱۴۸	د استعاری او تشبیه تر منځ توپیر .	۴۴
۱۴۹	د استعاری ډولونه .	۴۴
۱۵۰	مرسل مجاز .	۴۵
۱۵۱	کنایه .	۴۵
۱۵۲	له صفت څخه کنایه .	۴۶
۱۵۳	له موصوف څخه کنایه .	۴۶
۱۵۴	له نسبت څخه کنایه .	۴۶

لغاتونه

۱۵۵	د اووم ټولګی د پښتو لغاتونه .	۴۷
۱۵۶	د اتم ټولګی د پښتو لغاتونه .	۵۰
۱۵۷	د نهم ټولګی د پښتو لغاتونه .	۵۵
۱۵۸	د لسم ټولګی د پښتو لغاتونه .	۵۸
۱۵۹	د یوولسم ټولګی د پښتو لغاتونه ..	۶۴
۱۶۰	د دولسم ټولګی د پښتو لغاتونه ..	۷۳

کتابونه او مؤلفان

۱۶۱	کتابونه او مؤلفان ..	۸۰

په پښتنو پاچاهانو پوری مربوطی تاریخی لیکنی

۱۶۲	په پښتنو پاچاهانو پوری مربوطی تاریخی لیکنی .	۸۲

یادښت

۱۶۳ یادښت .. ۸۳

و من الله توفیق

د پښتو او پښتنو تاریخ

د پښتو لرغونتوب

په لومړی سر کی اریایان ټول په یوه ژبه ږغیدل چې اریک نومیده. میکس مولر وایی د سانسکریت څخه دمخه هم یوه ژبه ویل کیده چې مور ته پکښی مویر ویل کیده، چې دا ژبه د ټولو اندو اروپایی ژبو مور ده. استرابون په لومړی میلادی پیړی کی ویلی: پارسیانو، میدیانو، باختریانو او سغدیانو تقریباً په یوه ژبه سره خبری کولی. د اریایی ژبو گروپونه په لاندی ډول دی:

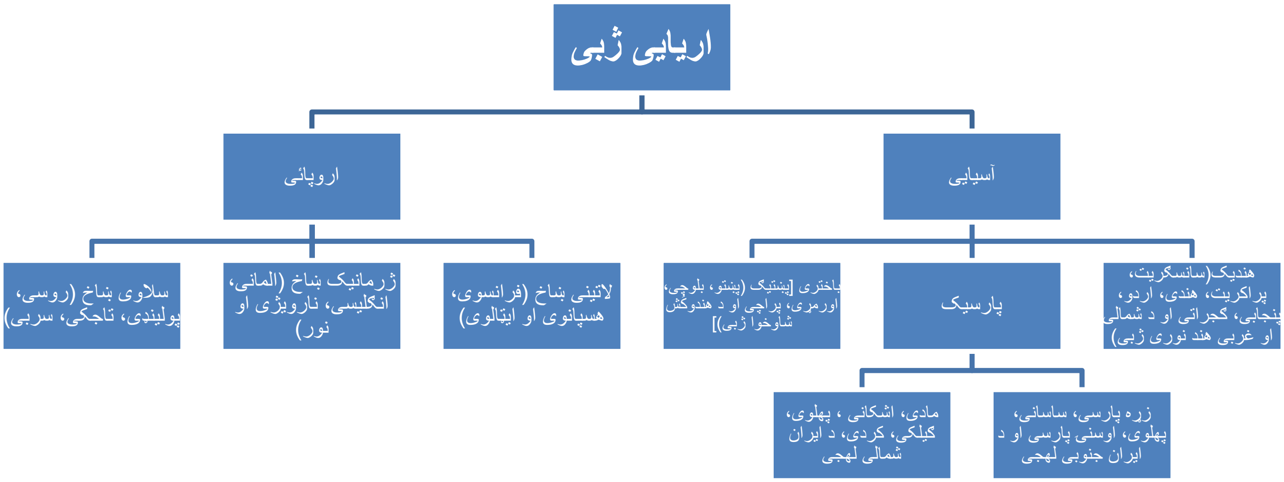

په دغه دری واړو ښاخونو کی اوستا، سانسکریت او پښتو د خوږو خویندو په نامه یادیږی، چې یوازی پښتو یی ژوندی ده. ډارمسټټر وایی چې پښتو نه د پارسی او نه هم د پهلوی یوه لهجه ده بلکه دا یوه لرغونی ژبه ده او لرغونتوب یی د زند سره برابر دی او د پارسی او پهلوی څخه زیات دی. اوستا لومړی په مادی ژبه لیکل سوی ؤ چې دغه مادی ژبه د پارسی سره ډیر ورته والی لری. د ایران د تاریخ په شهادت میدیان د باختر څخه راغلی دی مگر گریوسون انګریز وایی چې د اریایی ژبو لوی ښاخ میدی نومیږی او غلچه، اورمړی، بلوچی او پښتو په میدی گروپ کی شاملوی، او دغو ژبو ته پارسیک گروپ وایی. نو: میدی ژبی هغه ژبی دی چې د ایرانی او هندی یعنی (پارسیک او هندیک) ژبو تر منځ سیمه کښی ویل کیږی. پښتو ځانته جلا ژبه ده مگر دغه جلا والی تر منځنیو زمانو پوری دی او اصلاً د ټولو ژبو مور یوه ده. د ناروی پوهاند مارگنسترن وایی چې افغانستان د آسیایی او اروپایی ژبو مرکز دی او پښتو په اریایی ژبو کی یوه مهمه ژبه ده.

د پښتو ادب تاریخ

پښتو د پښت توکم زړه لرغونی ژبه ده چې تر اوسه یی دری زره کلنی زړی کلیمی په خپل شکل یا په لږ بدلون ساتلی دی. دا ژبه د اراپی ژبو په باختری گروپ پوری اړه لری، د اکسوس او اندوس تر منځ خاوره سیمه کی ویل کیږی او نږدی شل میلیونه وگړی وربادی ږغیږیږی. د پښتو ژبی لومړی شعر چې د پټی خزانی په واسطه لاس ته راغلی دی د امیر کروړ سوری دی:

ز ه یــــــم زمـــــــــــری پر دی نړی له ما اتل نشته
په هند و سند و پــــــــــــــــــــر تخار او پر کابل نشته
بل پــــــــــــــــه زابل نشته
له مــــــــــا اتــــــــــــل نشته

د پښتو ادب لومړی دوره د (۱۰۰هـ ق) څخه تر (۹۰۰ هـ ق) پوری ده. په دی دوره کښی د پښتو پاخه او غښتلی شاعران تیر سوی دی خو له بده مرغه چې د شعر یوه یوه نمونه یی پاتی سوی ده، لکه: بیټ نیکه، شیخ اسعد سوری، ښکارندوی، تایمنی، ملکیار غرشین، بختیار کاکی، شیخ متی او نور. کله چې په اوومه پیړی کی چنگیزیان راغلل نو پر پښتو یی هم تاثیر وکړ او د هوتک بابا او نورو حماسی اشعار منځ ته راغلل لکه چې وایی:

په کلی او کـــــــــــــــور باندی مغل راغی هم په غزنی هـــــــــــــــــــــم په کابل راغی

د لومړی دوری اشعار د افکارو په لحاظ ساده او سلیس دی، سوچه او سپیڅلی لغات پکښی ډیر دی زیات یی په ملی وزنونو او بحرونو ویشل سوی دی. د شفاهی ادب په برخه کی پښتو لندی د پښتو ادب یوه سپیڅلی ساده او غوره برخه ده چې د طبیعی جوړښت له حیثه پخوانو اریایی اشعارو ته ډیری ورته دی. د تاریخ له مخه د غه

لنډۍ په څلورمی هجری پیړی یا په بله وینا په غزنوی دوری پوری اړه لری:
چې د خـــــــــــــــــالـو لښکری راغلی زه بــــــــــــــه کوملـ ته د خپل یار ډیدن ته ځمه
ملک خالو د سلطان محمود غزنوی په لښکرو کی یو پښتون سر لښکر ؤ. په لومړی دوره کښی د پښتو د نثر برخه کمزوری ده. د شعر لومړی دوره ډیر سوچه او د نورو ژبو تر تاثیر لاندی نه ده. د نثر لومړی کتاب چې یوازی نوم یی د پټی خزانی په واسطه موږ ته راغلی دی (د سالو وږمه) نومیږی چی ابو محمد هاشم سروانی د دریمی هجری پیړی په نیمائی کښی د عربی اشعارو د فصاحت او بلاغت په بیان کښی لیکلی دی. د دی دوری مشهور کتاب د سلیمان ماکو تذکرة الاولیاء نومیږی چی په (۶۱۲ هـ ق) کی یی لیکلی دی. د محمد بن علی تاریخ سوری، د شیخ کټه لرغونی پښتانه، د شیخ ملی دفتر او د خان کجو تاریخ د دی دوری د نثر هغه کتابونه دی چی یوازی نومونه یی پاته سوی دی، د لومړۍ دوری اشعار او نثرونه د اسلامی احساساتو په رڼا کی لیکل سوی دی. د پښتو ادب بله دوره له (۹۰۰ هـ ق) څخه تر (۱۳۰۰ هـ ق) پوری ده، په دی دوره کی د عربی زیات تاثیر په پښتو کی لیدل کیږی، د دی دوری اثار هم د دینی احساساتو په رڼا کی لیکل سوی دی. د دی دوری د قافیه وال نثر تأداب اینبودونکی روښانیان دی. د دی دوری د نثر مشهور کتابونه د میاروښان خیرالبیان او د اخوند درویزه مخزن الاسلام دی. د روښانیانو په سلسله کښی ارزانی میرزا انصاری، دولت خان لوانی پاخه صوفیان او د دیوانونو خاوندان دی. په پښتو شاعرۍ کښی تصوفی افکار د یو مکتب او مسلک په توګه د دوی په واسطه پښتو ادب ته راننوتی دی. د دی دوری په لومړۍ برخه کی د اخوند قاسم فواید الشریعت، د فقیر حسین خلاصة الاسلام، د بابوجان مجموعه هم په همدغه نیم منظوم سبک کی لیکل سوی دی. ددی سبک یوه نمونه داده:
مرګ به ورسی و سړی ته نا ګهان نشته په دنیا کښی د سړی تل تر تله مقام
د دی دوری په نثرو کی د عربی او فارسی تاثیر زیات دی، خیر البیان د پښتو سوچه او زاړه لغات راوړی مګر مخزن الاسلام دغه صفت نه لری. د دی دوری په دوهمه برخه کښی د پښتو نثر لمن ډیره پراخه سوی ده ددی برخی د نثر د میدان لوی پهلوان خوشحال خان خټک دی. ده د نثر قافیه وال سبک ساده شکل ته راواړوه. دستارنامه، بیاض او پښتو هدایه د ده منثور کتابونه دی. د بیاض نثر ډیر خوندور او له محاوری سره پوره نږدیوالی لری، مثلاً داجمله: (په دامنځ کی خبر راغی چی شجاعت له ډیر لښکر سره په ګنداب کی ډوب سو). په نثر کښی [د عبدالقادر خټک ګلدسته، د ګوهر خان قلب اسیر، د افضل خان خټک تاریخ مرصع او علمخانه دانش، دمحمد ظفر تاریخ اعثم کوفی، د مولانا عبدالحلیم اختیارات بدیعی] دا ټوله د خوشحال خان خټک لمسو او یا د دوی په سپارښتنه لیکل سوی دی. د محمد رسول بیاض، د نورمحمد نافع المسلمین، د محمد هوتک پټه خزانه، د عبدالله احمدشاهی فتاوه، د میا معظم شاه تواریخ رحمت خانی دا ټول د دی دوری غوره تاریخی او دینی کتابونه دی، په ټولو کښی پټه خزانه یو مهم اثر دی چی د پښتو ادب پانګه یی راساتلی ده. د پټی خزانی نثر د خوشحال خان خټک په سبک کی دی. د دی دوری په وروستۍ برخه کی د نواب محبت خان ریاض المحبت، د قاسم علی اپریدی فرهنګ اپریدی، د الله یار خان عجایب اللغات، د نواب افضل الدوله پښتو تفسیر، د دوست محمد خټک تفسیر بدرمُنیر، د مراد علی تفسیر یسیر او د مولوی احمد ګنج پښتو مهم او مشهور کتابونه دی. د دی دوری د نظم لوی پهلوان هم خوشحال خان خټک دی. فضل نامه، سوات نامه، بازنامه او فراق نامه یی د نظم مشهور کتابونه دی. یوازی کلیات یی څلوېښت زرو (۴۰،۰۰۰) بیتو ته سرېږی. د ده په زامنو کی اشرف خان هجری، عبدالقادر سکندر، صدرخان د دیوانونو خاوندان دی، د ده لور حلیمه او د اشرف خان مور توتیا هم د پښتو شاعرانی وی. کاظم خان شیدا، کامګار او علی خان هم د خټکو د کورنی له شاعرانو څخه دی. په دی وخت کی د پیښور او باګرام په سیمو کی د رحمان بابا او حمید د شعر انګازی اوچتی سوی. قلندر اپریدی، خواجه محمد بنګښ، محمد یونس معزالله، حسین، مصری خان ګګیانی، او په سوونو نور شاعران د دوی د لاری پیروان او د خوږو دیوانونو خاوندان دی. د دولسمی پیری د پښتو د ادب د ودی او پرمختګ یوه مهمه دوره ده. په دی دوره کی د پښتو په زاړه مرکز کندهار کی د شعر او ادب ډیوی بلی سوی او د شاه حسین هوتک دربار له پښتنو شاعرانو څخه ډک سو، نازو انا، شاه حسین، زینبه، احمدشاه بابا، تیمورشاه، ریدی خان مومند، پیرمحمد کاکړ، شمس الدین کاکړ، میانعیم متی زی، میرزا حنان کندهاری، رحمت داوی، په هرات کی سپینه او عزیز خان رڼا خیل او په لره پښتونخوا کی مطیع الله بیدل، محمدصاحب زاده داپوری، حافظ عبدالعظیم رانی زی د دی دوری د وروستۍ برخی مشهور شاعران دی. زموږ د موجوده څیړنی له مخی تر (۱۳۰۰هـ ق) پوری د ټولو شاعرانو شمیر پنځو سو ته رسیږی مګر د ټولو کتابونه لاس ته نه دی راغلی یا تلف سوی دی او یا انګریزانو لندن ته وړی دی. په دولسمی پیړی کښی دری مشهور سبکونه منځ ته راغلل:

- د خوشحال خان خټک حماسی سبک

- د رحمان بابا تصوبی سبک
- د حمید بابا ادبی سبک

د پښتو ادب اوسنۍ دوره له (۱۳۰۰هـ ق) څخه شروع کیږی او تردی وخته رارسیږی. د امیر شیرعلی خان په وخت کی په افغانستان کی د پښتو د ژوند خواته توجه وسوه او ډیر فوځی اصطلاحات او قواعد پښتو سول د امیر حبیب الله خان په وخت کی پښتو په مکتب کی داخله سوه، د امان الله خان په دوره کی پښتو مرکه جوړه سوه، د نادرشاه په وخت کی د کندهار پښتو انجمن او د ظاهر شاه په وخت کی پښتو ټولنه منځ ته راغله، په دی دوره کی ورځپانی او مجلی راووتلی او د غربی دنیا د پوهی او تعلیم اثر ځان په پښتو کی هم څرګند کړ. په کوزه پښتونخوا کی قاضی میراحمد شاه رضوانی او منشی احمدجان د پښتو نثر د نوی سبک پاخه استادان دی، شکرستان افغانی او بهارستان افغانی د رضوانی د نثر غوره کتابونه، د قصه خانۍ ګپ او د افغانستان تاریخ د منشی احمد جان نثری اثار دی. د انګریزانو د جنګ په دوران کی پښتنو ډیری حماسی چاربیتۍ ویلی دی چی په دی لړ کی د نورشالی، اکبر شاه، احمدګل نواب، طالب ګل او پایاب نومونه د پوره یادونی وړی دی چی د دوی دغه جنګی چاربیتۍ ډارمستیټر په پښتونخوا هاروبهار کښی راوړی دی او اوس د پښتو ټولنی په نوی اثر توری بریښ کی هم چاپ سوی دی. په دی وخت کی په پښتونخوا کی پښتنو شاعرانو مقابله شروع کړه چی وروسته تر هغه د جلال-آباد اوسنی شاعران لکه غریبی او مخی او د کابل غلام محی الدین افغان او مولوی صالح محمد د یادونی وړ دی. د دی دوری په دوهمه برخه کښی لوی لوی لیکوالان میدان ته راووتل او ډیر غوره اثار یی ولیکل لکه محمدګل-مومند، عبدالحی حبیبی، ګل پاچا الفت، قیام الدین خادم، عبدالرؤف بینوا، صدیق الله ریښتین، چی دغه کسان په نثر او نظم دواړو کی غښتلی وه. په کوزه پښتونخوا کی د نثر پاخه استادان سیدراحت زاخیلی، ماسټر عبدالکریم، قاضی عطاء الله، دوست محمد کامل، سید رسول رسا، عبدالخالق خلیق او د شرع استادان امیر حمزه شینواری، سمندرخان سمندر، اجمل خټک، عبدالغنی خان غنی او داسی نور دی. په دی وخت کی ډرامی، ناولونه، ګرامری کتابونه او قاموسونه ولیکل سول او د خارجی ژبو څخه زیاتی ترجمی وسوی.

پښتو د پخوانیو شاهانو په دربارو کی

لومړی پاچا چی د پښتو سره یی مینه درلوده امیر کروړ ؤ چی د امیر فولاد سوری زوی او په (۱۳۹هـ ق) کی په مندیش کی پر تخت کښیناست، دی نه یوازی داچی د پښتو سره یی علاقه درلوده بلکی د پښتو ژبی یو شاعر هم ؤ چی د شعر نمونه یی په لاندی ډول ده:

زه یـــــــم زمـــــــــری پر دی نړی له ما اتل نشته
په هند و سند و پـــــــــــــــــر تخار او پر کابل نشته
بل پــــــــــــــــه زابل نشته
له مــــــــا اتـــــــــــــــل نشته

د امیر کروړ وروسته نورو سوری پاچاهانو هم د پښتو سره علاقه درلوده چی د امیر محمد سوری (د سوری کورنۍ آخر پاچا) د دربار شاعر شیخ اسعد سوری وؤ، هغه وخت چی امیر محمد سوری د سلطان محمود غزنوی په بند کی د غور د آهنګران د کلا څخه غزنی ته وړل کیدی او زهر یی وخوړل نو شیخ اسعد چی د هغه ډیر سخت دوست ؤ د هغه په غم کی یی لویه قصیده وویل، البته دی لومړی شاعر دی چی په پښتو کی یی قصیده وویل. د نوموړی قصیدی سر دادی:

د فلک له چـــــــــــــــــــــــــــــــارو څه وکړم کوکار
زمولوی هر ګل چــــــــــــــــــــــــــــی خاندی په بهار

شیخ اسعد سوری په (۴۲۵هـ ق) کی د زمینداور په بغنی کی وفات سو. تر سوریانو وروسته سلطان شهاب الدین غوری هم د پښتو سره علاقه درلوده، دده په وخت کی دوه لوی شاعران تیر سوی دی.

- ښکارندوی غوری د سلطان شهاب الدین غوری معاصر ؤ چی سلطان شهاب الدین غوری په هند حمله وکړه نو په (۵۷۱هـ ق) کی ښکارندوی غوری دده په ستاینه کی ډیری قصدی وویلی چی د یوی قصیدی سر یی دادی:

د پسرلی ښکلونــــــــــــــــــــــــــکــــــــــی بیا کړه سینګارونه
بیا یی ولونل پـــــــــــــــــــــــــــــــــــه غرونو کی لالونه

- د شهاب الدین غوری بل معاصر شاعر ملکیار غرشین دی، شهاب الدین غوری په هند کی د اوسیدو ځای وروباخښه. ملکیار غرشین د مجاهدینو د تشجیع دپاره یوه ترانه ویلی ده چی سر یی دادی:

ښښتن مـــــــــــــــــــــو مل دی اوس مـــــــــــــــــو یرغل دی
هیواد د بـــــــــــــــــــــــل دی
غازیـــــــــــــانـــــــو گوری
ښښتن مـــــــــــــــــــــو مل دی

د همدی ترانی په آخر بند کی د سلطان شهاب الدین غوری داسی ملاتړی کوی:

غازیـــــــــــــــانـــو راشئ تول شاوخـــــــــــــــوا شئ
د شهاب پـــــــــــــــــــه ملا شئ
دښمن مـــــــــــــــــــــو غوڅ کړئ
ښښتن مو مـــــــــــــــــــــل دی

تر سلطان شهاب الدین غوری وروسته د سلطان غیاث الدین غوری په دربار کی هم پښتو لوړ مقام درلود. دده د دوری مهم شاعر تایمنی ؤ. د سلطان په مدح کی یی ډیر اشعار ویلی دی چی یو څو بیتونه یی په لاندی ډول دی:

نن زه ږغیږم پـــــــــــــــــــــــه صفت د سلطان
چی دی بادار غـــــــــــــــــــــــــــــازی ملک د جهان
تل دی بری وی د غـــــــــــــــــــــــــــازی پر میدان
زه تایمنی ستاینه کـــــــــــــــــــــــــــــرم د سلطان

د ملتان لودی شاهانو هم د پښتو سره علاقه درلوده. سلطان نصر لودی چی د حمید لودی وروسته په (۳۴۱هـ ق – ۳۹۰هـ ق) پر تخت کښیناست د پښتو ژبی شاعر ؤ، او همدارنگه د ده اکا *شیخ رضا لودی* په پښتو شعرونه ویل. سلطان فیروز شاه د سالار رجب زوی او د غازی ملک خان وراره چی خپل د اکا د زوی سلطان محمد شا تر مرگ وروسته په (۲۴/محرم/۷۵۲هـ ق) کی پر تخت کښیناست، پښتو دومره ارزښت ورته درلود چی د دربار هر سړی ته د پښتو په وجه قدر ورکول کیدی دغه پاچا تر ۳۸ کالو پاچاهی وروسته په (۱۸/روژه/۷۹۰هـ ق) کی وفات سو. سلطان بهلول لودی چی پر هند یی ۳۸ کاله پاچاهی وکړه د پښتو بدیهه شاعر ؤ وایی چی خلیل نیازی د ده د دربار پښتون شاعر د هندوستان د برسات په موسم کی دا لاندی رباعی د سلطان په مخ کی وویله:

خړی وریـــــــــــــــــــــخـــــــــی ژاړی له پاسه کویله ږغ کا بیلتونه لـــــــــــــــــــــه لاسه
یه: هغه لونـــــــــــــــــــــــی گوهر په خول ستا دا مرحبا کا ستا زمونږ مـــــــــــــــــــــــــــــــواسه

سلطان سمدستی دا لاندی رباعی وویله:

ملک بـــــــــــــــــــــــه زرغون کړم په ورکړه راسته
گوره وریځی د داد لـــــــــــــــــــــــــــــــــــــه پاسه
خول می د عدل پـــــــــــــــــــــــــــــــــه درو روڼ دی
جهان به زیب مومـــــــــــــــــــــــــــــــــــــــی زما له لاسه

دا پادشاه په (۸۹۴هـ ق) کی وفات سو.

میرویس نیکه که څه هم پاچا نه ؤ خو شاعران او ادیبان یی روزل. کله چی دوی قیام کاوه نو د رحمان بابا دیوان یی خلاص کړ او دا لاندی بیتونه راغلل:

زه مکتوب غوندی پـــــــــــــــــــــــــه پټه خوله گویا یم
خاموشی زما تیری کـــــــــــــــــــــــا تـــــــــــــــــــر غوغا زما
کښت د عشق پـــــــــــــــــــــــــــــــــــه توده ځمکه امان چیری؟
سمندر بویه چـــــــــــــــــــــــــــــی زیست کا په صحرا زما

نو دوی هم چپ پاته سول او په پټ فعالیت یی شروع وکړه او کله چی د ملی قیام وخت راغی نو بیا یی درحمان بابا دیوان پرانیست او دا لاندی بیتونه راغلل:

چی آسمان یـــــــــــــــــــــــــــــی مخ پټ کړی په سحاب ؤ
خدای و ماته ښکاره کـــړ هغه نمربیا
چی رقیب راته تړلی پـــــــــــــــــــــــــــــــــــه زنځیر ؤ
خپل حبیب راباندی پــــــــــــــــــــــــــــــــــرانیست هغه ور بیا
په وصال یـــی منت بار اوسه رحمانه
چی صدف کی دخـــــــــــــــــــــــــــــــــــل نشته د گوهر بیا

نو ټولو پښتنو په اتفاق سره ملی قیام وکړ او دوی کامیابه سول. د میرویس نیکه مور نازو انا د پښتو شاعره وه

چې دوه بیتونه یې په لاندې ډول دي:

سحرګه وه د نـــــــــــــــرګس لیمه لانده
ځاځکې ځاځکې یـــــــــــــــــــې له سترګو څڅیده

ما ویل څه دې ښکلې ګله ولـــــــــــــــــــې ژاړې
ده ویل ژوند مـــــــــــــــــــــــې دی یوه خوله خندیده

برسیره پر دې د میرویس نیکه اکثره سپه سالاران او ملګرې د پښتو ژبې شاعران وه لکه سپه سالار سیدال خان ناصر، سپه سالار داود هوتک، د پټې خزانې د لیکونکې پلار (ملا پیرمحمد میاجی مشهور په پیر افغان)، بابو جان بابۍ، ملا نور محمد غلجي او نور. د پښتنو دا ملي قاید په (۲۸/ذیجة الحرام/۱۱۲۷هـ ق) کې وفات سو. شاه - حسین هوتک د میرویس نیکه زوی چې په (۲۳/ربیع الاول/۱۱۱۴هـ ق) کې د کلات د سیورې په علاقه کې زیږیدۍ ؤ او په (۱۱۳۵هـ ق) کې د خپل ورور شاه محمود هوتک په انتخاب په قندهار کې پادشاه سو او تر (۱۱۵۱هـ ق) پورې یې پاچاهي وکړه. دده په وخت کې ډیر زیات علمي کاروانه وسول. شاه حسین هوتک لومړی پاچا ؤ چې پښتو ژبې ته یې خاصه توجه وکړه. دده په وخت کې پټه خزانه تألیف سوه. *د محمد هوتک په حواله:* شاه حسین هوتک به کله پښتو او کله فارسي اشعار ویل، پښتو اشعار به یې ملا یار محمد ته ویل او هغه به ځینې غلطۍ ځینې ایستلې، د شاه حسین د یوې غزلې سر دادی:

بیلتانه دې د غمو پـــــــــــــــــــــــه چپاو چور کړم
په تیارو کې د هجران یـــــــــــــــــــــې له تا دور کړم

د شاه حسین هوتک خور میرمن زینبه هم د پښتو ژبې شاعره وه، د ده د دربار نور علماء او پښتانه شاعران په لاندې ډول دي:

- افضل العلما ملا یارمحمد هوتک چې لوی عالم او د پښتو ادیب ؤ او په فقه کې یې د مسائل ارکان خمسة په نامه کتاب لیکلی دی.
- محمد هوتک چې پټه خزانه، خلاصة الفصاحة او خلاصة الطب یې په پښتو لیکلي دي، دی ښه شاعر هم ؤ چې د یوې غزلې سر یې دادی:

ساقي پاڅه! د ســـــــــــــــــــــــــرو میو ډک یو جام را
ستا له غمه نـــــــــــــــــــــــــــــــا آرامه یم آرام را

- بل عالم او شاعر ملا زعفران تره کي ؤ، د پټې خزانې مؤلف د مدالهام او صدر الفاضل په نامه یاد کړی دی او وایي: *د پادشاه کین لاس دی او یو کتاب یې د ګلسته زعفراني په نامه لیکلی دی.*
- سالار بهادرخان چې د شاه حسین مشهور سالار، بازو او ښه شاعر ؤ، پادشاه ورته په وړور او عوامو ورته امیرالامراء ویل.
- ریدی خان هم د پښتو ښه شاعر ؤ. دی په (۱۱۳۶هـ ق) کې اصفهان ته ولاړ، د پادشاه سره د خبرو وروسته کندهار ته راغئ او محمودنامه یې په نظم ولیکل نو شاه حسین هوتک ورته زر طلاوی صله کړې.
- نصرالدین خان اندړ هم د پښتو شاعر ؤ، په اشعارو کې یې د نصر تخلص کاوه.

تر هوتکیانو وروسته، احمدشاه بابا یو لوی شاعر ؤ چې د اشعارو یو دیوان یې سته. د احمدشاه بابا دربار لومړی دربار دی چې پښتو ګرامر پکښې لیکل سوی دی، دا ګرامر د پښتو شاعر پیرمحمد کاکړ د احمدشاه بابا د زوی شهزاده سلیمان دپاره چې دده شاګرد ؤ لیکلی دی. دا کتاب د پښتو لومړنی ګرام دی او تراوسه زمونږ لاس ته راغلی دی. تیمورشاه هم په پښتو شعرونه ویل چې د یوې غزلې سر یې دادی:

نن مې بیا له تورو سترګو ســـــــــــــــــــره جنګ دی
پر لبانو یـــــــــــــــــــــــــــــې د زړه د وینو رنګ دی

زمان شاه که څه هم شاعر نه ؤ مګر د پښتو ادیبان او شاعران یې روزل. مثلاً رحمت داوی چې په کندهار کې اوسیده او په (۱۲۱۰هـ ق) کې یې دلیلا او مجنون قیصه په پښتو نظم کړه. په مقدمه کې د خپل پاچا داسې ستاینه کوي:

سلطان د شــــــــــــــــاه زمان دی — دی خاقـــــــــــان ابن الخاقان دی
پلار نیکه یـــــــــــــــې پادشاهان وو — دویه تاج د هـــــــــــــــر افغان وو
شکر شکر شـــــــــــــاه زمان — غنیمت دی دا زمـــــــــــــــــان

د هغې وخت دوه نور شاعران میا نعیم متي زی او ګل محمد ابدالي وه.

امیر دوست محمد خان په وخت کی هم پښتو په شاهی دربار کی خاص ځای درلود او دده دوه ورونه مهردل خان مشرقي او سردار پردل خان د پښتو شاعران وه. د سردار مهردل خان ځای په کندهار کی ؤ او هر مازدیگر به د کندهار نامتو ادبا لکه میرزا حنان، حاجی عبدالله، صدیق آخندزاده او نور شاعران دده په ځای کی سره راټولیدل او هلته به یی علمی او ادبی بحثونه کول. د سردار مهردل خان د یوی غزلی سر دادی:

پلو واخله له سپوږمـــــــــــــــــی مخه میرمنی
ستا بی مخه راته شپی دی ورځــــــــــــــــــی سپینی

د سردار پردل خان د یوی بدلی چی پر ملی وزن یی ویلی ده سر دادی:

دی گوریٔ د گل په شان مـــــــــــــــی ژړ رخسار د یار دی
عالم یـــــــــــــــــی تمه دار دی

امیر شیر علی خان پښتو ته خاصه توجه درلوده ټولی عسکری بولی او د ملکی مامورینو القاب یی په پښتو واړول، علاوه پر دی د امیر شیر علی خان د خولی ځو لنډئ هم اوریدل سوی دی، لاندی لنډئ یی هغه وخت ویلی چی د کابل ښځه مزار ته پر لار وه او د بدبختیو ورته مخ ؤ:

ما ویل په تا بـــــــــــــــــه زړگی ښاد کړم
اوس له تا وړم د ارمانجن زړگـــــــــــــــــی داغونه

د غم لښـــــــــــــــــکری راپسی دی
د پاچهی تاج مـــــــــــــــــی پر سر له ملکه ځمه

د امیر حبیب الله خان په وخت کی پښتو په تعلیمی نصاب کی شامله سوه، په امانیه دوره کی په کابل کی پښتو - مرکه جوړه سوه چی دغه مرکی د پښتو ژبی قواعد ولیکل، نوی نومونه او اصطلاحات یی جوړ کړل. ځینی کتابونه یی د ښوونځیو دپاره جوړ کړل یو کتاب د پوازینۍ پښتو او بل د پښتو ښوونه په نامه طبع او خپاره سول. پښتو مرکی د پښتو ژبی یو جامع قاموس هم ولیکه مگر متاسفانه چی طبع او نشر نسو. د سراج الاخبار او طلوع افغان په جریدو کی هم پښتو جاری سوه.

د افغانستان جریدی

۱- شمس النهار: هغه وخت چی په (۶۹ – ۱۸۶۸م) کی سید جمال الدین مجبوره سو چی خپل ملک پریږدی نو امیر شیرعلی خان ته یی د یوی جریدی وړاندیز وکړ. امیر هم په (۱۲۹۰هـ ق) کی جریده نشر او خپره کړه. دغه جریده شمس النهار په هفته کی یو وار په (۱۶) صفحو کی د بالاحصار په سنگی مطبعه کی چاپیده. په لومړی مخ کی یی د شمس النهار کابل عنوان د دوو زمریانو تر منځ لیکل سوی ؤ چی د هر زمری په یوه لاس که توره او بل لاس کی عنوان ؤ. دغه جریدی مدیر نه درلود او د جناب میرزا عبدالعلی په اهتمام خپریده. د شمس النهار د لیکنو ځخه معلومیږی چی د امیر شیرعلی خان په وخت کی افغانستان په شمالی برخو کی د توپ جوړولو یوه ماشین خانه درلوده او همدارنگه په (۱۲۹۱هـ ق) کی د یوی سختی زلزلی خبر ورکوی.

۲- معرف معارف: دا په افغانستان کی لومړی معارفی مجله وه چی د پوهنی له وزات ځخه د (۱۲۹۸هـ ش) د سنبلی په اوله په کابل کی نشر سوه. ددی مجلی قطع ډیره کوچنی وه چی د معمولی کاغذ اتمه برخه کیدله. په لومړی کال (۳۰) مخه او په دوهم کال کی یی (۶۰) مخه درلودل. دا مجله د (۱۳۰۱هـ ش) کال د ثور تر میاشتی پوری خپره سوه. د لومړی کال چلوونکی یی معلوم نسو خو د دوهم کال چلوونکی یی محمد حسین د کابل د حبیبی لیسی مدیر او محرر یی ښاغلی حافظ امیر محمد ؤ.

۳- ارشاد النسوان: د ښځو دا جریده په [(پنجشنبه) ۱/۱/۱۳۰۰هـ ش] کی چاپ او نشر سوه. په افغانستان کی دا د ښځو لومړی مجله ده. مدیره یی اسمار د محمود طرزی ماندینه او محرره یی روح افزا د محمد زمان خازن الکتب لور وه چی هری یوی خپل د نوم مخفف په ترتیب سره د مجلی پر سر (ا – ر) او (ر – ا) لیکل. دا مجله هر پنجشنبه د ده افغانانو په کاروان سرای کی پر نازک پسته یی کاغذ په سنگی چاپخانه کی چاپیدله. د جریدی نوم او عنوان د یوه کتاب، د یوی توری او یو خول تر رسم لاندی لیکل سوی او دا خول بیا د دوو وږو په مینځ کی رسم سوی ؤ. لومړی دا جریده په (۴) مخونو کی مگر وروسته تر (۱۲می) گڼی په (۸) مخونو کی چاپیدله.

د پښتنو هیواد

۱- پکتیکا (د سورت اباسیند، ښنین او سیند تر منځ علاقه): چی د روه په نامه هم یادیده. د پکتیکا په ولایت کی ځلور قومونه [گنداری، (اپاریتی = اپریدی)، ستاگیدی او دادیکی] اوسیدل.

۲- گندهارا: ددی ولایت لویدیځ خواته اراکوزی او ختیځ خواته یی اندوس (اباسیند) دی. د کابل شاوخوا سیمی،

ننګرهار او پېښور پکښې شامل وه. مرکز يې نګاراهاراياهېډه وه او دلته ګنداريان اوسېدل چې ټول پښتانه دي.
۳- روه: دانوم په اوستا کې (اروا – اروه) راغلی دی. او سویلي خوا غزنی د روه په نامه یادیږي. د روه کلیمه د خوشحال خان خټک له وخته عامه ده. اشرف خان هجري د خوشحال خان خټک زوی چې د مغلو سره ۱۴ کاله بندي ؤ داسې وايي:

قاصدان له روهــــــه نه راځي مدت شو سلام باد رارسوی منت يــــــــې تم دی

باګرام په پښتو ادب کې

دا هغه باګرام نه دی چې دوه نيم زره کاله پخوا د کاپيسا مرکز او د (۶۰۰) کالو دپاره د افغانستان د امپراطورۍ مرکز ؤ بلکه دا هغه باګرام دی چې د خيبر او پېښور په منځ کې پروت دی. ځينې خلک وايي باګرام د بګ رام (د خدای باغ) په معنا او ځينې بيا وايي چې د بالک ګرام (د هلکانو کلی) په معنا دی خو باګرام په زياتو معناؤ استعمال سوی دی لکه: پايتخت، د نجيبانو ښار، د خدای باغ، د مُريدانو او راهبانو کلی او هم د بودايي دين د مقدسو ځايونو دپاره استعماليده.

بسم الله الرحمن الرحیم

دپښتنو ادیبانو تاریخچه

امیر کروړ

امیر کروړ د امیر پولاد سوری زوی چه په ۱۳۹هـ کی دغور په مندیش کی امیر شو، امیر کروړ ډیر غښتلی وو او په یو تن له سلو تنو جنګاورانو سره جنګیده. امیر کروړ په زمینداور کی دمندیش په شان مانۍ درلوده او په دوبی کی به په زمینداور کی وؤ. سوریان د هغه سور له اولادی څخه دی چه د سهاک له پښته ؤ. امیر پولاد د عباسیانو او ابومسلم خراسانی په ملاتړی جنګ کاوه. په تاریخ سوری کی محمد بن علی البستی داسی لیکلی دی چه امیر کروړ د عباسیانو دپاره ډیره سوبی کړیدی. شیخ کټه له تاریخ سوری نقل کوی چه: امیر کروړ ډیر عادل سړی وو چه په کال ۱۵۴هـ کی د پوشنج په جنګو کی مړ سو او دده وروسته دده زوی امیر ناصر امیر سو.

دامیر کروړ دکلام نمونه

زه یـــم زمـــری پـــر دی نـــړی لـــه ما اتل نسته

پـــه هـــنـــد و ســنـــد و پـــر تـخار و پر کابل نسته

بـــل پـــه زابـــل نـــســتـــه لـــــه مـــا اتـــل نـــســـتـــه

بیټ نیکه

دبیټ نیکه نوم مورخینو بیټن او بټن هم لیکلی دی، دده ژوند د ۳۰۰ او ۴۰۰هـ ترمنځ اټکل سوی دی. تر ټولو پخوانی کتاب چه دده اشعار پکښی راغلی دی تذکرة الاولیاء دی چه سلیمان ماکو په ۶۱۲هـ ق کال کی لیکل دی. بیټ نیکه دوه ورونه درلودل چه سړبن او غرغښت نومیدل، بیټ نیکه خپل اسمعیل زوی و سړبن ته ورکړ او د سړبن اولاده زیاته سوه.

لـــویـــه خـــدایـــه! لویه خـــدایـــه!　　ســـتـــا پـــــــــــه مینه په هر ځایه

غـــــر ولاړ دی درنـــــاوی کـــښـــی　　ټـــولـــــــــــه ژوی پـــه زاری کښی

پیر روښان

د پیر روښان اصلی نوم بایزید، په (۹۳۱هـ ق) کی زیږیدلی، د پلار نوم یی عبدالله چی په اووم پښت کی شیخ سراج الدین انصاری ته رسیږی، د نیکه نوم یی محمد ؤ او په قوم اورمړ اصلی وطن یی قندهار او د شیرشاه سوری د مرګ وروسته د پښتونستان په کانی ګرام کی اوسیده. پیر روښان د وخت مخالفینو پیر تاریک باله، ده د وخت متداوله علوم د ملا سلیمان کالنجری او ملا پاینده څخه ولوستل او بیا د فلسفی د تحصیل او د تصوف د معلوماتو د تکمیل دپاره هند او ماوراء النهر ته ولاړ کله چی دی وطن ته راغی نو مغول په افغانستان کی مسلط وه، ده پښتانه د مغولو پر خلاف پاڅول، دی په پای کی د شینوارو د علاقی (تور غره) ته نږدی په (کالا پایی) نومی ځای کی په داسی حال کی چی د متجاوزینو سره جنګیده جل وواهه او له تندی مړ سو چی د مړینی نیټه یی د (۹۹۰هـ ق) او (۹۹۴هـ ق) تر منځ تخمین سوی ده. پیر روښان د توری سره یو ځای کتابونه هم لیکلی دی چی د هغو څخه خیر البیان دی چی په پښتو، عربی، فارسی او هندی ژبو یی لیکلی دی او داکتاب اوس په پیښور کی چاپ سوی دی. پیر روښان په فلسفه او حکمت کی ډیر رسیدلی ؤ چی په هغه وخت کی پیر بابا او د هغه د غښتلی مرید اخوند درویزه چی په بونیر کی اوسیدل تر منځ زیاتی مناظری او منازعی وسوی چی اخوند درویزه هم د پیرروښان پر علم او ځیرکی قایل ؤ. د پیر روښان څخه د هغه لاندی تصانیف راپاته دی: مقصود المومنین، حال نامه، صراط التوحید، خیرالبیان. پیر روښان د وحدت الوجود د مسالی لوی مبلغ تیر سوی دی چی شیخ محی الدین ابن العربی مشهور فیلسوف او متصوف هم تر ده ډیر پخوا دغه مساله څیرلی ده، مولانا بلخی، حسن بصری، شیخ عبدالقادر جیلانی، جنید بغدادی، ذوالنون مصری، بایزید بسطامی، فرید الدین عطار، شمس تبریزی، سعدی، حافظ، جامی او داسی نورو اکابرو په خپل وار د دغی مسالی طرفداری کړی ده، دا یوه نوی مسله نه وه چی پیر روښان منځ ته راوړی وه بلکه دی هم د نورو علماؤ پر منډ روان وؤ او د میرزاخان دولت لوانی په شان شاعران هم په دغه مسله کی په ده پسی تللی دی.

نقل کا چی: هغه وخت چی شیرشاه سوری د پښتنو ننګیالی پاچا په هند کی تر پنځو کالو پاچاهی کولو وروسته وفات سو، د ظهیرالدین بابر زوی همایون بیا وکړای سوه چی هند ته ولاړ سی خو ژوند یی وفا ونکړه او یو کال وروسته مړ سو او د ده وروسته دده ۱۴ کلن زوی اکبر دده پر ځای کښیناست، اکبر د خپلو پلرو په ډول د پښتنو

سره مخالفت شروع کړ، په (۱۵۸۶م) کال کی یی یو لوی لښکر د خپل رضاعی ورور (زین خان کوکه) او (راجا بربل) په سالاری د اټک خواته واستاوه چی په نتیجه کی اته زره تنه سپاهیان، راجا بربل او ځینی نور سرداران مړه او ماته یی وخوړه چی په دی ځای کی پیر روښان هم جنګیده.

میرزاخان انصاری

دنور الدین زوی او دبایزید روښان لمسی ؤ، په قوم اورمړ، په ۹۸۸هـ ق کی زیږیدلی او په ۱۰۴۰هـ ق کی د دکن په جنګ کی مړسو او دی د شعرونو یو دیوان هم لری

رحمن بابا

رحمن بابا د عبدالستاور زوی، په قوم مهمند او په (۱۰۴۲هـ ق) کال کی د پیښور د مهمندو د بهادر په کلی زیږیدلی دی. رحمن بابا یو صوفی سړی وو چی فقه او تصوف یی له ملا محمدیوسف یوسفزی څخه زده کړل او نور علوم یی په هند کی زده کړل او هم یی یو وار په زلمیتوب کی د خوشحال خان سره په اکوړه کی لیدلی وه. رحمن بابا د شعرونو دوه دفتری دیوان لری. دده د کلی خلک اوس هم د هغه ونی درناوی کوی چی رحمن بابا تری لاندی کښنیستی. رحمن بابا په (۱۱۱۸هـ ق) کی وفات سوی او د پیښور د علاقی د هزارخانی په هدیره کی ښخ دی.

درحمن بابا د کلام نمونه

چـــی مـــدام د بـــل و عـــیـــبـــو تـــه نـــظـــر کـــړی
خـــدای لـــه خـــپـــلـــه عـــیـــبـــه ولـــی بـــی خبر کړی
کـــه یـــوه جـــودانـــه عـــیـــب ویـــنـــی پـــه بـــل کـــی
هـــغـــه یـــوه جـــودانـــه عـــیـــب بـــه یـــی لـــوی غـــر کړی

حمید مومند

حمید بابا په قوم مومند، دپیښور د ماشوخیلو په کلی کی زیږدلی دی، د زیږیدنی نیټه یی نه ده معلومه مګر دمړینی نیټه یی پروفیسر بومهارت ۱۱۴۵هـ ق ښودل دی.د حمیده بابا په شعرونو کی دوه خصوصیتونه سته: اول داچی ښکلی تشبیهات او استعاری پکښی سته او بل داچی د پښتو ژبی زاړه لغاتونه یی پکښی راوړی دی حمید مومند د ۳ مرجانو په نامه دیوان لری، د ۱۱۳۷هـ کال د شاه او ګدا قیصه چه هلالی په فارسی لیکل وه په پښتو یی ترجمه کړه او د مولانا غنیمت د نیرنګ عشق ترجمه ده چی په پښتو مثنوی یی لیکلی ترجمه کړی ده.

خوشحال خان خټک

خوشحال خان په (۱۰۲۲هـ ق) کال د ربیع الثانی په میاشت له پیښوره پنځه ویشت (۲۵) میله لیری د لمر خاته د لنډي سیند پر غاړه په (اکوړه) نومی ځای کی وزیږید چی پلار یی شهباز خان د یحیی خان زوی او ملک اکوړی نمسی د خټکو د قبیلې یو مقتدا مشر ؤ چی د هغه تر مړینی وروسته خپله خوشحال د قوم مشر سو. د خوشحال خان خټک ۲۶ کلن زلمی زوی په (۱۰۸۹هـ ق) کی ځوانیمرګ سو نو ده به همیشه ویل چی داښه وو چی په جنګ کی مړ سوی وای نه په تلتک کی. خوشحال خان تر شپیتو زیات زامن درلودل او یودیریش یی لونی وی او د ۷۸ کالو په عمر د (۱۱۰۰هـ ق) کال د ربیع الاول په ۲۸ وفات سو چی وروستئ وصیت یی داؤ: (ما هلته ښخ کړی چی د مغلو سیوری می پر خاوره ونه شی، او د مغلو د سپرو د پښو ګرد می پر هدیره ونه لویږی!!)

د خوشحال خان خټک د کلام نمونه

مـــرد هـــغـــه چـــی هـــمـــتـــنـــاک بـــرکـــتـــنـــاک
د عـــالـــمـــه ســـره خـــوش پـــه زیـــســـت و ژواک
مـــخ یـــی مـــخ، قـــول یـــی قـــول، عـــهـــد یی عهد
نـــه دروغ، نـــه یـــی فـــریـــب، نـــه تـــش تـــپـــاک

شیخ تیمن (رح)

شیخ تیمن د شیخ کاکړ زوی ؤ شیخ تیمن د غور بری خواته ولاړ او هلته میشت سو نو ځکه یی خلک اوس اولاد په کاکړو کی نه شماری او اوس یی اولاد د تایمنی په نامه مشهوره دی. کاکړ بابا لا ژوندی وو تیمن له غوره راغی او په ژوب کی یی ورسره ولیدل او بیرته ولاړ په کجران کی و اوسید او د علاؤالدین حسین سام په زمانه کی وفات سو. د تیمن بابا دغه شعرونه زما پلار له (بستان اولیا) څخه نقل کول ما له ده واوریدل:

کــــهـــیـــخ رنـــا د لـــمـــر خـــپره شوه
زمـــا پـــه کـــور د ویـــر نـــاره سـوه
د بـــیـــلـــتـــون ورځ تـــوره تـــیـــاره شوه
ږغ شـــو نـــاڅـــاپـــه چـــی بـــیـلتون راغئ

کاظم خان شیدا

کاظم خان شیدا د پښتو د مشهور لیکوونکی افضل خان زوی، د نامتو شاعر اشرف خان هجری لمسی او د پښتو د نومیالی پلار خوشحال خان ختک کړوسی دی. د (۱۱۴۰هـ ق، ۱۷۲۷م) کال په شاوخوا کی د پیښور د ختکو د علاقی د (سرای) په (آفضل آباد) کی زیږیدلی دی. څه وخت چی دده پلار افضل خان وفات سو نو د قوم مشرتوب واګی دده مشر ورو اسدالله په لاس کی واخستلی خو څنګه چی اسدالله یو ډیر تند خوی سړی وو نو د خپلو ورونو او خپلوانو سره یی بد سلوک کاوه چی ددی له امله کاظم خان شیدا لومړی د شرقی علومو دزده کړی دپاره کشمیر ته ولاړ، وروسته سرهند او بیا د ژوند تر پایه د رامپور د پښتنو سره پاته سو. کاظم خان شیدا د شعرونو یو دیوان لری چی په (۱۱۸۱هـ ق) کی د ترتیب څخه خلاص سوی دی. د کاظم خان شیدا د کلام نمونه په لاندی ډول ده:

ځـــای د روغ د لـــیونـــی شـــه کـــه هوشـــیار یـی
صـــلـــح کـــل د ځـــان پـــیـــشـــه لـکه صحرا کړه

محمد هوتک

د پټی خزانی مؤلف محمد هوتک د داود خان زوی، د قادر خان لمسئ، د (۱۰۸۴هـ ق) کال د رحجب المرجب په دیارلسمه په کوکران کی پیدا سوی دی. د عمر تر اتلس کلنی پوری یی علوم زده کړل، دده تالیفات دادی: پټه خزانه، خلاصة الفصاحت، خلاصة الطب (۱۱۳۹هـ ق – چی شاه حسین هوتک پر دغه کتاب سل طلاوی بخشـــش ورکړی دی) او هم یو د شعرو دیوان لری. د دولت نورو خلکو هم ده ته بخشـــشونه ورکول لکه بهادرخان.

سید جمال الدین افغان

د کنړ د ولایت د ساداتو په یوه علمی او دینداره کورنی کی په (۱۳۵۴هـ ق) کال کی چی د (۱۸۳۸م) سره سمون خوری پیدا سوی دی، دپلارنوم یی سید صفدر بن سیدعلی دی. سید جمال الدین افغانی په نهم نسب کی سید علی ترمذی، په اتلسم نسب کی سید جلال ته چه په ګنج العلم مشهور ؤ او په دیرشیم نسب کی سید الشهداء حضرت حسین ته رسیږی. سید صفدر د امیر دوست محمدخان په حکومت کی لس کاله په کابل کی تیر کړل سیدجمال الدین تر اتلس کلنۍ پوری د خپل کورنۍ سره وؤ. ده تر اتلس کلنی پوری پر ټولو مروجه علومو تسلط پیداکړ او ابتدایی زده کړی یی دخپل پلار څخه کړی دی. په دری، عربی، انګلیسی، روسی، فرانسوی او ترکی ژبو یی لیک او لوست کولای سو او په اردو ژبه یی هم خبری کولای سوی. سید جمال الدین د ۱۸۶۱م کال څخه تر ۱۸۶۸م کال پوری د امیر دوست محمدخان، امیرشیرعلی خان او امیر محمداعظم خان مشاویر وؤ، د محمداعظم خان د اخری ماتی وروسته یی د امیر شیرعلی خان څخه د حج ته دتلو اجازه واخستله او د کندهار پر لار هند ته روان سو. سیدجمال الدین د ترکیی په نشان تاش کی د ۱۸۹۷م کال د مارچ په ۹ نیټه د ۶۰ کالو په عمر مړ سو او څلویښت کاله وروسته دکابل پوهنتون په ساحه کی ښخ کړل سو.

دسید جمال الدین لومړی سفر

لومړی هند ته ولاړ، یو کال وروسته په ۱۸۵۷م کال کی حج ته ولاړ هلته یی هم یو کال تیر کړ وروسته تر هغه شام، فلسطین، عراق، ایران، ترکیی او بخارا ته ولاړ له دغه پنځه کلن اوږده سفر وروسته بیا هرات، کندهار او جلال آباد ته راغی هلته د امیردوست محمدخان په دربار کی مشاویر او د شهزاده محمد اعظم خان معلم هم سو.

دسید جمال الدین دوهم سفر

سید جمال الدین په دوهم سفر کی د غربیانو پر ضد د العروة الوثقی جریده را وایستل، ددی جریدی مدیر سید جمال الدین او لومړی محرر یی د مصر نامتو مفتی او لیکوال شیخ محمد عبده وؤ. لومړی ګڼه یی په ۱۸۸۴م کال د مارچ په ۱۳ نیټه خپره سوه دانګریزانو د زیاتو کوښـــښونو په نتیجه کی د العروة الوثقی جریده داکتوبر په میاشت کی د اتلسمی ګڼی دخپریدو وروسته بنده سوه.

جنرال بخت خان پښتون

بخت خان لومړی د پرنګیانو په توپخانه کی نوکر، وروسته د لویو افسرانو په قطار کی شامل سو خو ده دا وظیفه

پرېښوده، په بریلي کې یې د خپل پیر حضرت سرفراز علي صاحب څخه یې اجازه وغوښته او د آزادۍ په غزا کې شریک سو. په (۱۸۵۷م، ۱۲۷۳هـ ق) کې د مریټ څخه تر کلکتې پورې هند د انګلیسیانو په لاس کې وؤ. د حافظ رحمت خان لمسی نواب بهادر خان برېڅي د بخت خان په تدبیر ډیلي ونیوه وروسته تر هغه یې بدایون ونیو چې بیا د انګریزانو له خوا په چل ونیول سو او اعدام سو. جنرال بخت خان په ۲ د جولای په (۱۸۵۷م، ۱۲۷۳هـ ق) کې ډهلي ته د ۱۴۰۰۰ پښتنو سره په وسلو سمبال ننوت، دا خبر شهزاده مغل میرزا خپل پلار بهادر شاه ظفر د ډهلي مغل پاچا ته ورکړ هغه په ډېر اخلاص د بخت خان هر کلي وکړ او د فرزند لقب یې ورکړ یو ډال او د جواهرو ډکه توره یې ورکړه او په ټول ډهلي کې اعلان وسو چې بخت خان د ټول فوج اعلی افسر جنرال مقرر سو. جرنیل بخت خان د ۱۰۰۰۰ فوځ سره په تیس هزاری کې پر انګریزانو حمله وکړه چې دوی یې مات کړل او زیات غنایم یې لاس ته راوړل. یو فوځ باغپت او بل علي پور ته ولیږل سو چې غرمه جرنیل بخت خان ته خبر راغی چې غازیانو غټه سوبه وکړه ددې خبر په رارسیدو سره ټوله اولس هر ډول قرباني ته ملا وتړله. ډهلي ۴ میاشتې او څلور ورځې د جنرال بخت خان په لاس کې وؤ خو د جنرال بخت خان په مخ کې غټ خنډ مغل میرزا وؤ ځکه چې هغه بې تجربه وؤ او پلار یې د ټوله فوځ سپهسالاری ورکړی وه. د میرزا مغل خسر ((میرزا الهی بخش)) پر جنرال بخت خان د بهیاګانو قرض ورکول بند کړل . حکیم احسن الله د فوځ یوه برخه بهر ته ولیږله او بل داچې د دوا او مرمیو فابریکه یې وسوځوله. پاچا ((بهادرشاه ظفر)) همایون ته پنا یووړه، جرنیل بخت خان، همایون او نورو کسانو د پاچا وېښولو هڅه وکړه مګر الهي بخش هغه ډېره بیده کړی وه او ویښ نه سو نو بخت خان هم لومړی لکنهو ته ولاړ او تر هغه وروسته د جلال آباد ضلعی ((هردویی)) ته ولاړ کله چې یې ولیدل چې غداران هر ځای سته نو یوه شپه داسې له اولسه ورک سو چې پته یې معلومه نسوه.

حافظ رحمت خان

حافظ رحمت خان برېڅي په (۱۷۰۸م) کې زیږېدلی دی، پلار یې شاه عالم خان او نیکه یې محمود خان او غور نیکه یې شهاب الدین نومیده چې په کوټا بابا مشهور ؤ.حافظ رحمت خان ۱۴ زامن درلودل. د برېڅو اصلي وطن د کندهار ښوراوک او د پښین علاقه ده مګر د دوی زیاتې قبیلې د یوسف زو په لوی هجرت کې له خپل ټاټوبی څخه د اباسیند خواته لیږدیدلي دی. د حافظ رحمت خان پلار شاه عالم خان یو نوکر درلود چې داود خان نومیده، داود خان چې کله ځوان سو نو روهیل کنډ ته د مال او دولت د پیداکولو دپاره ولاړ چې وروسته بیا په غښتلتوب ډېر مشهور سو، وروسته شاه عالم خان هم ورغی او دوه زره روپۍ یې وربخښلې، داود خان د کمایون د راجه دیبی چند له خوا ووژل سو، تر هغه وروسته علي محمد خان (علي محمد خان په هلکوانۍ کې د داودخان لاس ته ورغلی وو چې په زوی ولی یې نیولی وؤ) نواب سو، علي محمد خان د پښتنو د خوشحالولو دپاره حافظ رحمت خان په زیاتو خطونو راوغوښته چې آخر د شیخ کبیر او ګل شیر خان سره روهیل کنډ ته راغی. حافظ رحمت خان دلته دری کاله تیر کړل ولاړی خپل ځای ته او بیرته راغی چې په دی وارېي خپل کډه هم راوستل او د علي محمد خان په فوځ کې شامل سو. د ډهلي پادشاه محمد شاه په (۱۷۴۲م) کې ۵۰۰۰۰ لښکر د راجه هرنند په مشرۍ د دوی د ځپلو دپاره راواستاوه چې حافظ رحمت په ۴۰۰۰ لښکر وکړای سوه چې دوی مات کړی او خپله راجه هرنند مړ سو. په ۱۷۴۴م کې یې کمایون ونیو او د الموړی په کلا یې قبضه وکړه چې وروسته د هوا د ناسازی په وجه بیرته الموړی ته ولاړ. په ۱۷۴۵م کې بادشاه د کمایون د نیولو هڅه کړه او ۱۰۰،۰۰۰ فوځ یې راواستاوه دا ځل علي محمد خان او دوه زامنو عبدالله خان او فیض الله خان د بادشاه دربار ته پنا یووړه دلته د پښتنو انتظام خراب سو خو حافظ رحمت خان د ۷۰۰۰ لښکر سره ډهلي ته نږدی ورغی او د علي محمدخان غوښتنه یې وکړه بادشاه دغه غوښتنه ومنله او علي محمد خان ته یې د سرهند صوبه داری ورکړه. په ۱۸۴۸م کې کله چې احمدشاه بابا د هند د نیولو په نیت راغۍ نو د ډهلي بادشاه محمدشاه د پښتنو او پښتنولۍ د بیرې څخه علي محمدخان او رحمت خان ته د روهیل کنډ نوابي ورکړه او دوی هلته ولاړل. محمدشاه مړ سو پر ځایي یې زوی احمدشاه کښیناست، پر صدارت هم لانجه جوړه سوه څوک د صفدرجنګ او څوک د قمرالدین خان د زوی پر خوا وه چې صفدرجنګ رحمت خان راوغوښت او خپله یې د وزارت رتبه ونیوله، حافظ رحمت خان بیرته روهیل کنډ ته ولاړ. علي محمدخان په ۱۷۴۹م کې د استسقاء په مرض د سیپتمبر په میاشت مړ سو. د علي محمد خان وصیت حافظ رحمت خان وؤ مګر حافظ رحمت خان پګړی د علي محمد خان د زوی سعدالله پر سر کښیښوده په ظاهره مشر سعدالله وؤ مګر کار ټوله د حافظ رحمت خان په لاس کې وؤ. په پای کې حافظ رحمت خان د شجاع الدوله له لاسه د انګریزانو په ملګری مړ سو.

نازو انا (میرمن نازو)

د نازو انا تولد په (۱۶۰۱م) کال کی په تازی نومی ځای کی چی دکلات او کندهار ترمنځ یو رباط دی واقع سوی دی. نازوانا د ملخی توخی لور او د حاجی عادل خور وه، په حباله د ښالم خان هوتک وه چی د کرم خان زوی وو. د نازوانا څلور زامن وه چی مشر یی حاجی میرویس خان دی او نور یی عبدالعزیز خان، یحی خان او عبدالقادر خان دی. کله چی میرویس نیکه تولد سو نو میرمن نازو ته په خوب کی شیخ بیټنی ورغی او ورته ویلی یی وه: [دا زوی دی ښه وروزه چی دی به لوی کارونه وکړی] تر څو چی میرویس نیکه په (۱۱۱۹ هـ ق) کی پښتون قوم د ګرګین د شره وژغوره. نازو انا د شعرو یو دیوان هم لری چی دوه زره بیتونه پکښی دی چی دا لاندی رباعی د نوموړی میرمنی ښخه پاته ده:

سـحـــرګـاه وه د نــرګــیــس لیـمه لانده ځـاځـکــی ځـاځـکــی یــی لـه سـترګو څـڅیده
مـاویـل څــه دي ښـکـلـیـه ګله ولی ژاړی ده ویـل ژونـد مـی دی یـوه خـولـه خـنـدیـده

میرمن زینبه

میرمن زینبه د میرویس نیکه لور، د علومو استاد یی ملا نورمحمد غلجی ؤ، دا ډیره عالمه او فاضله ښځه وه چی د پادشاهی مشوری به یی هم خپل ورور حسین ته ورکولی او هغه به عمل پر کاوه. زینبه یوه پوهه او عالمه ښځه هم وه چی خپله یی شعرونه هم ویل، مثلاً لاندی بیتونه یی د شاه محمود د مرګ په ویر کی ویلی دی:

ړ‌غ ســـو چـــی ورور تــیـــر لــــه دنـیـا ســونـا
قـــنـــدهـــار واړه پـــــــــــــــــه ژړا ســونـا
زړه مـــی پــــه ویـــر کــــی مـــبـتـلا ســونـا
چـــی شــــاه مــحـــمـــود لــــه مــــا جلا سونا

زرغونه انا

زرغونه انا د احمدشاه بابا مور وه. زرغونی انا په (۱۱۷۴هـ ش) کی احمدشاه بابا د دی نظریی څخه منصرف کړ چی نوی کندهار باید اووه دیوالونه ولری او څو خندقونه ولری او هم زرغونی انا په (۱۱۷۴هـ ش) خلکو ته یقین ورکړ چی احمدشاه بابا ماته نه ده خوړلی. زرغونه انا د کندهار د ښار تر جوړیدو وروسته د احمدشاه بابا په ژوند کی وفات سوی ده.

ملالۍ

د (۱۲۹۷هـ ق) کال د شعبان (برات) د میاشتی په اوولسمه د دوشنبی په ورځ د میوند پر دښت د پښتنو او انګریزانو سره جنګ ؤ، نږدی وه چی پښتانه ماتی وخوری نو ملالۍ راغله او بیرغ یی په لاس کی واخیست او لاندی لنډۍ یی وویله:

خـــال بـــه د یـــار لـــه ویـــنـــو کـــښـــیـــږدم
چـــی شـــیــنـــکـــی بـــاغ کـــی ګـــل ګـــلاب وشرمـوینه
کـــه پـــه مـــیـــونـــد کـــی شـــهـــیـــد نـــه سوی
خـــدایـــږو لالـــیـــه! بـــی نـــنـــګـــۍ تـــه دی ســـاتـــینه

بی بی نیکبخته (رح)

بی بی نیکبخته د شیخ الله داد لور، په قوم مموزئ چی په اشنغر کی یی پلار او نیکه د ممن زیو مرشدان وه. محمد هوتک په پټ خزانه کی لیکلی دی چی: زما پلار روایت کا چی شیخ امام الدین غوریا خیل په خپل کتاب (اولیای افغان) کی هسی کښلی دی چی: بی بی نیکبخته په سنه (۹۵۱هـ ق) کی په حباله د شیخ قدم قدس الله راغله چی د خواجه محمد زاهد خلیل متی زی زوی ؤ. په (۹۵۶هـ ق) کی یی له بطنه شیخ میاقاسم افغان په بدنی کی پیداسو چی بیا په هند او پښتونخوا کی مشهور سو. شیخ امام الدین هم ددی عرفاؤ له اولاده دی، شیخ امام الدین هسی لیکی چی دی عارفی په (۹۶۹هـ ق) کی یو کتاب لیکلی دی چی (ارشد الفقرا) نومیږی او هسی بیتونه یی پکښی لیکلی دی چی فقرا او عبادالله ته مفید دی او زما پلار چی کله بنو ته تللی وو د هغه یوه نسخه یی لیدلی وه چی لاندی بیتونه یی مثال دی:

د خــــدای حـــق تـــه غـــــاړه کـښـــیـــــږده
نــــــــوری نـــــــوری ویــــــنـــــا پـــــریـــــــږده
دنــــــیـــــا پـــــاتـــــــه لـــــــه هـــــــر چــــا ده
پــــــه اخـــــــلاص کــــــی ځـــــیــــــنـــــی لـــیږده

زرغونه

زرغونه د ملا دین محمد کاکړ لور وه، په پنجوایی کی اوسیده، علوم یی د پلار څخه زده کړل، په حباله د سعدالله خان نورزی وه. د شیخ مصلح الدین د بوستان کتاب یی په (۹۰۳هـ ق) کی په پښتو شعر نظم کا او نوم یی (بوستان د پښتو) وو. محمد هوتک وایی: زما پلار په سنه (۱۰۲۲هـ ق) کی د زرغونی خط لیدلی ؤ چی لاندی بیتونه یی مثال دی:

اوریـــــدلــــی مــــــی قـــــصـــــــــه ده چــــــی لــــــه شـــــاتـــــو هـــــم خوږه ده
د اخـــــــتـــــــــر پــــــــه ورځ ســــــهـــــار بــــــــــــایــــــــزیـــــــد چــــــی ؤ رویدار

د پښتنو شاعرانو د کلام نمونی

بیټ نیکه

لویه خدایه! لویه خدایه! ستا په مینه په هر ځایه
غر ولاړ دی درناوی کښنی ټوله ژوی په زاری کښنی
دلته دی د غرور لمنی زمور کیږدی دی پکښنی پلنی
دا وګړی دیر کړی خدایه!
لویه خدایه! لویه خدایه!

رحمن بابا

همه واړه په تسبیح دده مشغول دی
که ملک دی که پیری دی که انسان دی
چی مدام د بل و عیبو ته نظر کړی
خدای له خپله عیبه ولی بی خبر کړی
که یوه جودانه عیب وینی په بل کی
هغه یوه جودانه عیب به یی لوی غر کړی
ګوره څه بلند مقام دی د اخلاص
چی جهان واړه غلام دی د اخلاص
عالمان دی روښنایی د دی دنیا
عالمان دی د تمام جهان پیشوا
زه رحمان حلقه بګوش د هر عالم یم
که اعلی دی که اوسط که ادنا
کر د ګلو کره چی سیمه دی ګلزار شی
اغزی مه کره چی پښو کښنی به دی خار شی
هغه زړه به له طوفانه په امان وی
چی کښتی غوندی د خلکو بار بردار شی
دنیا دار که مستغنی په سیم و زر دی
هنرمند سره ګنج د خپل هنر دی
د ریاء خرقه یی خدای مه کړه په غاړه
رحمان کور پټکی ترلی قلندر دی
ته مؤمن ژوندی په دین یی زما یاره
ته فریاد ژړا کوه په خو کوکاره

استغفار توبه کوه د ځان دپاره
ته هم ځان ساته پناه غواړه له ناره
بیداری کړه په سهار کښنی زما دلداره
که امید لری رحمه له کرمه
ستا هم بویه په هرچا باندی کرم

اوس ده ستا رضا نیکی کړی که بدی کړی
نیک و بد دی دواړه ښکوی شی په قلم
خدایه امان راکړی له دا هسی زندګی
چی ته بد وایی له بله، بل له تا
ښه خواړه چی یو یی خوری بل ورته ګوری
خواړه نه دی هغه زهر دی ګویا
هر مرغه چی د بل غوښی خوری مردار دی

ځان حلال کړه لکه زانه شاهين مشه
چی تقوی دیانت نه لری رحمانه
ددی هسی همنشینو نشین مسه
ښه ده ښه ده دا دنیا
چی توښه ده د عقبا
که یی مال د دنیا ډیر وی
هیڅ پری نه کاندی پروا
عزت نشته زور ورو په حضور کښی
لویی نسته تکبر او په غرور کښی
ملنګان یی د دوهی په غاړه مومی
کوم تودوالی چی مالدار مومی په کور کښی
په دنیا کښی له دنیا ګوښه کنار شه
سمندر غوندی په اور کښی ګلغذار شه
د رحمان په عاشقی کښی سترګی وشوی
چی ځوک وایی عاشق ړوند هغه خوار شه

احمدشاه بابا

د ننګ مړ خو څه مړ نه دی
د بی ننګه ژوند جفا ده
لاس به وانخلم له ننګه
که په ننګ پاته دنیا ده
چی سر پری کړی احمد شاهه
د هغو مینه په رښتیا ده
پسرلی سو ژیر ګلونه
پری بلبل کا چیغارونه
زړه زما کا چیغارونه
د پسرلی په ژیر ګلونه

خوشحال خان خټک

چی ګټل خوړل بخښل کا ځوان هغه
چی توره لری د توری خان هغه
و نور چاو ته وران مه وایه خوشحاله
چی په قولو عهد روان سو روان هغه
مرد هغه چی همتناک برکتناک
د عالمه سره خوږ په زیست و ژواک
چی دا هسی ښه ویل کا زه حیران یم
چی خوشحال راوړ له کومه دا ادراک
په واک چی نلری په کام کښی ژبه
که ګُنګ سی ښه دی په لویه تبه
په بده ژبه ځان ځی جهان ځی
ایمان لا هم ځی واوره طالبه!
مخ د هغو تور سه چی یی مینی نفسانی دی
یوه مینه باقی ده نوری کلی مینی فانی دی
امر کړه خوشحاله پستنه اوسه له نهی
هر چی نهی کاندی هغه زر په پښیمانی دی
خپل استاد و ماته ووی څو پندونه
هر یو پند یی مرغلری دی لالونه
چی په زړه په تأمین د هغو ناز وړه
تل نیازمنو سره وړی دی نازونه

که طالع او هنر دواړه ســــــــــــره کښیږدی
زه خوشحال بــــــــــــــه پکی ونیسم هنر
درته وښیم کـــــیـــمـــــیـــــا د ســعـــادت
له بدانو سره مـــــــــــــــــــــه کوه صحبت
چې کالی یی پاته نسی مـــــــــــــــرده سوی ته
خــدایــــــــــــه ورکړی خوشحال ته هسی رحلت
پـــــــــــــــــه دوستانو تلطف کړه څو په تا سی
د ښمن ســـــــــــــــــره هم ښه کوه خلقت
کـــــــــــــــــه ژوندون دی هم هغه دی په جهان کی
چـــــــــــــــــــی یادیږی د سړی د خوی خصلت
تر مغلو پښتانه پـــــــــــــــــــه توره ښه دی
که پـــــــــــــــــــه پوهه پښتانه وای څه هوښیار

سر چـــــــــــــــی وخندی ځوانان
څه زمری څه یـــــــــــــــی هاتیان
ځان ساته نشی لــــــــــــــــه مرګه
که هر څـــــــــــــــو ساتی خپل ځان
چی دا هسی ښایسته یــــــــــــی ژیره ګله
ځکه تا پـــــــــــــــــه ځان شیدا کړله بلبله
تــــــــــــــــــر لکه زیات پیغمبران دی
څوک نبی څـــــــــــــوک مرسلان دی
هــــــــــمـــــــــــه واړه نیک کردار دی
امـــــتـــــــیـــــــان دی وفـــــادار دی
د دین کـــــــــــار په ده تــمـــام ســــــو
خاتمت دده په نـــــــــــام ســــــــــــــو
هغه څــــــــــــــــــه دی روغ صورت دی
چـــــــــــــــــــــی بهتر تر سلطنت دی
خپل نیت ښـــــــــــــــــــه لره خوشحاله
که څه ښه دی خـــــــــــــو ښه نیت دی

عادت چــــــــــــــی بد لری ځان یی ژړلی دی
عادت چـــــــــــــی رد لری ځان یی ژړلی دی
عادت پــــــــــــه پند نه ځی عادت په بند نه ځی
عادت لـــــــــــــــــــه سره سره تړلی دی

ګل پاچا الفت

رب العلمین دی رحـــــــــمــــــــــــــة العلمین ګنی
نـــــــــــــــــــــه لری ثانی چی دی خاتم النبین ګنی
ژاړی پـــــــــــــه غمونو کی خواخوږی لـــه هر چا سره
ســـــــــــــــــــل پتنګان سوځی د یوی شمعی ژړا سره
داسی بیغمی دی خدای (ج) پــــه هیڅ کور کـــی پیدا نکړی
یو کــــــــــــــور چی ویر وی او بل خاندی له لیلی سره
له وهم و خیاله او د عـــــــــــــــــقـــل تصـــور نه بهر
چیرته چــــــــــــــی نه رسیږی هیڅکله د علم نظر
اهل عرفان په تضرع مـــــــــــــــــــــاعرفــاک وایی
مونږ هغه حـــــــمــــــــــــد کله ویلی سو چی تاته ښایی
په بهار کی د خـــــــــــــــــــزان تــصــور کاندی
ژوندی ځان خــپل ګنی تـــــــــــــــورو خاورو لاندی
بی حسابه ځاڅکی توی په بحر و بــــــــــــــــر شی
له لکونو او کـــــــــــــــــــــــــروړونو یو ګوهر سی
رنګ په رنګ ګلان پیداسی په غرو رغـــــــــــــــو کی
په کی یــــــــــــــــــو نیم د لیلی پیکی ته ورسی
دی زیارت کی وینم بل راز تاثیرونــــــــــــــــــــــه
دلته مـــــــــــــــــــــــه کوه واړه سوالونه
نه یی سیال یی نظیر سته په جهان کـــــــــــــــــــی
بوعلی باندی نـــــــــــــــــــــــــازیږی افغان ځکه
ډیره لویه هستی سوه له خاورو لانــــــــــــــــــــدی

بلخ د ده لـــــــــه غمه وینمه وران څکه
چـــــــی د غمجنو په حال سوځی هغه زړه غواړمه
داسی پتنګ ســـــــره یو ځای خپل سوځیده غواړمه
لږ غوندی درد او دل ســـــــوزی د همدردئ دپاره
که پـــــه کوم زړه کی ځای لری تری ځاریده غواړمه

حمید مومند

ستا د عشـــــــــــق د وینو ډک شو ځیګرونه
ستا په لاره کـــــــــــی بایلی زلمی سرونه
هر ناکس لـــــــکـــــــه مګس پری بنیږی
چی حمید نـــــــرم ګـــــــویی کا شکرلب
چی سړی لـــــــــه سړی کړی د دنیا طمع
سړیتوب بـــــــــه یی سپیتوب سی په دا طمع
له دغی طمعی طاعـــــــــون ښه دی حمیده
چی کـــــــــوی د نفس لپاره د چا طمع
شعر نه دی دا خـــــونـــــاب د سوی زړه دی
یا وتلی دســـــتـــــــی دم له خولی د مړه دی
یا د وینو آباسیند وهـــــلـــــــی موج دی
یا له ښاره د حیرات وتـــــلـــــی فوج دی
د هغه لـــســـتـــونـــی لاس یدبیضا ده
چی پـــــــــری وچی کاندی اوښکی د یتیم
څو به خـــــوری پـــــردی مالونه په ستم
یوه ورځ بـــــــه دی په نس کی شی اړم
که امسا یـــــــــی د موسی بولی وګړی
ښایی نن ساعت حمیده ســـــتـــــا قلم
دا آغاز مـــــی پـــــه نامه د هغه خدای دی
چی یی نـــــرم ګره کُشای د شاه ګدای دی
د احد لـــــولـــــی به څوک وکه حمیده
چی یی نهایت نـــــــــه ایسی تر بریده
چـــــــی منشاء د پیدایش دی محمد دی
چی مـــــایـــــه د زیبایش دی محمد دی
په حمید د خـــــپـــــلـــــی مینی سیلاب جوړ که
له سینی یـــــی مـــــاسوا بندونه کوړ که
تول دی مـــــســـــه په زرګونه زر و سیم
چی تـــــه یـــــو ککوړی خوری پکی یا نیم
چی غنچه یـــــی د حمید د خاطر واکړه
پری لـــــه کوم لور یی راوالوت دا نسیم

حافظ

جنګ تـــــوری شپی د بدمرغی سوله سبا راولی
جګړه تیارو ســـــره راځی سوله رڼا راولی
جنګ بوری میندی ژړوی په ځوانی مرګـــــو بچو
په وچو شونـــــډو د یتیم سوله خندا راولی
الهی ستا پـــــه حضور د عجز سر ږدم
د محشر په ورځ به څه د ستا پـــه در ږدم
چـــــی بلا د چا د سر پری دفع کیږی
زه حافظ کسی سپند پـــــه دا مجمر ږدم
د ملی وحدت په چـــــاره فکر بویه
په دی پاکه ښکلی لاره فـــکـــر بویه

چـــــــــــــــــی حافظ پری خوشحالیری دی یو والی وطنواله برخـــــــــــــوردارە فکر بویه
لوی نعمت دی پــــــــــــــــه دنیا کی د روغتیا شی خبری شا و خــــــــوا کی د روغتیا
ښوونځی پـــــاکـــــــــه جامه پاکه کور یی پاک وی
چـــــــــــــی پیداسی خــــــــوی په چاکی د روغتیا
خوږ وطنه! مونږه ستا پـــــــــــــــــه لمن شنه یو
که تـــــــــــه نــــــــه یی مونږ به یو هم چیری نه یو
گرانه وطنه! زړه دی نـــــــــــــــه کړی کښته پورته
ستا له پاره دانگو مونږه لـــــــــــــــــــوی داور ته
بیرغ د ســـــــــــــــــــولــــــی مو پـــــــــه لاس کی د بشر دی سولــــــــه غواړو
جگړه دی ورکـــــــــــــــــــــــه سی جگړه کی ډیر خطر دی سولــــــــه غواړو
زما د آبادی لپاره پـــــــــــــــــــــــــورته شئ اوچت شئ
مـــلا وتړئ زلمو
لاسونه ســـــــــــــــــــــــــــــــــــــره ورکړئ ټوله په مینه یو قوت شئ
ملا وتـــړئ زلمو

گل کوهی

چـــــــــــــــــــــــــــــا چی خپل قدر پخپله وکړ گله!
ستاره د هغه قــــــــــــــــــــــــــــــــوم په عروج سوله
هر یو کار کـــــــــــــــــــــــــــــه ته همت وکړی اسان دی
کار له دی کـــــــــــــــــــاره گران نشته چی کار نه وی

حیدری

څو د اسلام لپاره نسی ســـــــــــــــــــــــر په دار مسلمه
پیدا به نکړی تـــــــــــــــرقـــــــــــــی د خپل دیار مسلمه
څو چی اوصاف حـــــــــــــــــــــیدری په ځان کی نکړی پیدا
کله به سر کړی د دښمن په ســـــــــــــــــــــر د دار مسلمه

بهائی جان

محمد لـــــــــــــــــــــه دنیا درومی جهان ژاړی ځمکه ژاړی غـــــــــــرونه ژاړی، آسمان ژاړی
ولی نـــــــــــــــــــــــکوی ژړا بهائی جانه! مدینی تــــــــــــــــــر خاورو لاندی یاران ژاړی
سنگریزی د حـــــــــــــــــــــــرم وایی محمد رسول الله دی
په کعبه کښی صنعم وایــــــــــــــــــــی محمد رسول الله دی
ستا اولاد بهائی جـــــــــــان دی غزل وایی بلبل خوان دی
سپیرو سترگو پر نـــــــــــــــــــم وائی محمد رسول الله دی

عبدالقادر ختک

که سپین او ســـــــــــــــــــــره یی په کور کښی تل وی
چی نه یــی علم نه یی عمل وی
بنیاد یــی نسته آخر به خوار سی
بخت به تــــــــــــــــــــــــــــــــــــــر کومه ورسره مل وی
زار شم، قـــــــــــــــــــــــربان شم د پلار تر پنده راته یــــــــــــــــــــــــــــــی ووی زما فرزنده!
لذت دور کـــــــــــــــــــــــــــړی تر ساتل ډیر دی خو بی خبر یـــــــــــــــــــــــــــی ممسک له خونده
نندارو لره راځـــــــــــــــــــــــــــــــــی چی پسی ځونه
په اختر بـــــــــــــــــــــــــــــــــه خلمی جونه کا سیلونه
تیر شو وار عبدالقادره رابـــــــــــــــــــــــــه نه سی
که ژړا کړی کـــــــــــــــــــــــــه فریاد کړی که اهونه

کاظم خان شیدا

ورکه دنیا ســـــه بده یی طمع
واوره له مـــــانـــــه که لری سمع
بیم یی د ســـــر سی په شان د شمع
چی سیم و زر کا پـــــه کور کښی جمع
ای د کـــــل جهان صنیعه! | ای د هـــــر آسمان بدیعه!
ستا کـــــرم پاکه سبحانه
مګس نـــــه شړی له خوانه
چی ممسکان کـــــا سیم و زر جمعه | په صرف یـــــی ژاړی مانند شمعه
په بزم ورزم باندی چـــــی راسی | د توتی ژبـــــه زړه د پلنګ لری

پیرمحمد کاکړ

طامع همیش وی پـــــه انتظار کښی
آب یی د مـــــخ ځی په هر دیار کښی
ګنج چی د صبر پـــــیـــــرمحمد با موند
توانګر بـــــالـــــه سی په دا دیار کښی

کاموال

سره یـــــو شئ! په وینا او په عمل کی | اسلامی وحدت پـــــکار دی خپل عمل کی
سره یـــــو شئ کاموال په ژړا سر دی
اور دســـــری یی بل سوی په ګوګل کی

میاخیل

چی تر څـــــو د زړه له کومی وحدت نه وی
په دی پوهـ سئ چـــــی هیڅ وخت به راحت نه وی
لری ګـــــرځه داسی خلکو نه میاخیله!
د اسلام ســـــره چی مینه او الفت نه وی

ملنګیار

د خدای په دیـــــن باندی غیرت تل د عزت نښه ده
مرګ د نبی پـــــه شریعت د شهادت نښه ده
د ملنګیار قلم د حـــــق پاکه صفه کی ګرځی
حق پټول انسان تـــــه هر وخت د ذلت نښه ده

میرزا خان انصاری

نن بـــــه وکړم څو صفته | د مـــــولا له ارادتـــــه
د میرزا کـــــلام شیرین سو | د روښـــــان له برکته

مظلوم یار

زما پر کور د غم نـــــاری دی زه به چیری لاړ سم
د تور تم توری تـــــوری شپی دی زه به چیری لاړ سم
بیا دی جهان کړ راتـــــه اور د مظلوم یار قلمه!
دا څه د ویر ســـــوی نغمی دی زه به چیری لاړ سم

نیکمل

د محمد رســـــول الله په دین غیرت دی پکار
په مسلمان د اســـــلامی قانون عزت دی پکار
چی په میړانه د دښمن مقابله کـــــوی تل
له داسی ځوان ســـــره نیکمله محبت دی پکار

یونس

هر څـــــــــــــــــه سوی په ازل کی نور به نسی
چی یی برخه د پیاده ده ســــــــــــــــور به نسی
بی دردان به پـــــــــــــــــه درد کله کړی یونسه!
مړی ایری که هر څو پو کړی اوربـــــــــــــــه نسی

سید حسن

په نغمه لکه بلبل غــــــــــــــــــــــــریدل زده کړه!
پټه خوله وینا د گــــــــــــــــــــــــل له بلبل زړه کړه!
راحت پرېږده زحمت واخـــــــــــــــــــــــله سیدحسنه!
د وطن په درد و غـــــــــــــــــــــــم ژړیدل زده کړه!

شمس الدين مجروح

په مذهب نـــــــــــــــــــــــه د بلبل نه د پتنګ یم
نه غونتی غوندی د زړه پـــــــــــــــــــــــه وینو رنګ یم
تیټ می مـــــــــــــــــــــــه بوله غورځنګ راباندی مه کړه
زه په دی افتاده گی کـــــــــــــــــــــــی لوی ګړنګ یم
چی دی خاوره د ســــــــــــــــــــــــر تاج د ایشیا ده
د جنت په شـــــــــــــــــــــــان دی ځمکه نورانی
که په چـــــــــــــــــــــــا کـــــــــــــــــــــــی پښتنواله په ربنتیا ده
په میرانه ســــــــــــــــــــــــاتـــــــــــــــــــــــی خپله ودانی
د غلطی لاری مـــــــــــــــــــــــل باندی نو څه
چی لار ورکه ســــــــــــــــــــــــی مزل باندی نو څه
چی آواز یی پـــــــــــــــــــــــه قام باندی اثر نه کا
د مجروح خواږه غـــــــــــــــــــــــزل باندی نو څه

دارالمجالس

عبدالله د ښښتن دوست وایـــــــــــــــــــــــی یو کال
شو روان پـــــــــــــــــــــــه نیت د حج صاحب د حال
مرتبه د سخاوت د یـــــــــــــــــــــــو درهم
دی سل کاله عبادت ورځنی کـــــــــــــــــــــــم

تفسيرالضحی

هسی وایی د صدیق (رض) پـــــــــــــــــــــــه خلافت کی
یو سړ ؤ ډوب تمام پـــــــــــــــــــــــه معصیت کی
باری خدای مـــــــــــــــــــــــی رامعاف کړه ګناهونه
رایـــــــــــــــــــــــی وبخښله واړه نعمتونه

عبدالشکور رشاد

چی پر کوټ د کالنجر خــــــــــــــــــــــپـــــــــــــــــــــــلـــــــــــــــــــــــه سپاه
خیږوله پښتانه غــــــــــــــــــــــــــــــازی شیرشاه
چی غالب له دنیا ځـــــــــــــــــــــــمـــــــــــــــــــــــه مسعود یم
نور ارمان مـــــــــــــــــــــــی پر دنیا نسته خوشنود یم
چی لښکرو د جســــــــــــــــــــــــرت راوړئ ناتار
پښتانه ځلمی یـــــــــــــــــــــــی کړله تار په تار
د زرو نامـــــــــــــــــــــــردو زویو داغ جسرته!
په حسرت د پیغور نـــــــــــــــــــــــه اوری د پلار
د مجنون ژوندون بـــــــــــــــــــــــه څه وی چی لیلا مری

خه په کار دی تش کالبد چــــــــــــی زړه د چا مری
حریت د هــــــــــــــــــر ملت د بدن زړه د ی
که دانه ؤ هم ملت مـــــــــــــــــــــری هم بقا مری

ښکارندوی غوری

د پسرلی ښکلونکی بیا کـــــــــــــــــــــړه سینګارونه
بیا یی ولونل پـــــــــــــــــــــــه غرونو کی لالونه
په غورځنګ غورځنګ لـــــــــــــه خولی څګونه باسی
لکه شڼ هاتـــــــــــــــــــــــــــی شنبا کاندی سیندونه

افضل الطرایق

شیخ متی چــــــــــــــــــــــــــــــــــی خلیلی ؤ
دی لــــــــــــــــه آره لــــــــــــــــــوی ولی ؤ
تر هـــــــــــــــر خـــــــــــــــه بهتر دی وروره
زده کــــــــــــــــــړه داخبره ګـــــــــــــوره

خلیل خان نیازی

خړی وریځی ژاړی لـــــــــــــــــــــــــــــه پاسه
کویله ږغ کا بیلتون لـــــــــــــــــــــــــــــه لاسه
که هغه لونـــــــــــــــــــــــــــــــی ګوهر په خول ستا
دامرحبا کا ستا، زمونږ مـــــــــــــــــــــــــــــواسه

سلطان بهلول لودی

ملک بـــــــــــــــــــــــه زرغــون کړم په ورکړه راسه
ګوره وریځی د داد لـــــــــــــــــــــــــــــــــــه پاسه
خول مـــــــــــــــــــــــــــی د عــدل په دورو روڼ دی
جهان به زیب مومـــــــــــــــــــــــــــــی زما له لاسه

خزینة الفقراء

حکایت واوره لـــــــــــــــــــــــــــه مانـــــــــــــــه
یو غل راغی پــه شپه جانه
عاقـــــــــــــــــلان خپل غــــــــــــــــــــــم ږومبی کا
جاهلان آخــــــــــــــــــــــــــر هـــــــــــی هـــــــــی کا

عبدالحی حبیبی

تـــــــــــــــــل بهیږئ نــــــــــــــــــــــــــــه وچیږی
ای ژونـــــــــــــــــــــــدی بهانـــــــــــــــــــــــده روده
ته د ژوند مســـــــــــــــــــــــــته چـــــــــــیـــــــنــه وی
ولی نه ګوری چـــــــــــــــــــی څـــــــــــــــــــــه وی

احمدشاهی شهنامه

چی روان ســـــــــــــــــــــو شهریار و ایران ته پـــــــــــــــــــــــــــه دا لار
نشاپور تـــــــــــــــــــــــــــه سو روان شاهـــــــــــــــــــــــــــی بخش شاه شاهان

همیش خلیل

موتی خاوره د وطن بـــــــــــــــــــــــه پری ورنکړم
که په سر د څمکی هـــــــــــــــــــــــــــــر وطن ختن سی
که غلیم له ما بـــــــــــــــــــــــــــــــری یووړ محبوبی!
ستا پړونی دی زمـــا د تن کفن سی

لایق

لویه لـــــــــــــــــــــــــــوړه هندوکشه! د زمــــــــــــری او بــــــــــــاز وطنه!

د هیرمند او آمـــــــــــو پلاره د طوفان او ســـــــــــیـــــــــل مینه
ویاړه ویاړه چـــــــــی راغلی په افغان نوی شباب دی
په هر فکر و هـــــــــر نظر کی د ژوندون نوی باب دی

شیخ تیمن

ګهیځ رڼا د لـــــــــــمـــــــــــر خیره سوه
زما په کـــــــــــــــــــور د ویر ناره سوه
اور بل دی پریښودی واتـــــــــــه کړی
زما د بل اور کـــــــــــــــړوون راغـــــــــــئ

د واصل روښانی د منتخباتو نمونه

هر چې دا اشنا یـــــــــــــــــی وی پر بل مین سی
کل ښادی به یـــــــــــــــــــــی بدله په شیون سی
ای واصله پـــــــــــــــــه غفلت د زړه غبار دی
د یو یار صیقل در واخله چـــــــــــــــی روشن شی

جانان فدوی

د هر تخم اصل پاک راځـــــــــــــــــــــی له پاسه
په باطل یـــــــــــــــــــــــی آلوده کا ناسپاسه
که ګوهر پـــــــــــــــــه لاس کی ورکړی بی قیمته
په کسیره به یـــــــــــــــــــــــی بدل کا ناشناسه

امیرحمزه شینواری

چی یی ته چاتـــــــــه ټیټ نسی ننګیالی زما ژوندون کړه
زړه زما دی مسلمان وی تفکر مـــــــــــی د پښتون کړه
زه دی وچ هډوکی شپیلم خـــــو ملت می دی سلطان وی
دا زما د صحن سیوری پـــــــــــــه معنا کی همایون کړه

اشرف خان هجری

عزت ګرځی هم هغه پـــــــــــــــــــه جهان غواړی
چی نیولی یـــــــــــــــــــــــــی دامن د لوی همت دی

د میاروښان خیر البیان

وړاندی وخـــــــــــــــــوری اتام ښه په پاکه جامه دی واغوندی چـــــــــــــــــــــی لړی په تن

فیاض

روایت دی لـــــــــــــــــــــــــه ثقه ؤ راویانو
په داشان خبری کـــــــــــــــــــــــــړی ای سامعانو
لونګین دی پـــــــــــــــــــــــــــــــــه سینه باندی زنګیری
فقیر ځکه لکه مـــــــــــــــــــــــــــــــار هسی تاویږی

سکندر خان ختک

ای زما د کـــــــــــــــــــــــــــــور رڼا د سترګو توره
خدای دی نه کاندی پـــــــــــــــــــــــــه تا باندی مور بوره
ای زما زویـــــــــــــــــــــــــــه د نیکو خوی پیداکړه
له دنیا نه مینه دیـــــــــــــــــــــــــــــره په عقبا کړه
ځو چه مـــــــــــــــــــــــــــی لړی په زړه کښی مینا خاندی
میخوران ځکه پـــــــــــــــــــــــــــه ښنل د صهبا خاندی
کباب د سکندر زړه دی د اشنا پـــــــــــــــــه بیلتانه کښی
چی بوی د وریتو غوښو هـــــــــــــــــو دده له ګفتګو ځی

میرمن نازو

سحــــــــــــــرگاه وه د نرګس لیمه لانده ــــ ښاخکی ښاخکی یـــــــــــی له سرتکو څڅیده
ما ویل څــــــــــه دی ښکلیه ګله ولی ژاړی ــــ ده ویل ژوند می دی یــــــــــوه خوله خندیده

میرمن زینبه

ږغ سو چــــــــــــــــی وروړ تیر له دنیا سو نا
قندهار واړه پـــــــــــــــــــــه ژړا سو نا
د خالق رحم تــــــــــــــــــــــل پر تا سونا
قندهار واړه پـــــــــــــــــــــه ژړا سو نا

سپینه

غلیم پــــــــــــــــــــــر شهر بیا هجوم راوړی
مخ ته ولاړ دی یـــــــــــــــــــار محمد پیاوړی
دښمن سومات راغـــــــــــــــی دوران د کامران
د یارمحمد د بـــــــــــــــــری ستوری ځلان

بی بی نیکبخته

د خدای حق تـــــــــــــــــــه غاړه کښیږده
نوری نوری وینا پـــــــــــــریــــــــــــــــــږده
دنیا ترک و هـــــــــــــــــــــــــــه که پوه یی
د بقا پــــــــــــــــــــــــــــــــر لوری پښی ږده

زرغونه

اوریدلی مـــــــــــــــــــــی قیصه ده ــــ چی له شاتو هـــــــــــــــــم خوږه ده
تواضع بــــــــــــــــــــــــه دی سور لوړکا ــــ تکبر بـــــــــــــــــــــــه دی تل ځوړ کا

بسم الله الرحمن الرحيم

پــښـــويـــه

لومړنی موضوعات

پښویه: هغه اصول او قواعد چې د ژبې داخلی جوړښت تشریح کوی پښویه بلل کیږی چې په عربی شکل یی نحوه، دری دستوری زبان، انګلیسی ګرامر او لاتینی ګراماتیک دی.

پښتو توری: د پښتو د الفباء توری دیرش (۳۰) دی چې عبارت دی له:

ا – ب – پ – ت – ټ – ج – چ – ځ – څ – ح – خ – د – ډ – ر – ړ – ز – ژ – ږ – س – ش – ښ – غ – ک – ګ – ل – م – ن – ڼ – و – ه – ی

- د عربی ژبی لس ځانګړی توری هم په پښتو دخیلو کلیمو کښی استعمالیږی او عبارت دی له:

ث – ح – ذ – ص – ض – ط – ظ – ع – ف – ق

- د پښتو سوچه او خاص توری اته دی چې عبارت دی له:

ټ – ډ – ړ – ځ – څ – ڼ – ږ - ښ

- د دری توری پکښی څلور دی چې عبارت دی له: [چ – پ – ګ – ژ] څخه
- د پښتو ۲۶ توری چپ (بی غږه) او څلور توری یی کومکی (غږیز) دی
- د پښتو چپ (بی غږه) یا اصلی توری عبارت دی له: [ب – پ – ت – ټ – ج – چ - څ – ځ – خ – د – ډ – ر – ړ – ز – ژ – ږ – س – ش – ښ – غ – ک – ګ – ل – م – ن – ڼ] څخه
- په پښتو کی کومکی غږونه پر دوه ډوله دی چې یوی یی توری او بل یی حرکتونه دی
  - د پښتو ژبی کومکی حرکتونه په لاندی ډول دی:
    - زور: یو توری په خوځښت او حرکت راولی او اواز په پورته لوری بیایی
    - زیر: د هغه په وسیله یو توری خوځنده ویل کیږی او غږ کښته خواته بیایی
    - پیښ: یو توری ځرګند او د (واو) خواته مایل کیږی یا په بل عبارت د سپک (واو) آواز ورکوی
    - زورکی: د کلیمی په پیل او مینځ کی د یو مایل خط په شکل لیکل کیږی
    - خج: د آواز د فشار څخه عبارت دی لکه: غوټه، کونده
  - د پښتو ژبی کومکی توری په لاندی ډول دی:
    - الف: د کلیمی په منځ او آخر کی راځی لکه: کاکا، ماما، اکا او داسی نور
      - په پښتو کی الف پر څلور ډوله دی
    - واو: په پښتو کی واو څلور ډوله دی:
      - نرم واو: چې پوست او نرم ویل کیږی او دمخه توری زور لری لکه: لو، پلو، کندو
      - ځرګند واو: چې دمخه توری یی ځرګند دروند پیښ ولری لکه: کچالو، تالو، چاقو
      - اوږد واو: چې اوږد او نرم ویل کیږی او دمخه توری یی اوږد پیښ لری لکه: کور، مور
      - کوچنی واو: چې دمخه توری یی سپک لنډ پیښ ولری لکه: لومړی، تاسو، پوښتنه
    - ه: په پښتو کی ه پر دوه ډوله ده:
      - ځرګنده او لویه (ه): هغه ده چې دمخه توری یی زور ولری لکه: پانه، لښته، ځانګه
      - پټه او کوچنی (ه): چې دمخه توری یی زورکی ولری لکه: زړه، پسه، نیکه
    - ی: په پښتو کی ی پر پنځه ډوله ده:
      - نرمه (ی): دمخه توری یی زور لری او تل د نارینه نومونو په پای کی راځی لکه: اوړی، منی، ژمی
      - ځرګنده (ي): چې درنده ادا سی، دمخه توری یی ځرګند او دروند زیر لری لکه: ښادي،

دښمني، دوستي

- اوږده (ي): چې اوږده ویل کیږی دمخه توری یی اوږد زیر لری لکه: مني، یخي، کوڅي
- زورکي والا (ۍ): چې دمخه توری یی زورکی لری او یوازی د کلیمی په پای کښی راځی لکه: خولۍ، ماڼۍ، کړکۍ
- امریه (ئ): دا (ئ) ډیره د امر پر مهال کارول کیږی نوره کټ مټ زورکی والا په څیر ده لکه: ولیکئ، وخورئ، وزغلئ

د کلام اجزاوی

هغه لفظ چی د یوی معنی دپاره د خولی څخه راوځی کلیمه نومیږی او کلیمه پر دوه ډوله ده چی عبارت دی له: تقریری او تحریری څخه. د کلام توکی په لاندی دول دی:

نـــــوم

هغه کلیمه ده چی د زمانی له ښودلو څخه پرته مستقله معنی لری او د یوشی، شخص یا یو کیفیت د نومولو دپاره استعمالیږی لکه: سړی، لرګی، ویره، لمر، چرګ او داسی نور. نوم پر پنځه ډوله دی چی عبارت دی له:

- **خاص نوم:** هغه نوم دی چی په خاص شی، ځای او یا سړی باندی دلالت کوی لکه: کابل، میرویس، نیکه، خوشحال، ختک او داسی نور
- **د جنس نوم:** هغه نوم دی چی په لړو او ډیرو باندی یو شان دلالت کوی لکه: اوبه، غنم، تیل او نور.
- **د جمیعت نوم:** هغه نوم دی چی په لفظ کی مفرد وی او په معنی کی د یوی ډلی او جمیعت لپاره راځی لکه: لښکر، جرګه او داسی نور.
- **مجرد نوم:** هغه دی چی مادی وجود نه لری او په سترګو نه لیدل کیږی او شته والی یی په غیر پوری اړه لری لکه: عقل، پوهه، ویر او داسی نور
- **عام نوم:** هغه نوم دی چی په عام شی، ځای او یا سړی دلالت وکړی لکه: لرګی، پانه، هینداره او داسی نور.

مذکر او مؤنث نومونه: په پښتو کی ټول نومونه د جنسیت له مخی پر دوه ډوله دی چی عبارت دی له : مذکر او مؤنث څخه چی دغه دواړه ډولونه یی لاندی ځینی نښی لری :

- هغه نومونه چی په پای کی یی لاندی علامی راسی مذکر بلل کیږی
  - نرمه (ی) لکه : لرګی، منګی، سړی، وړی، تړی، ...
  - څرګند واو لکه : تالو، چاکو، بانو، ...
  - کوچنی (ه) لکه : تره، وراره، زړه، نیکه، ...
  - نرم واو لکه : پلو، لو، کندو، ...
  - هغه ټول نومونه چی په پای کی یی اصلی توری راغلی وی او سماعی مؤنث نه وی مذکر ګڼل کیږی، لکه : میز، لاس، اور، غل، مل، ...
    - هغه ساکنه (ی) چی دمخه یی ساکن (و) او یا الف وی د اصلی توری حکم لری لکه : زوی، سوی، لوی، ځای، چای، ...
- د مؤنث په اړه لاندی موضوعات سته
  - هغه نومونه چی په پای کی یی لاندی علامی راسی مؤنث بلل کیږی
    - څرګنده (ه) لکه : اسپه، لښته، پنه، توره، ...

- زورکی والا (ئ) لکه : خولئ، ډوډئ، ځپلئ، څوکئ، ...
- الف لکه : ژړا، خندا، نڅا، ملا، شا، ښوروا، ...
- اوږد (و) لکه : ښارو، زانګو، لامبو، ...
- څرګنده (ی) لکه : بیاتی، دوستی او ښادی. مګر په نسبتی صفتونو کی څرګنده (ی) د مذکر لپاره راځی لکه : دوبی، موچی، ډولی، ربابی، ...
- اوږده (ی) لکه : ادی، ناوی، ملګری، تری، ...

o د مؤنث نوم ډولونه: مؤنث نومونه لاندی ډولونه لری

- حقیقی لفظی مؤنث (ساکښ نښه والا) : هغه نومونه دی چی ساکښ او د تانیث نښه هم پکی وی لکه : غوا، چرګه، اسپه، ...
- حقیقی غیرلفظی مؤنث (ساکښ بی نښی) : چی د یوه ساکښ نوم او د تانیث نښه نلری، لکه : مور، خور، ترور، دی ډول مؤنث ته معنوی مؤنث هم وایی
- غیرحقیقی لفظی مؤنث (بی ساه نښه والا) : هغه مؤنث ته وایی چی د بی ساه شی نوم او د تانیث علامه هم په کی وی لکه : لښته، پاڼه، غرمه، څوکئ، رڼا، ځانګو، ...
- غیر حقیقی غیرلفظی مؤنث (بی ساه بی نښی) : هغه ته وایی چی د بی ساه شی نوم وی او د تانیث نښه تری لویدلی وی، لکه : لمن، ستن، برستن او میچن. دی ډول مؤنث ته سماعی مؤنث هم وایی.

مفرد او جمع نومونه : نوم د شمیر له مخی پر دوه ډوله دی : مفرد او جمع

- **مفرد :** هغه نوم ته ویل کیږی چی پر یوه شی یا یو کس لاندی دلالت کوی لکه : هلک، ونه، لرګی، ...
- **جمع :** هغه نوم ته ویل کیږی چی له یوه نه پر زیاتو شیانو او یا کسانو دلالت کوی لکه : هلکان، ونی، ...

د یو مفرد نوم د جمع کولو طریقه : د یو مفرد نوم د جمع کولو دپاره ضروری ده چی پوهـ سو چی هغه مذکر دی او که مؤنث، چی په دی ترتیب سره د مذکر او مؤنث نومونو د جمع کولو طریقی په لاندی ډول دی

- د مذکر نومونو د جمع کولو طریقی په لاندی ډول دی

o د هر مفرد نوم او صفت چی په پای کی یی نرمه (ی) راغلی وی په جمع کی دغه (ی) په څرګنده (ي) بدلیږی. لکه ستوری – ستوري، نوی – نوي، لوښی – لوښي، اغزی – اغزي او داسی نور.

- په دی ډول نومونو او صفتونو کی د ساکښ په پای کی د (ان) په راوړولو سره هم جمع کیږی، لکه : میږیان، غوایان، کابلیان، کندهاریان او داسی نور

o ساکښ صفات چی په آخر کی یی څرګنده (ي) یا څرګند واو راغلی وی د (ان) په راوړلو جمع کیږی، لکه : موچي – موچیان، دوبي – دوبیان

o هر صفت چی په منځ کی یی (واو) یا (ی) راغلی وی او دغه واو یا ی په مؤ نث کی غورځیدلی وی نو په جمع کی هغه په الف بدلیږی او پای کی یی کوچنی (ه) زیاتیږی لکه : پښتانه، ړانده،

رانړه، ترخه، تروه او داسی نور.

- ځینی دوه توریز یو څپه ییز نومونه او صفتونه د کوچنۍ (ه) په زیاتولو جمع کیږی، لکه : غله، مله، مړه، سره، شنه، اومه، اوږده او داسی نور.
- هغه نومونه او صفتونه چی په آخر کی یی اصلی حرف راغلی وی که ساکښ وی عموماً د (ان) په زیاتولو او که بی ساه وی د (ونه) په زیاتولو جمع کیږی، لکه : چرګان، اوښان، کورونه، کالونه، ...

- د مؤنث نومونو د جمع کولو طریقي په لاندی ډول دی

- هر مفرد مؤنث نوم چی په آخر کی یی (و) او یا (ا) وی د ګانی په زیاتولو جمع کیږی لکه : زانګو – زانګوګانی، پیشو – پیشو ګانی او داسی نور
  - ځینی پښتانه د الف نومونه د وی په راوړلو جمع کوی لکه : ژړاوی، رڼاوی او داسی نور
- هر مفرد مؤنث نوم چی په پای کی یی څرګنده (ي) یا زوره کی والا (ۍ) راغلی وی، نو ساکښ یی په (ګانی) او بی ساه یی په زوره کی والا (ۍ) سره کیږی، لکه : مامي – مامي ګانی، انی – انی ګانی، دوستي – دوستۍ، وداني – ودانۍ او داسی نور
- کوم نومونه چی په پای کی یی اوږده (ې) راغلی وی په (انې) جمع کیږی، لکه : ناوې – ناویانې یا ناوې ګانی او داسی نور
  - تول سماعی مؤنثات په اصل کی (ه) لری نو ځکه یی جمع په آخر کی د اوږدی (ې) په راوړلو راځی لکه: غېږ – غېږې، لار – لارې، لمن – لمنې او داسی نور
- د نسبتی صفاتو او شریکو صفاتو ښځینه جمع له نرینه جمع څخه د اوږدی (ې) په زیاتولو جوړیږی لکه : کابلیان – کابلیانې، کولالان – کولالانې، خواران – خوارانې او داسی نور
- د معنوی مؤنثو جمع تر یوی قاعدی لاندی نه راځی او په وروسته ډول راځی : مور – میندې، خور – خویندې، ترور – تریندې، نجلی – نجونې او داسی نور

د نوم حالتونه: د نوم حالتونه پر دوه ډوله دی، اول معنوی او دوهم لفظی

د نوم معنوی حالتونه: د نوم مشهور معنوی حالتونه څلور دی چی په لاندی ډول دی

فاعلی حالت: کوم نوم چی په جمله کی فاعل وی، هغه حالت ته فاعلی حالت وایی، لکه زلمی خط لیکی، چی دلته زلمی فاعلی حالت لری

مفعولی حالت: کوم نوم چی په جمله کی مفعول وی، هغه حالت ته مفعولی حالت وایی، لکه : بریالی ډوډی خوری، چی دلته ډوډی مفعولی حالت لری

ندایی حالت: که کوم نوم ته ږغ او نداء وسی نو هغه نوم په ندایی حالت کی دی، لکه: له ای هلکه، چی دلته هلک ندایی حالت لری.

ارتباطی حالت: که یو نوم د ارتباط له حروفو سره راوړل سی، هغه نوم ارتباطی حالت لری، لکه له کوره راغلم، چی دلته کور ارتباطی حالت لری

- په پښتو کې د ارتباط توری [په، پر، د، تر، بې، نا، له، ته، لره، نه، څخه، ځینی، سره] دی
- که دوه نومونه د [د] په واسطه ارتباط پیداکړی نو هغه وخت ورته اضافی ارتباط وایی، په اضافی ارتباط کی لومړی مضاف الیه او وروسته مضاف راځی، لکه: د زلمی قلم د اختر ورځ او که مضاف الیه اضافی ضمیر وی نو بیا مضاف دمخه راځی لکه: قلم می راکه. کتاب دی څه سو؟
  - په پورته مثالو کی زلمی او اختر مضاف الیه، قلم او ورځ مضاف دی

د نوم لفظی حالتونه: په پښتو کی نومونه د پای د بدلون په لحاظ په څو ډوله دی چی په لاندی ډول بښودل کیږی

- هغه نوم چی په نرمه (ی) ختم سوی وی، په ندایی حالت کی مفتوح راځی او فتحه یی په (ه) لیکل کیږی او په فالی حالت او ارتباطی حالت کی د جمع په شکل اوړی یعنی نرمه (ی) په څرګنده (ی) بدلیږی او په نورو حالاتو کی په اصلی شکل راځی
  - ندایی حالت: ای زلمیه!
  - فاعلی حالت: زلمی خط ولیکه.
  - ارتباطی حالت: زلمی ته خدای تعالی ښه پوهه ورکړی ده.
  - اصلی حالت: توریالی سبق وایی، زلمی څه وایی؟، توریالی یی بوت
- هغه صفت چی منځ کی یی (و) وی په ندایی حالت کی مفتوح او په فاعلی او ارتباطی حالت کی د جمع په صورت راځی، لکه: ای پښتونه! واړه هلک وخندل، بی ننګی د پښتانه مرګ دی.
- کوم نومونه چی په صحیح حرف ختم سوی وی، جمع یی په (ان – ون) کیږی، په ندایی حالت کی مفتوح یعنی د صحیح توری د زور په ځای (ه) ورسره نښلول کیږی او په نورو حالاتو کی په اصلی صورت راځی، لکه: ای ځوانه!، ای هلکه!، ای اباده!
- سماعی مؤنث او په (ه) او څرګنده (ي) مختوم مؤنث په ندایی، فاعلی او ارتباطی دری واړو حالتونو کی په جمع بدلیږی، لکه: ای میرمنی!، دښمنی ډیر کورونه وران کړل.
- هغه معنوی مؤنث چی په صحیح حرف ختم وی په ندایی حالت کی یی په آخر کی اوږده (ې) زیاتیږی د [له، بې، تر] سره مفتوح او په نورو حالاتو کی په خپل شکل راځی لکه: ای موری! ای خوری!
- د جمع او جنس نومونه چی په څرګنده (ي)، اوږده (ې) یا په (ه) مختوم وی په ندایی، فاعلی، ارتباطی حالاتو کی یی د آخر (ی) او (ه) په اوږد (و) بدلیږی، لکه: ای سړیو!، میلمنو ډوډی وخوړه.
- جمع مذکر او جنس نوم چی په صحیح حرف ختم وی، په ندایی، فاعلی او ارتباطی حالتونو کی یی آخر ته کوچنی واو زیاتیږی، لکه: ای هلکانو! هلکانو سبق ووایه.

یادښت: تول صفات چی جمع نه لری که چیری موصوف یی جمع وی نو په دریو واړو حالتونو کی یی په آخر کی (واو) زیاتیږی، لکه: ای غمجنو!، لړو کسانو کار وکړ.

یادښت: په پښتو کی مصدر د جمع مذکر حکم لری او په دغو دری واړو حالتونو کی یی په آخر کی واو زیاتیږی لکه: ډیرو لیکلو ستړی کړم، دا د خوړلو ښنلو وخت نه دی

نه بدلیدونکی نومونه: په پښتو کی ځینی نه بدلیدونکی نومونه هم سته چی هغه په تولو حالاتو کی په یو ډول

استعمالیږی او په پای کی یی کوم بدلون نه راځی، دغه ډول نومونه په بیلابیلو حالاتو کی لاندی بڼودل کیږی

- هغه نومونه چی په پای کی یی (الف) راغلی وی، لکه: ای کاکا!، دادا می راته یوښه قلم راوړ.
- هغه نارینه نوم چی په کوچنی (ه) ختم وی، لکه: ای نیکه!، ځلمی ته خپل تره قلم وباخښه.
- هغه نوم چی په پای کی یی ځرګند او اوږد واو وی لکه: پیشو غوښه وتښتوله.
- هغه نوم چی په زورکی والا (ی) ختم وی لکه: ږلی، څوکی، نړی او داسی نور.
- هغه نوم چی په اوږده (ې) ختم وی لکه: ادی شیدی راوړی، له خواښي سره یی وخوړې.
- هغه نارینه نوم چی په ځرګنده (ی) ختم وی لکه: موچی بوټونه وګنډل، دوبی زما دریشی سبا ته راوړی.
- هغه مذکر نوم چی په ځرګنده (ه) ختم وی لکه: ګرانه میلمه! ډوډی وخوره، کوربه میلمه ته په درنه سترګه ګوری

ضمیرونه

ضمیر: ضمیر هغه کلیمه ده چی د نوم پر ځای د تکرار د لری کولو لپاره راځی

- ضمیرونه په پښتو کی پر څو ډوله ده چی مهم یی په لاندی ډول دی
- **شخصی ضمیرونه:** هغه دی چی پر یو معین شخص یعنی پر متکلم، مخاطب او غائب باندی دلالت کوی.
  شخصی ضمیرونه د استعمال له مخی پر دوه ډوله دی: متصل او منفصل.
- **متصل ضمیرونه:** هغه دی چی یوازی نه راځی او تل د فعل سره پیوست استعمالیږی، متصل ضمرونه دادی:
  - م: د مفرد متکلم لپاره لکه په ځم کی
  - و: د جمع متکلم لپاره لکه په ځو کی
  - ی: د مفرد مخاطب لپاره لکه په ځي کی
  - ی: د مفرد مذکر غائب لپاره لکه ځلمی تللی دی
  - ل: د جمع مذکر غائب لپاره لکه هلکان راغلل
  - هـ: د مفردی مونثی غائبی لپاره لکه ملالی له خوبه پاځیده.
  - ی: د جمعی مونثی غائبی لپاره لکه ځینی نجونی یوهنځی ته ولاړی
  - ځرګنده (ی): په حال او مستقبل کی د مفرد، جمع او مذکر او مونث لپاره راځی لکه: زلمی سهار وختی له خوبه پاځی – ملالی چای څښی، هلکان سبق وایی.
- دغه ضمیرونه همیشه د افعالو سره پیوست راځی نو ځکه فعلی ضمیرونه هم ورته وایی.
- متصل ضمیرونه دوه حالته لری. په لازمی فعلونو کښی د فاعل په حیث او په متعدی فعلونو کښی د مفعول په حیث راځی مګر په استعمال کی منفصل ضمیرونه هم ورسره راتلای سی.
- متصل ضمیرونه یوازی په ماضی فعلونو کی مفعولی حالت لری او په حال او استقبال کښی تل د فاعل په حیث راځی
  - د ضمیر فاعلی حالت:

	مفرد	جمع
متکلم:	زه ګرځم	مونږ ګرځو
مخاطب:	ته ګرځې	تاسی ګرځئ
مذکر غائب	دی ګرځي	دوی ګرځي
مونث غائب:	دا ګرځیده	دوی ګرځیدلي

  - د ضمیر مفعولی حالت:

	مفرد	جمع
متکلم:	زلمی زه وپیژندلم	زلمی مونږ وپیژندلو
مخاطب:	زلمی ته وپیژندلي	زلمی تاسی وپیژندلئ
مذکر غائب	ما دی ولیده	ما دوی ولیدل
مونث غائب:	ما دا ولیدله	ما دولی ولیدلي

- **منفصل ضمیرونه:** هغه دی چی له بلی کلمی سره پیوست نه راځی بلکه ځانله او جلا لیکل کیږی، منفصل ضمیرونه پر دوه ډوله دی: مستقیل او غیر مستقیل
  - **مستقیل منفصل ضمیرونه:** مستقیل منفصل ضمیرونه په لاندی ډول دی:
    - زه – ما: د مفرد متکلم لپاره
    - مونږ: د جمع متکلم لپاره
    - ته – تا: د مفرد مخاطب لپاره
    - تاسې: د جمع مخاطب لپاره
    - دی – ده: د مفرد مذکر غائب لپاره – د نږدی غائب لپاره یعنی د دریم سړی لپاره که څه هم حاضر وی.
    - دا – دی: د مفرد مونث غائب دپاره
    - دوی: دجمع غائب دپاره
    - هغه – دغه: د مفرد مذکر دپاره
    - هغه – هغی: د مفرد مونث غائب دپاره
    - هغوی: د جمع غائب دپاره
  - دغه ضمیرونه د استعمال له مخی بیل بیل حالتونه لری چی په لاندی ډول دی:
- په دغه ضمیرونو کښی (ده، دی، هغه، هغي) یوازی یو فاعلی حالت لری، یعنی یوازی د متعدی ماضی د فاعل په حیث استعمالیږی او په نورو حالاتو کی نه راځی لکه:

مذکر	جمع
ده خټکی وخوړ	دی خټکی وخوړ
هغه خټکی وخوړ	هغه خټکی وخوړ

- (ما، تا): دا دوه ضمیرونه په متعدی ماضی کی د فاعل په حیث او په حال مستقبل او امر کښی د مفعول په حیث راځی لکه:

فاعلی	مفعولی
ما خط ولیکه	توریالی ما وینی
تا خط ولیکه	توریالی تا وینی
	ته به ما کورته بوځی؟

- (زه، ته): دا دوه ضمیرونه هم فاعلی حالت لری هم مفعولی، په متعدی ماضی کی د مفعول په حیث او په لازمی افعالو، او متعدی حال او استقبال کی د فاعل په حیث استعمالیږی لکه:

مفعولی	فاعلی
زه زلمی ولیدلم	زه زلمی وینم، زه ځم
ته زلمی ولیدلی	ته زلمی وینی، ته ځی
	زه به خط ولیکم، زه تللی وم
	ته به خط ولیکي، ته تللی وی

- (دی، دا، هغه): دا ضمیرونه هم دوه حالته لری، فاعلی او مفعولی، مگر فاعلی حالت یی په متعدی افعالو کی په حال او مستقبل پوری خاص دی او مفعولی حالت یی کوم اختصاص نه لری، په ماضی او حال دواړو کښی راځی لکه:

فاعلی	مفعولی
دی خط لیکی، دی به خط ولیکی	ما دی ولید، زه دی بیایم
دا خط لیکی	ما هغه ولید، زه به هغه راولم

- (مونږ، تاسې، دوی، هغوی): دغه څلور د جمع ضمیرونه دی د استعمال له مخی هیڅ اختصاص نه لری، په ماضی او حال کښی د فاعل په حیث استعمالیږی او هم د مفعول په حیث لکه:

مذکر	جمع
مونږ سبق ووایه	توریالی مونږ ولیدلو
تاسې څه کوئ؟	توریالی تاسې ولیدلئ
مونږ خط لیکو	توریالی دوی ولیدل
دوی به زما قلم راوړی	توریالی مونږ وینی
هغوی کورته ولاړل	او تاسې نه وینې

- په پورته ضميرونه کښی يوازی (زه، ته، دی، دا، هغه) ارتباطی حالت نه لری او نور ټول ضميرونه د ښکاره نوم په شان ارتباطی حالت لری او د ارتباط له توروسره استعماليږی لکه:

ما: ما ته څه وايی؟	مونږ: مونږ ته خپل وطن ګران دی
تا: له تا سره مې کار دی	تاسی: تاسی ته خبره کوم
ده: ده ته څه مه وايه	دوی: پر دوی باندی کار ډير دی
دې: د دې کور چيرته دی؟	هغوی: هغوی ته می کتابونه ورکړل
هغې: له هغې نه دا پوهه ده	

- **غير مستقيل منفصل ضميرونه:** په پښتو کی ځينی غير مستقيل منفصل ضميرونه هم سته چی د نورو کليمو د راوړلو څخه بغير نه استعماليږی چی په لاندی ډول دی:
  - مې – مو: د متکلم دپاره
  - دی – مو: د مخاطب دپاره
  - يې: د غائب دپاره
  - غير مستقيل منفصل ضميرونه دری حالتونه لری: فاعلی، مفعولی، اضافی مګر فاعلی حالت يی په ماضی متعدی پوری او مفعولی حالت يی په امر حال او مستقبل پوری اړه لری، مثالونه يی دادی:

فاعلی حالت	مفعولی حالت	اضافی حالت
کتاب می واخيست	ته می چيری بيايی؟	کتاب می راکړه
کتاب مو واخيست	دی مو چيری بيايی؟	کتابونه مو راکړه
کتاب دی واخيست	زه دی له ځانه سره بيايم	کتاب دی څه شو؟
کتاب يی واخيست	زه مو له ځانه سره بيايم	کتابونه مو څه شول؟
	زه يی کورته بيايم	کتاب می ورک شو

- **استفهامی ضميرونه:** استفهامی ضميرونه هغه دی چی د سوال او پوښتنې په وخت کښی استعماليږی چی په لاندی ډول دی
  - **چا، څوک:** د اشخاصو لپاره راځی. (چا) د ماضی متعدی په فاعلی حالت او ارتباطی حالت کښی او (څوک) په نورو حالتونو کښی استعماليږی لکه: چا سبق ولوست؟ چا خط وليکه؟ چا ته وايی؟ دا سړی د چا ورور دی؟ څوک راغلی دی؟
  - **څه، څومره، څو:** دغه دری واړه ضميرونه په دری واړو حالتونو کښی راځی لکه: څه وچيچلی؟ تا څه واخستل؟ له څه ويريږی؟ دا قلم دی په څو واخيست؟ څومره اخلی؟ څو وم؟ څو ومه؟ کوم-کومه؟
- **ربطی ضميرونه:** په پښتو کی يو ډول ربطی ضميرونه هم سته چی په جملو کی د ربط وظيفه اجراء کوی او اوله جمله د دوهمی جملی سره تړی، دغه ضميرونه زيات له دوو جملو څخه جوړ سوی دی چی مثالونه يی په لاندی ډول دی:
  - **څوک چی:** څوک چی بد کرځی، بد پرځی
  - **چا چی:** چاچی کار وکړ، ګټه به مومی.
  - **څه چی:** څه چی کرې، هغه به ريبې.
  - **څومره چی:** څومره چی خوړلی سی وخوره!
  - **هرڅه:** هر څه چی وايی وايه.
  - د (ترې، ترينه، ځينی، پری، پکښې) کلمی هم د ربطی ضميرونو وظيفه اجراء کوې، لکه:
  - دغه کلمی په اصل کښی ددې کلمو (ترده، له ده، په هغه کښی) پر ځای په مخفف ډول استعماليږی
    - ترې – ترينه: قلم ترې واخله – قلم ترينه واخله
    - ځينې: پوښتنه ځينی وکړه
    - پرې: زما پری روپی دی
    - پکښې: زلمی پکښی ناست دی
- **مبهم ضميرونه:** په پښتو کی ځينی مبهم ضميرونه هم سته چی د يو نامعلوم شی يا شخص پر ځای استعماليږی او پر دوه ډوله دی: بسيط او مرکب

- **بسیط مبهم ضمیرونه:** بسیط مبهم ضمیرونه په لاندی ډول دی:
  - **څوک:** څوک کار کوی او څوک ساعت تیروی
  - **چا:** چا کار کړی دی او چا نه دی کړی
  - **څه:** څه دادی او څه نور دي
  - **څو:** څو یی مړه سول او څو یی پاته دی
  - **هیڅ:** دلته هیڅ نسته
- **مرکب مبهم ضمیرونه:** مرکب مبهم ضمیرونه ډیر دی چی یو څو یی په لاندی ډول دی:
  - **هرچا:** هر چا پکښی خبری وکړی
  - **هر څه:** دلته هر څه پیداکیږی
  - **هیڅوک:** هیڅوک نه وایی چی ناپوه یم
  - **هیچا:** هیچا ته څه مه وایه
  - **هر یو:** هر یو وایی چی زه من یم
  - **بل یو:** بل یو هم نسته
- **اضافی ضمیرونه:** په پښتو کی اضافی منفصل ضمیرونه په لاندی ډول دی: (دغه لاندی ټول اضافی ضمیرونه تل د مضاف څخه دمخه راځی)
  - **زما – زمونږ:** د متکلم لپاره، لکه: زما کور په کابل کښی دی – زمونږ هیواد افغانستان نومیږی
  - **ستا – ستاسی:** د مخاطب لپاره، لکه: ستا فکر ښه دی، ستاسی خیال څنګه دی؟
  - **د ده – د دوی:** د نږدی مونث غائب دپاره، لکه: دده لاس خوږیږی
  - **د هغه – د هغوی:** د لیری مذکر غائب دپاره، لکه: د هغه پلار ژوند دی
  - **د دې، د دوی:** د نږدی مونث غائب دپاره، لکه: د دې زړه ډاډه دی
  - **د هغې – د هغوی:** د لیری مونث غائب دپاره، لکه: د هغې مور ژوندۍ ده
- **اشاری ضمیرونه:** په پښتو کی ځینی اشاری ضمیرونه هم سته چی د اشاری په ډول د اشخاصو او شیانو په ځای استعمالیږی. په پښتو کی اشاری ضمیرونه په لاندی ډول دی:
  - **دغه، دغو:** د نږدی مذکر دپاره
  - **هغه، هغو:** د لېری مذکر دپاره
  - **دغې، دغو:** د نږدی مونث دپاره
  - **هغې، هغو:** د لیری مونث دپاره
  - له اشاري ضمیرونو سره که چیری مرجع نه وی ذکر سوی، نو اشاری ضمیرونه بلل کیږی لکه په لاندی مثالونو کښی او که چیری مرجع ورسره راغلی وی نو بیا ورته اشاری صفت ویل کیږی لکه: دغې ښځی ډوډۍ پخه کړه – دغو سړو لار جوړه کړه – دغه هلک یو پوه هلک دی
  - په پورته کلیمو کښی (دغې، هغې) د مفرد مونث دپاره، او (دغو، هغو) د جمع مذکر او مونث دپاره د ماضی متعدی په فاعلی حالت او ارتباطی حالت کښی استعمالیږی او (دغه، هغه) په نورو حالاتو کښی د مونث، مذکر، جمع او مفرد دپاره یو ډول راځی، لکه په لاندی مثالونو کښی:

فاعلی حالت	ارتباطی حالت	نور حالتونه
دغې ډوډی پخه کړه	له دغې نه قلم واخله	دغه راغلی ؤ
هغې کالي و وینځل	هغې ته کاغذ ورکړه	دغه راغلی وه
دغو لار جوړه کړه	د دغو کار ولې نه کوې؟	هغه نه ؤ راغلی
هغو خپل کار وکړ	له هغو پوښتنه وکړه	هغه نه وه راغلی

صـــفـــت

صفت هغه کلیمی ته وایی چی د یوه نوم حالت، کیفیت او څرنګوالی بیانوی. صفات پر څو ډوله دی او په لاندی ډول ښودل کیږی

۱- **اصلی صفت:** چی د یوه نوم ذاتی ښه والی او بدوالی ښکاره کړی لکه: ښه ، بد، مشر او داسی نور.

۲- **نسبتی صفت:** چی یو بل نوم ته یی نسبت سوی وی لکه: کندهاری، یوسف زی، کورنی او داسی نور

۳- **اشاری صفت:** هغه کلیمی چی د هغو په واسطه یو نوم ته اشاره وسی او هغه ته اختصاص ورکړی اشاری

صفت بلل کیږی لکه:

- کورتۍ دی په څور روپۍ ګنډلې ده
- دغه باغ د انګورو دی
- دغه سړی د غنمو لو کوی

۴- عددی صفت: هغه کلیمه ده چی د هغو په واسطه د یو شی د شمیر اندازه معلومیږی لکه: دوه لاسونه، دوی سترګی، پنځه ورځی او داسی نور

- که چیری یو عدد یوازی شمیر او اندازه وښیی مطلق عدد یی بولی او که چیری په رتبه او درجه هم دلالت وکړی نو رتبی عدد ورته وایی لکه: دی یو کمیس په شل روپۍ ګنډی، د میاشتی ۲۶مه ورځ
- مطلق عددونه بی له یو او دوه څخه د مذکر او مونث له پلاره یو شان راځی او رتبی عددونه د خپل موصوف تابع دی لکه: لسم کال، لسمه ورځ

۵- استفهامی صفتونه: چی د پوښتنی په وخت کی استعمالیږی او موصوف ورسره راغلی وی لکه: څومره غنم دی په کار دی؟ کوم هلک پوه دی؟ څو کتابونه اخلې؟

۶- فعلی صفتونه: هغه دی چی د فعل او کولو معنی هم پکی وی او د نورو صفاتو په شان د یو نوم حال او شان هم بیانوی. فعلی صفات پر دوه ډوله دی:

- **فاعلی صفات:** لکه: پالونکی، تلونکی، تللی، راغلی، پاڅیدلی، ګرځیدلی او داسی نور
- **مفعولی صفات:** لکه: ساتلی، لیکلی، پری کیدونکی، وهل کیدونکی او داسی نور

۷- مجرد صفتونه: مجرد وصف هغه ته وایی چی په خارج کی کوم مادی وجود نه لری او خالی وصف او حالت تری مرادیږی لکه: لیونتوب، هوښیارتوب، روغتیا، اوږدوالی، دوستی، دښمنی او داسی نور

- په پښتو کی د مجرد وصف د جوړولو مشهوری علامی دادی: (توب، تیا، والی) دغه علامی د اسم او صفت په اخر کی راځی او مجرد صفتونه تری جوړیږی
- مجرد صفتونه په نورو حکمونو کی د مجردو نومونو په شان دی او په جملو کی فاعل، مفعول او مضاف الیه واقع کیږی لکه:
  ۱- د بدن پاکولی د صحت لپاره ضروری دی
  ۲- د زلمیتوب زمانه د کار او فعالیت زمانه ده

مـــصـــدر

مصدر هغه کلیمه ده چی بی له زمانی څخه یو فعل او کار ښی او زمانه تری نه معلومیږی. په پښتو کی مصدرونه په لاندی ډول دی:

مصدر د لفظ په لحاظ پر پنځه ډوله دی:

۱- لام والا: لکه وهل، تلل
۲- ول والا: لکه: غورځول، ماتول، خندول، الوزول، تودول
۳- یدل والا: لکه: ګرځیدل، مړیدل، پاڅیدل
۴- کول والا: لکه: پورته کول، پخلا کول
۵- کیدل والا: لکه: پری کیدل، وهل کیدل

د مصدر معنوی ډولونه په لاندی ډول دی:

۱- لازمی: هغه دی چی فعل یی یوازی په فاعل تمامیږی او مفعول ته ضرورت نه لری لکه: تلل، ګرځیدل
۲- متعدی معلوم: چی فعل یی یوازی په فاعل نه تمامیږی بلکی مفعول هم غواړی لکه: تړل، ساتل، پخول، آشنا کول
۳- متعدی مجهول: چی فاعل یی معلوم نه وی لکه: پری کیدل، وهل کیدل
۴- متعدی حکمی: چی د معنی په لحاظ لازمی وی مګر په استعمال کی د متعدی مصدرونو حکم لری او د (ما، تا، ده) ضمیرونه ورسره استعمالیږی لکه: ده وخندل، هغه وژړل. دغه ډول مصدرونه عبارت دی له: خندل، ژړل، دانګل، زانګل، لامبل، ټوخل

- لام والا مصدرونه متعدی هم راځی او لازمی هم مګر د ول او کول والا مصدرونه همیشه متعدی وی او د یدل او کیدل والا مصدرونه کله لازمی او کله متعدی مجهول وی. <u>لازمی لکه:</u> ګرځیدل، پخلا کیدل <u>او</u> <u>متعدی مجهول لکه:</u> ډبیدل، پری کیدل

د پښتو مصدرونه د اشتقاق په لحاظ پر دری ډوله دی:

۱- تغیر نه منونکی: هغه مصدرونه چی د حالیه افعالو په گروپ کی خپله اصلی ماده ساتی او کوم اساسی بدلون پکی نه راځی تغیر نه منوونکی مصدرونه دی لکه: (منل، ساتل) چی د حال، مستقبل صیغی یی بی له کوم تغیره جوړیږی. مثالونه یی دادی: حال، مستقبل، امر، ماضی، استمراری، فعلی صفت. منم، وبه منم، ومنه، مانه، منلی، ساتم، وبه ساتم، وساته، ساته، ساتلی.

۲- قانونی تغیر منونکی: هغه مصدرونه دی چی د حالیه افعالو په اصلی ماده کی د یوی قاعدی سره سم تغیر راځی لکه: وتل، تلل چی د حال په فعل کی یی (ت) په (ځ) بدلیږی مثالونه یی دادی: وځم، وبه وځم، ځم، ځم به، ځه

۳- بی قانونه تغیر منونکی: هغه مصدرونه دی چی په حالیه افعالو کی یی اصلی ماده بی له کوم قانون او قاعدی بدلیږی دغه ډول مصدرونه په پښتو کی لږ او په دی ډول دی: (کتل، لیدل، وژل، موندل، ننستل، ختل) چی د حال فعلونه یی داسی راځی: (گورم، وینم، وژنم، مومم، ننلم، خیژم)

فـعـل

فعل هغه کلیمه ده چی په یوه زمانه کی د یوه کار په کولو او یا کیدلو دلالت کوی لکه (وایی، وبه وایی، وویل) چی لومړی کلمه په حال، دوهمه په راتلونی او دریمه په تیره زمانه کی د ویلو کار او چار ښیی

د امر فعل: هغه کلیمه ده چی د هغی په واسطه د یو کار د کولو حکم کیږی، د امر فعل ویل کیږی لکه: وگوره، کښنینه، وساته او داسی نور

فعل د اشخاصو په لحاظ پر دری ډوله دی:

د متکلم فعل، د مخاطب فعل او د غایب فعل چی دغه هر یو بیا په مفرد، مونث، مذکر و مونث ویشل کیږی

فعل د معنی په لحاظ پر شپږ ډوله دی:

فعل د معنی په لحاظ پر: (لازم، متعدی، معلوم او مجهول، مثبت او منفی) ویشل کیږی

- **لازمی فعل:** لازمی فعل یوازی په فاعلی تمامیږی لکه: پاڅید، کیناست، وخوت
- **متعدی فعل:** متعدی فعل سربیره پر فاعل، مفعول هم غواړی یعنی یوازی په فاعل نه تمامیږی لکه: زلمی کتاب لولی، زه خط لیکم، دی ډوډی خوری
- **معلوم او مجهول فعل:** که چیری په جمله کی د یو فعل فاعل معلوم ؤ هغه ته معلوم فعل وایی لکه: زه دی پیژنم، خو ته مانه پیژنئ. او که فاعل معلوم نه ؤ هغه ته مجهول فعل وایی لکه: ورمه شپه میاشت لیدل سوی ده، زلمی هره ورځ وهل کیږی
- **مثبت او منفی فعل:** مثبت فعل د یو کار په کولو او منفی یی په نه کولو دلالت کوی لکه: زه هره ورځ لامبم، ځوک چی نه لامبی د هغه وجود خیرن وی

فعل د زمانی په لحاظ پر دری دوله دی:

۱- حال فعل: حال فعل هغه کلیمه ده چی په موجوده زمانه کی د یو کار په کولو دلالت کوی، لکه: وهی، غواړی، گورم، گرځم

۲- مستقبل فعل: مستقبل فعل هغه کلیمه ده چی په راتلونکی زمانه کی د یو کار په کولو دلالت کوی لکه: وبه یی لیکم، و به یی وینم، وبه یی لولم

۳- ماضی فعل: د ماضی فعل هغه کلیمی ته ویل کیږی چی په تیره زمانه کی پر یو کار دلالت کوی لکه: ولویده، پاڅیده، وساته او نور. د ماضی فعل ډولونه په لاندی ډول دی:

- **استمراری ماضی:** چی په تیره زمانه کی د یو فعل دوام او استمرار ښیی. استمراری ماضی له مصدر څخه ډیر آسانه جوړیږی او د مصدر په پای کی متصل ضمیرونه گردانیږی او دغه اته صیغی ځینی جوړیږی
  - ختلم: د مفرد متکلم لپاره
  - ختلو: د جمع متکلم لپاره
  - ختلې: د مفرد مخاطب لپاره
  - ختلئ: د جمع مخاطب لپاره
  - خوت: د مفرد مذکر لپاره
  - ختل: د جمع مذکر لپاره
  - ختله: د مفرد مونث لپاره

- ختلې: د جمع مونث لپاره
- **مطلقه ماضی:** مطلقه ماضی هغه ده چې په مطلق ډول په تیره زمانه کې د یو فعل په کولو دلالت کوی او کوم قید تری نه معلومیږی. مطلقه ماضی د استمراری ماضی په سر کې د (و) په زیاتولو جوړیږی. مثالونه یې دادی:
- زه په باغ کې وګرځیدم
- مونږ په باغ کې وګرځیدو
- ته چیری وګرځیدې؟
- **نږدی ماضی:** په نږدی زمانه کې د یو کار په کولو دلالت کوی نږدی ماضی د فعل صفت په اخر د (یم، یو، یې، دی، ده، دی) په ګردانولو جوړیږی لکه: ختلی یم، ختلي یې، ختلي دی، ختلې ده، ختلي دی
- **لرې ماضی:** په لرې زمانه کې د یو کار په کولو دلالت کوی لرې ماضی د فعلي صفت په پای کې د (وم، وو، وی، و، وو، وه، وی) په ګردانولو جوړیږی لکه: ختلی وم، ختلی وو، ختلی وې، ختلی ؤ، ختلی وو، ختلی وه، ختلی وې
- **امکاني ماضی:** امکانی ماضی هغې ته وایی چې په تیره زمانه کې د یو کار امکان ښیي او پر دوه ډوله دی: استمراری او مطلقه
- **امکانی استمراری ماضی:** د فعلی صفت په پای کې دی (شوم، شوو، شوی، شو، شول، شوه، شوی) په ګردانولو جوړیږی لکه: ختلای شوم، ختلای شوو، ختلای شوی، ختلای شو، ختلای شوه، ختلای شوی
- **امکانی مطلقه ماضی:** د امکانی استمراری ماضی په سر کې د (و) په زیاتولو جوړیږی لکه: وختلای شوم، وختلای شوو، وختلای شوی، وختلای شو، وختلای شول، وختلای شوه، وختلای شوی
- **احتمالی ماضی:** په تیره زمانه کې په احتمالی ډول د یو کار په کولو دلالت کوی احتمالی ماضی د فعلی صفت په پای کې د (به یم، به یو، به یې، به يي) په ګردانولو جوړیږی لکه: راغلی به یم، راغلی به یو، راغلی به یې، راغلی به يي
- **تمنايي ماضي:** په تیره زمانه کې د یو فعل د کولو آرزو ښکاره کوی. په تمنایي ماضی کې د فعلی صفت څخه وروسته (وای) او په سر کې یې (که، کشکی) راځی، لکه: کشکی زه هم تللی وای، که ته راغلی وای ښه به ؤ، زړه می کیده چې تللی وای
- **تأکیدی ماضی:** له لیری ماضی څخه د فعلی صفت په آخر کې د (به) په زیاتولو جوړیږی لکه: راغلی به ؤ، تللی به وی

قـــیـــود

قیود هغه کلیمه ده چې د فعل سره یو ځای کیږی او هغه په یو حالت او وضیعت پوری مقید کوی. مثلاً په دی جمله کې (زلمی راغی) هیڅ قید نسته او که ووایو چې (زلمی په خندا راغی) نو دلته یو بل شی هم پیدا سو چې د راتلو فعل یې په هغه پوری مقید کړ او هغه د خندا حالت دی. قیود په پښتو کې زیات قسمونه لری او د بیلو بیلو مقصدونو لپاره استعمالیږی

۱- د زمانی قیود: چې یو فعل ته د زمانی او وخت قید ورکوی لکه: پرون ولاړم اوس راغلم، زه همیشه کار ته د وخته ځم، هرکله راشی هرکله اوسی

۲- د ځای او مکان قیود: لکه: دلته کښینه، پاس وخیږه، کښته کوز سه، نږدی راسه، وړاندی لاړ سه

۳- د شک قیود: لکه: ګوندی راسی، ښایی سبا ته ولاړ سم

۴- د علت قیود: لکه: څله ځې؟، ولی نه کښيني؟

۵- د وضیعت او حالت قیود: لکه: ژر ژر راځه، په منده منده ځه، ولی ورو ورو ځې؟

یادښت: په پښتو کې صفات هم د قید په صورت استعمالیږی لکه: یواځې مه ځه، له دی سره ملګری ولاړشه، له مانه پټ ولاړې، زلمی هغلته غلی ناست دی

ادات (توری)

هغه کلیمی چې په خپلواکه توګه معنا نه لری او یا یواځې کوم مطلب او معنا نه ورکوی ادات یا توری نومیږی لکه: (له، پر، که او هم).

- ادات په جمله کې د ارتباط او اتصال دنده سرته رسوی
- **د عطف ادات:** دوه کلیمی یا دوه جملی یو له بل سره نښلوی چې عبارت دی له:(او، هم، بیا، پسی)

مــتـــلـونـــه

متلونه هغه پراخه مفهوم لرونکی، په وزن برابری او لنډی ویناوی دی چې د استدلال د تائید لپاره د خبرو اترو په ترڅ کې ویل کیږی. لکه په لاندی مثالونو کې :

- کوړ بار تر منزله نه رسیږی

- څه چې کړی، هغه به ریبی
- میرونه مری او نومونه یې پاتې کیږی

لیک نښې

په پښتو کې لیک نښې په لاندې ډول دی

کامه (،): دا علامه د عطف یعنې واو په ځای د مختلفو جملو د بدلیدو او د وینا د انفصال لپاره استعمالیږی

وقفه (؛): دا علامه د مشابهو جملو په آخر کې ایښودل کیږی او په وینا کې له فاصلې نه زیاته وقفه او انفصال راښیٔ

ټکی (.): دا علامه د جملې په آخر کې راځی او له وقفې څخه زیاته فاصله راښیٔ

شارحه (:): دا علامه د هغې جملې په آخر کې ایښودل کیږی چې وروسته یې تفصیل او شرحه راځی

ربط (-): دا علامه د یو کلیمې ربط له بلې سره ښیئ

لیندۍ( ): ددې دوو قوسې کرښو په منځ کې معترضه جمله، خاص نومونه، اعداد او خارجی کلمات لیکل کیږی.

تفریقیه [ ]: هر کله چې په یوه معترضه جمله کې بله معترضه جمله یا کلمه راسی نو لومړی معترضه د تفریقیې علامې په منځ کې او بله معترضه جمله په معترضه علامه کې راځی یعنې په دی شکل [--- (---) ---].

غبرګونی لیندۍ، ممیزه (( )): کله چې یو عبارت له یوکتابه نقل کیږی یا کومه مقوله راوړله کیږی نو په ممیزه علامه کې یې لیکو.

د پوښتنې نښه (؟): دا علامه د هغې جملې په آخر کې راځی چې مطلب تری استفهام او پوښتنه وی

د تعجب علامه (!): دا علامه د تعجب، حیرت، تردید، امر او نداء په وخت کې استعمالیږی

د انصراف علامه (...): د خبرو د قطع کولو په ځای یا د محذوفو جملو او کلیمو په عوض دغه ټکی راوړل کیږی، که د یوی جملې په پای څلور نقطې راغلې وی نو لومړی دری یې د انصراف علامه او څلورمه نقطه یې د جملې د پای نقطه ده.

لاندې کرښه ________ : که یوه جمله یا نوم په خاص ډول د پاملرنې وړ وی نو تری لاندې یوه اوږده کرښه راکښل کیږی لکه: ښاغلو <u>دلته دریدل منع دی</u>.

د مستعارو کلیمو لیکنه

په پښتو کې مستعاری کلیمې پر دوه ډوله دی چې یو ډول یې په خپل اصلی شکل لیکل کیږی او بل ډول یې په اوښتلی شکل لیکل کیږی.

لومړی ډول: هغه مستعاری کلیمې چې په خپل شکل لیکل کیږی

- د عربی ژبې علمی، مذهبی اصطلاح ګانی نوم او أعلام چې بی له کوم تغیره پښتو ته راننوتی دی په خپله اصلی بڼه لیکل کیږی لکه: صرف، نحو، منطق، معرفت، حج، زکوة، قبله، مدینه، قاهره، حمید، محمود او داسې نور.
- هغه کلیمې چې په خواصو پوری اړه لری، یعنې استعمال یې عمومی او ډیر نه وی، په هغو کلیمو کې هم بدلون نه راځی او په خپل شکل لیکل کیږی لکه: قاضی، حاکم، عالم او داسې نور.

دوهم ډول: هغه مستعاری کلیمې چې په اوښتلی شکل لیکل کیږی

- هغه کلیمې چې زیاتې استعمالیږی او ضرورت ورته ډیر وی په اوښتلي شکل لیکل کیږی لکه: وخت، خلک، کمیس او داسې نور چې اصلی یې وقت، خلق او قمیص دی
- هغه کلیمې چې هم پکې معنوی او هم پکې لفظی تغیر راغلی وی په اوښتلی شکل لیکل کیږی لکه: اورته، عورت او داسې نور
- هغه کلیمې چې استعمال یې عام وی او په منځ او پای کې یې (ط، ص، ث، ع) راغلی وی په اوښتلی شکل لیکل کیږی لکه: غلت، ختا، جوسه، خلاسی چې اصلی یې غلطه، خطا، غصه، جوثه، خلاصی دی

یادښت: دوهم ډول کلیمو ته پښتو سوی کلیمې وایی

بـــدیـــع

بدیع: بدیع په لغت کی نوی شی ته وایی او په اصطلاح کی هغه علم ته وایی دکوم په واسطه چه د کلام ښه والی ځرګندیږی. ددی علم واضع عبدالله مغنز دی. دبدیع علم پر دوه ډوله دی اول لفظی او دوهم معنوی.

معنوی صنایع

سوال او ځواب: هغه صنعت ته وایی چه شاعر په خپل کلام کی پوښتنې او ځوابونه سره یوځای کړی، لکه:

وی مـــــــــــی زلفی دی پر مخ ولی تاویږی وی نوروز دی شپه او ورځ ســـــــــره سمیږی

ارسال المثل: که شاعر په خپل کلام کی کوم مشهور متل راوړی هغه ته ارسال المثل وایی، لکه:

وایی زوی او لور تر پښو اوبـــــــــــه تر حلقه فراموش په بیلتانه ځــــــــــــــان او جهان شی

ارسال المثلین: هغه ادبی صنعت دی چی شاعر په خپل شعر کی دوه متلونه راوړی لکه:

چی اوربشی کـــــــــــری کــــلـــه غنم کیږی دی ریښتیا ځـــــــه چـــــی کری هغه به ریبی

کیسی (لغز): چه دیوشی د خواصو صفات او نور نښی وښودل سی او ددغه خواصو او نخښو له مخی له مخاطب څخه د هغه شی د ښودلو پوښتنه وسی کیسه بلل کیږی:

له پاسه راغی سور بلوخ، اغوستی یی پنځه پنځوس

مدعا المثل: هغه ادبی صنعت دی چی شاعر په یو نیم بیتی کی یو مطلب راوړی او په بل نیم بیتی کی د خپل مطلب د اثبات دپاره یو خارجی مثال راوړی. لکه

نصیحت پــــــــه غافلانو اثـــــــــر نـــــــــه کا د سړی اوسپنی خــــــــوشـــــــــی ټکول دی

طباق: دی صنعت ته تضاد یا تقابل هم وایی هغه دادی چه شاعر په خپل کلام کی داسی کلمی راوړی چه یوه له بلی سره متقابلی وی، لکه:

هر سحر سترګي د ګل پـــــــــــــه اوښو ډکی په دا باغ کی بـــــــــــــــــــــی ژړلو خندا نشته

مراعات النظیر: چه تناسب او تلفیق هم ورته وایی او هغه دادی چه شاعر په خپل کلام کی داسی کلمی سره یوځای کړی چه یو له بل سره تناسب او نږدیوالی ولری.

لف او نشر: هغه صنعت ته وایی چه شاعر په خپل کلام کی لومړی څو شیان ذکر کړی وروسته بیا د هغوی تعریف او بیان وکړی. نوکه دغه تعریف او بیان په ترتیب سره سوی وی مرتب او که بیله ترتیب څخه وی غیر مرتب لف نشردی، لکه:

په ځان او په جهان کـــــــــــی ما دوه ښیزه دی وکښلی
په ځان کی دواړه سترګی پــــــــــه جهان کی واړه ښکلی

عکس او تبدیل: که د لومړی فقری یا مصرعی په دوهمه فقره یا مصرعه کی سره واوړی او معنی تضاد ځینی پیدا سی عکس او تبدیل نومیږی. لکه:

ما پــــه سل کرتــه یاد کړی تــــــــــه رانغلی زه بـــــــه سل کرتـــــــه درشمه که تـا یاد کړم

حسن تعلیل: حسن تعلیل دادی چه شاعر دکوم وصف لپاره یو تناسب علت راوړی مګر دا علت باید خیالی یا ادعائي وی نه حقیقی، لکه:

چی سبا بـــــــه لــــــــــــه مجلسه جدا کیږی شمع ځکه درسته شپه د ســـــــــــــوز ژړا کا

رجوع: په لغت کی بیرته راګرځیدلو ته وایی او په ادبی اصطلاح کی هغه صنعت دی چی یو ځوک یوه خبره یو وار اظهار کړی او بیا وروسته خپله خبره باطله کړی لکه:

د ملاخیال دی زه حنان لـــــکــــــــه وینته کړم زه غلت ســـوم کله مــــــــــوی هسی مین سته

جمع: د څو شیانو یا صفاتو تر یوه حکم لاندی راوستلو ته وایی لکه:

داهمه واړه عاشق لـــــــــــــــــره پیداسول که تهمت کــــــــــه ملامت دی کــــــــــه پیغور

تنسیق الصفات: تنسیق په لغت کی برابرولو ته وایی او په اصطلاح کی یو بیت کی د څو صفتونو ذکر او بیان ته تنسیق الصفات وایی. لکه:

ناز، نـــخــــری، خـــنـــدا، فتنـی، جنـګـونـه — له خپل یار ســـــره هم تـــــــــازه دا رنګونه

تجاهل العارف: هغه صنعت ته وایی چه شاعر یو معلوم او څرګند شی مجهول وګڼی او سره له دی چه په مطلب ښه پوهـ وی دکوم نزاکت لپاره خپل ځان نافهمه واچوی، لکه:

دا د کوم ګلرخ لــــــــــــــه غمه په ګلشن کی — دی ګلان په وینو ســـــــــــــــره لکه سالو

برائت طلب یا حسن طلب: عبارت دی له هغه صنعت څخه دی چی یو شاعر په ډیرو خوږو او له احترامه ډکو کلیمو سره خپله معشوقه ځان ته راغواړی. لکه:

تل درتـــــــــه ولاړ دی په دربار کی دی فریاد کا — خیر د دیدن ورکړه و خـــــواجه ته په کچکول کی

تلمیح: هغه صنعت ته وایی چه شاعر په خپل کلام کی کومی مشهوری قیصی یا واقعی ته اشاره کړی نو که سړی په هغه قصه یا واقعه پوهـ نه وی دشعر معنی ورته ګرانیږی، لکه:

د دنیا په دښمنی کـــــــــــــــــی عیسی وخت و آسمان ته

په دوستی کی یــــــــــــی لاځی تخت الثرایه قارون هسی

تشخیص او انطاق: داهغه معنوی صنعت ته وایی چی شاعر پخپل کلام کی یو بی ساه شی ته ساه ورکړی او بیا د هغه په ژبه و غږیږی. لکه:

ما ویل څــــــــــــــه دی ښکلیه ګله ولی ژاړی — ده ویل ژوند می دی یـــــــــــــــوه خوله خندیده

حسن مطلع: داهغه معنوی صنعت دی چی شاعر د خپل کلام لومړی برخه په داسی الفاظو سره شروع کړی چی ویوونکی او اوریدونکی دیته مجبور کړی چی دغه کلام تر پایه پوری ولولی یا یی واوری. لکه:

چی د خیال پـــــــــــــــــه لاسو تن د دلبر نیسم — د هلک پـــــــــــــــه دود په لاس کـــی قلم نیسم

حسن مقطع: چه شاعر خپل کلام په خوندورو او زړه وړونکو الفاظو سره بی له کوم شرط څخه قطع کړی، لکه:

د ښادمنو پــــــــــــــــــه خندا ړو — د غمجنو پـــــــــــــــه ژړا ړو

تکرار حسن: هغه صنعت ته وایی چه شاعر په خپل کلام کی کوم کلمه د تدریج، تاکید، ډیروالی یا داسی نورو اغراضو له امله تکرار کړی، لکه:

ستا ملالو سترګو زړه لـــــــــــــــه مانه یو وړ — آهــــــــــو چشمه ګلرخــــســــــاره راشه راشه

مبالغه: که یو شاعر دیوشی وصف تراندازی زیات بیان کړی او دهغه ښه والی او بدوالی یا تصدیق او تکذیب ته شدت او قوت ورکړی مبالغه بلل کیږی.

مبالغه پر دری ډوله ده: ۱- تبلیغ، ۲- اغراق، ۳- غلو

<u>الف- تبلیغ:</u> هغه دادی چه ادعا هم د عقل او هم عادت له مخی امکان ولری

<u>ب- اغراق:</u> چه مدعا د عقل له مخی امکان ولری خو عادتاً امکان ونه لری

<u>ج- غلو:</u> چه مدعا هم عقلاً ناممکنه او هم عادتاً ناممکنه وی

لفظی صنایع

لفظی صنعتونه هغه دی چی د شعر یا د نثر فقد د الفاظو سره ارتباط لری یا هغه ښایست چی د کلیمو د ظاهری اړخ او الفاظو د شکل سره رابطه لری. د لفظی ښایست ځینی مشهور ډولونه په لاندی ډول دی:

تجنیس: هغه صنعت ته وایی چه شاعر په خپل کلام کی داسی کلمی راوړی چه شکل یی یو او معنی یی بیله وی.

تجنیس په پښتو کی پر اوه ډوله ده

۱- تام تجنیس: هغه تجنیس ته ویل کیږی چه شاعر په خپل کلام کی دوی داسی کلمی راوړی چه شکل یی یو او معنی یی بیله وی.

۲- ناقص تجنیس: هغه تجنیس دی چه د متجانسو کلمو شکل یو او معنی یی بیله مګر په حرکاتو کی هم توپیر ولری

۳- زاید تجنیس: چه د متجانسو کلمو څخه دیوی کلمی په سر، منځ یا پای کی یو توری زیات راشی زاید تجنیس دی

۴- مرکب تجنیس: هغه تجنیس ته وایی چه دمتجانسو کلمو څخه یوه کلمه بسیطه او بله مرکبه وی. مرکب تجنیس پر دوه ډوله دی. ۱- متشابه مرکب ۲- مفروق مرکب

الف: متشابه مرکب: هغه مرکب تجنیس دی چه بسیطه او مرکبه دواړی یوشکل ولری.

ب: مفروق مرکب: هغه مرکب تجنیس ته وایی چه بسیطه کلیمه د بسیطی او مرکبه کلمه د مرکبی کلمی شکل ولری

۵- مکرر تجنیس: هغه دادی چه شاعر دخپلو بیتو په پای کی دری داسی متجانسی کلمی څنګ په څنګ راوړی چه د لومړی کلمی په سر کی یو یا څو توری زیات راسی

۶- مطرف تجنیس: هغه تجنیس ته وایی چه دمتجانسو کلمو نور شکل یو وی مګر په یوه توری کی سره بیل وی

۷- خطی تجنیس: هغه تجنیس ته وایی چه متجانسی کلمی په خط کی سره یو شی وی یعنی د ټکو بغیر یو شکل ولری

توشیح: هغه ادبی صنعت ته ویل کیږی چه شاعر خپل شعر داسی جوړ کړی چه دهغه شعر دبیتو یا مصرعو لومړی توری سره یوځای سی له هغه څخه نوم، مصرع، بیت یا کومه جمله جوړه سی.

قلب: قلب په لغت کی سرچپه کولو ته وایی، د ادبی فنونو په اصطلاح کی په یوه وینا کی د دوو یا زیاتو داسی کلیمو راوړل دی چی توری یی په شکل او عدد کی سره یو او په ترتیب کی سره اوښتی وی. لکه:

د دوران لـــــه انـــقـــلابه لا بقا ســـــی اعتماد بــــــــــــه دانا څه پــــــــــــه دا اقبال کا

په پورته بیت کی (لابقا) د (اقبال) سره اوښتی دی.

سجع: سجع په لغت کی د قمری موزون آهنګ ته وایی، اصطلاحاً په نثر کی د جملو او فقرو هم آهنګی ته سجع وایی. لکه: د خوارانو یا ژړا ده یا ښیرا. سجع پر دری ډوله ده:

۱- متوازی سجع: هغه سجع ته وایی چی د سجعی په کلیمو کی د غږونو په شمیر، وزن او اخره قافیی کی سره برابری وی لکه: خپله ژبه هم کلا ده هم بلا ده

۲- متوازنه سجع: هغه سجع ته وایی چی د سجعی کلیمی په آخر حرف کی سره مختلفی او د حروفو په وزن کی سره یو ډول وی لکه: ښه نوم دی د ځان، بد نوم دی د قام.

۳- مطرفه سجع: چی د سجعی کلیمی په آخر حرف کی سره یو او د وزن په شمیر کی سره بیلی وی. لکه: ژرنده که د پلار ده هم په وار ده

معما: معما دی ته وایی چه کوم نوم، نیته یا کوم بل مطلب په شعر کی پټ او رمز راوړه شی، مثلاً د یونس نوم او نمک چی دواړه د ابجد په حساب ۱۲۶ کیږی او دلته دواړه یو بل ته نسبت سوی دی.

نـــظـــمـــونــــه

نظم په لغت کی د مرغلرو پیلو ته وایی او په اصطلاح کی هر هغه کلام چه وزن او قافیه ولری نظم بلل کیږی نظم پر دوه ډوله دی: ملی نظمونه او مشترک نظمونه

۱- ملی نظمونه

۱ – **لنډۍ:** لنډۍ هغه اشعار دی چه شاعر یی معلوم نه وی چه ټپه، مسره او ټپې هم ورته ویل کیږی.لنډۍ دوی مصرع لری چه اوله مصرع یی ۹ سیلابه او دوهمه مصرع یی ۱۳ سیلابه وی.

۲ – **نیمکۍ یا سر:** دایو ډول شعر دی چه د لنډۍ سره په ګډ ډول ویل کیږی چه لومړی د لنډۍ یو مصرع ورپسی د نیمکی یو مصرع وروسته بیا دلنډۍ یو مصرع او وروسته بیا د نیمکی یو مصرع ویل کیږی او هر وخت دا قاعده نه عملی کیږی بلکه په هر ډول کیدای سی نیمکۍ دلنډۍ سره یو ځای سی.

۳ – **چاربیته:** چاربیتی دادول اشعار دی چه کیسی، نکلونه، داستانونه او نور اوږده اوږده مضامین په کی ادا کیږی. چاربیته یوسر لری چه هغه ته کسر یا پیر ویل کیږی. کسر اول د چاربیتی په سر کی او بیا تر هر بند وروسته تکراریږی او د چاربیتی د مصرعو شمیر د ۴ څخه تر ۲۰ پوری رسیږی. چاربیتی لاندی شکل لری:

۴ – **رباعی:** هغه غزل چه موضوع یی پند او نصیحت وی رباعی بلل کیږی.

۵ – **بګتی:** بګتی د چاربیتی په څیر یو سر لری چه په عمومی ډول یو بیت وی او د دواړو مصرعو قافیه یی سره برابره وی او دهر بند وروستی مصرع د بګتی له سر سره په قافیه کی یو شی وی. سر یی دهر بند په پای کی تکراریږی

۶ – **ناری یا ږغونه:** دا هغه اشعار دی چه په نورو ژبو کی یی مثال هم نه لیدل کیږی او په پخوانیو نکلونو کی راځی مثلاً د آدم خان او دُرخانی په نکل کی راځی

۲ـ مشترک نظمونه

۱ – **غزل:** دغزلو لومړی بیت ته مطلع وایی. دمطلع دواړی مصرع او د نورو بیتونو دوهمی مصرع یوله بله سره په قافیه کی یوشی وی او په وزن کی د غزلی ټولی مصرع سره برابری وی، دبیتو شیمر یی د ۵ څخه تر ۱۵ پوری رسیږی او اکثره غزلی عشقی وی.

۲ – **بوللـــه:** بوللــه یو ډول شعر دی چی قصیده ورته وایی، ډول ډول مضامین پکښی ویل کیږی او دبیتو شمیر یی د ۱۶ څخه تر ۲۰۰ پوری رسیږی.

۳ – **رباعی:** رباعی هغه دوه بیتونه دی چه د لومړی بیت دواړه مصرع او د دوهم بیت اخر مصرع په قافیه کی یوشی وی دابايد په فهم کی ولری چه د پښتو ملی رباعی او دپښتو مشترکه رباعی یوتربله فرق لری.

۴ – **قطعه:** دوه یا تر دوو زیات بیتونه دی چه د لومړی بیت د دوو مصرعو قافیی سره یو شی نه وی مګر دبیتونو دوهمه مصرعی یی یو ډول قافیه ولری.

۵ – **مثنوی:** په مثنوی کی ټول بیتونه یو ډول قافیه نه لری بلکه د هر بیت دواړی مصرع په قافیه کی یو ډول وی دبیتو شمیر یی هم نه دی معلوم بلکه د شاعر په قصه پوری اړه لری کومه قصه چه شاعر یی په شعر کی ادا کول غواړی.

۶ – **مستزاد:** هغه شعر دی چی یوه مصرع یی اوږده او بله یی لنډه وی لکه:

نــــه غـــــواړم چــــی واورم نــــه په خوله د خیر ویـــــل کـــړم — مـــدام منت پــر بل کړم
چـــــی قـــهـــــر راســــی عـقل می مغلوب سی نو کنځل کړم — مـــدام منت پــر بل کړم
کـــــه هـــــر خـــــو کـــتـابونه رنګ په رنګ و ځان ته ډیر کړم — اوښـــی تر نظر تیر کړم

۷ – **مربع:** یو ډول شعر دی چی هر بند یی دوه بیتونه لری د سر په دوو بیتو کی څلور سره مصرع یو ډول قافیه لری، وروسته مصرع ګانی یی اولی دری یو ډول قافیه مګر دریمه یی د اولو څلورو سره یو ډول قافیه لری لکه د پیرمحمد کاکړ په لاندی مربع کی:

زړه مـــــــــــی نـــــادان و د مـــــینی غل سو — فـــراق یـــــــی اور ؤ رابـــــانـــــدی بـل سو
راحـــــــــت مــــــــــــی واړه پـــــه غم بدل سو — اوښـــــــــی ســـیـــــلاب دی صورت می شل سو
زیـــبا نـــــــګار چـــــــــی زه راپـــــــه یـاد کړم — لـــــــه درد و غـــــــمـــــــــه آه و فـــــریاد کړم
قـــــبـــــول حـــیـــــران یـم د چا ارشاد کـړم — لـــــه درد و غـــــمـــــه ما خواره د لاری مل سو

۸ – **مخمس:** د مخمس هر بند د سره تر پایه پنځه پنځه مصرع دی لومړی پنځه مصرعی یو ډول قافیه لری په نورو بندونو کی لومړی څلور مصرعی په قافیه کی سره یو شی وی مګر پنځمه مصرع یی له لومړیو پنځو مصرعو سره یو ډول قافیه لری او د شعر تر پایه پوری دغه مراعات په کی کیږی. د حمید ماشوخیل د مخمس دوه بندونه په لاندی ډول دی:

د هــــــجـــــران د لاســــه ناست یم ویر ژړلی — لــــــکـــــه بـــــت پــــه غـتو سترګو دم ختلی
بـــــیـــــــهـــــــوده په صورت روغ په زړه نتلی — بـــیـــــلـــــتـــــانـــــه پـــه مرګی حال یم رسولی

ربه راولی اشنا په سفر تللی

یا له یار سره ولاړ وی په رکاب کی — یا یی مړاوی د هجران په اول تاب کی
یا ډوب مدام د اوښکو په سیلاب کی — حساب نسوم د یوی چاری په باب کی

هسی پاتی سوم بی آبه مخ ناولی

۹ – مسدس: هر بند یی شپږ شپږ مصرعی لری. لومړی شپږ مصرعی یو ډول قافیه لری په نورو بندونو کی لومړی پنځه مصرعی یو له بله، په قافیه کی سره یو شی وی مګر د شپږمی مصرعی قافیه د لومړی شپږو مصرعو پر قافیه باندی بنا وی. د شمس الدین کاکړ د مسدس دوه بندونه په لاندی ډول دی:

وخت د سحر دی مرغان چغیږی — جرس اواز کا زړه می لړزیږی
ستړګی می غورځی بانو رپیږی — اثر د غم دی رامعلومیږی

کوم بد خبر به راورسیږی
د یار د تللو خبری کیږی

داخه عشق نه دی واړه ټګی ده — داصدق نه دی منافقی ده
دا اخلاص نه دی دغا بازی ده — دا یاری نده دا بیزاری ده

چی پر یار غم دی پر ما ښادی ده
بی حیا زړه دی زما وشرمیږی

یادښت: مسبع، مثمن او معشر هم عینی ډول اشعار دی مګر یواځی د مصرعو په تعداد کی یی توپیر سته چی په مسبع کی هر بند اوه مصرعی، په مثمن کی اته مصرعی او په معشر کی لس مصرعی وی چی عینی قوانین مراعاتوی

۱۰ – ترجیع بند: د ویلو ترتیب یی داسی دی چی لومړی څو بیتونه وویل سی، وروسته بیا یو بیت د دواړو مصرعو قافیه یی یو له بل سره یو شی وی مګر د نومړو بیتو سره یی قافیه بیله وی ورولویږی او دغه بیت له هر بند سره تکراریږی. په ترجیع بند کی د هر بند د بیتونو شمیر غالباً د پنځو او لسو بیتو په منځ کی وی مګر پنځه بیته، اوه بیته او نهه بیته ډیر رواج لری او کله کله یی د بیتونو شمر تر لسو هم زیاتی وی. د ترجیع بند د ټولو بندونو د بیتونو شمیر باید مساوی وی. د پیرمحمد کاکړ د ترجیع بند یو بند په لاندی ډول دی:

ستا پر مخ پر تورو زلفو زه شیدا یم — صبح و شام په آه فغان په واویلا یم
په فراق کی دی تل خورم د ځیګر وینی — صبر و توان می بی تا نسته مبتلا یم
نن فلک راباندی تیغ د جورو کیښ — له سرو وینو ډک لړمون لکه حنان یم
رقیبان راسره جنګ و جدل کاندی — په دربار کی دی د سپیو مدعا یم
غزاله غوندی وحشی راځخه مسه — زه صیاد دی د دیدن په تمنا یم
که شل کاله دی مانی وی له ما یاره — بیګانه می هنوز مه ګڼه اشنا یم

له اشنا مکړه مانی بی وفایی ده
چی سیځمین بی اوره جدایی ده

۱۱- ترکیب بند: له ترجیع بند سره صرف دومره توپیر لری چی په ترجیع بند کی کوم بیت چی وروسته تر هر بند راځی تکراریږی مګر په ترکیب بند کی وروسته تر هر بند وروسته یو بیل بیت چی بیله قافیه او بیله معنی لری راوړل کیږی او هم باید د ترکیب بند د بیتو شمیر په هر بند کی مساوی وی. د حمید د ترکیب بند دوه بندونه په لاندی ډول دی:

په منزل به یی سبا ګوره څوک مله وی — نه پوهیږم چی به ساده وی که به غله وی
په څه شان به شکسته زهیر په زړه وی — له نغمی به یی دزړه نغمه په خوله وی
دم قدم به یی خولی د مخ په وله وی — رانجه کړی به یی چا خاوری د پله وی

سزاوار د هر ستم د هر پیغور یم
چی می یار په سفر تلی زه پر کور یم

یا د یاره سره تللی په سفر وای — په هر ځای می غوړولی پری وزر وای
یا یی مړ د بیلتانه د غمه زر وای — یا په دواړو سترګو تپ روند په نظر وای
که دانه کیدای هرګزه، معتذر وای — خود به خود می ځان وهلی په خنجر وای

هسی پاتی سوم تر یار پوری مخ توری
په جرګه د عاشقانو کی کور ګوری

بـــیـــان

بیان په لغت کی ایضاح او څرګندولو ته وایی او په اصطلاح کی هغه پوهنه ده چه د هغی په ذریعه کولای سو چه یو مضمون په بیلا بیلو عباراتو کی بیان کړو او په مختلفو قالبونو کی یی واچوو. مثلاً که موږ وغواړو چه د زلمی زړه ورتیا بیان کړو نو په لاندینیو بیلابیلو عباراتو کی دا مطلب څرګندولای سو:

۱- زلمی د زمری په شان زړه ور دی
۲- زلمی په زړه ورتوب کی زمری دی
۳- زلمی زمری دی
۴- زلمی د زمری شیدی رودلی دی

او داسی نورو عباراتو کی یی کولای سو.

د بیان علم له دری شیانو څخه بحث او څیړنه کوی: تشبیه، مجاز او کنایه

تـشـبـیـه

که یو شی له بل شی سره د هغه مشترک وصف په وجه چه ددوی په منځ کی پروت دی مشابه سی، تشبیه بلل کیږی. لکه په دی بیت کی:

خـــپـــل عـــمـر شـــپـی او ورځی چه په زړه کړم هـــســـی درومـــی چـــه ګویا د سیند اوبه دی

په پورتنی بیت کی عمر مشبه او د سیند اوبه مشبه به بلل کیږی، تیریده ددوی په منځ کی یو مشترک وصف دی چه شاعر په همدغه وجه خپل عمر دسیند له اوبو سره تشبیه کړی دی.

دتشبیه غرض: دتشبیه غرض اکثره و مشبه ته راجع کیږی نو کله د تشبیه څخه غرض د مشبه د حال بیان وی ځینی وخت یی مقدار، ښکلا، ښه والی، بدوالی یا داسی نوری خواوی په نظر کی نیول کیږی. مثلاً په دی بیتونو کی دتشبیه غرض د مشبه د حل بیان دی:

لـــکـــه ونبلیٔ مرغیٔ په سست دام دسلو لومو هسی زه پریشانو زلفو کښی یستم په کشاله کی

هـــســـی کـــار پـــه مـــا د تـــرکو خندا وکړ لـــکه ووژنـــی یـــوبـــل پـــه مســخرو کی

دتشبیه دوی خواوی: تشبیه دوی خواوی لری یوه خوایی مشبه او بله خوایی مشبه به وایی چه تشبیه د دوو خواوو په لحاظ پر دری ډوله ده:

الف- مرکبه او مفرده تشبیه: د تشبیه یوه خوا مرکبه او بله مفرده وی یا داچه دواړه خواوی مرکبی یا مفردی وی نو ځکه په دی برخه کی څلور ډوله تشبیه راځی:

الف۱-- چه مشبه مرکب او مشبه به مفرد وی لکه په لاندی بیت کی:

ښـــه اتـــکل دی وکـــړه نـــشته ځای د فریاد چاته

لـــکـــه شمع پټه خوله ځه په ژړا له دی محفله

په دی بیت کی پټه خوله ځه په ژړا مشبه او شمع مشبه به دی چه مشبه ترکیبی شکل او مشبه به مفرد شکل لری:

الف۲-- چه مشبه مفرد او مشبه به مرکب وی لکه په لاندی بیت کی:

آه مـی لـــکـــه دود لـــه درد وسوزه تر خوله وخوت

چـــتـــر مـــی پـــرســـر شو ســـایـــبـان راسره درومی

په پورتنی بیت کی آه مشبه او مفرد دی او دود په داسی حال کی چه د مین له خولی څخه راوتلی دی او وروسته بیا له هغه څخه چتر او سایبان جوړ سوی دی او دمین پر سر درومی یو ترکیبی حال لری

الف۳-- چه مشبه او مشبه به دواړه مرکب وی لکه په لاندی بیت کی:

رنـــګ د مـــخ دی پـــه عـــرق کـــی نـــمـــایان دی د ګـــل عـــکـــس څـــرګـــنـــدیـــږی پـــه شـــبـــنم کی

په پورتنی بیت کی د مخ رنګ په عرق کی مشبه او ګل عکس په شبنم کی مشبه به دی او دواړه مرکب دی.

الف۴-- چه مشبه او مشبه به دواړه مفرد وی لکه په لاندی بیت کی:

عـــاشـقــان یــی د دنــیــا لــه غمه خلاص کړه　　　عــاشـقــی د سـلـیـمـان پـاچـا غـمـی دی

په پورتنی بیت کی عاشقی مشبه او د سلیمان پاچا غمی مشبه به دی چه دواړه مفرد راغلی دی.

ب- عقلی او حسی تشبیه: عقلی تشبیه هغه ده چه د عقل په واسطه سړی پری وپوهیږی او حسی تشبیه هغه تشبیه ده چه د حواسو په واسطه یی پیژندنه کیږی یا په بل عبارت که مشبه او مشبه به خارجی وجود ولری حسی او که نه وی عقلی بلل کیږی لکه په لاندی بیت کی:

بـیـهـوده پـیـرمـحـمـد دروهـــی پــه ســنــګ　　　نــصــیــحــت پــر ســنــګیندلو اثر نکړی

په پورتنی بیت کی نصیحت مشبه او در مشبه به دی نصیحت کوم خارجی وجود نه لری او دُریی لری. نو ځکه موږ وایو چه په دی تشبیه کی مشبه عقلی او مشبه به حسی دی. په عقلی او حسی تشبیه کی کله یوه خوا عقلی او بله حسی وی او کله بیا دواړه خواوی عقلی یا حسی وی نو ځکه په دی برخه کی هم څلور ډوله تشبیه راځی:

ب۱-- چی مشبه عقلی او مشبه به حسی وی لکه د عبدالقادر په بیت کی:

خیال یـــــــــــی چی په زړه کی د رخسار ساتم همیش
دننه پـــــــــه ګـــــــوګل کی ګویا نار ساتم همیش

ب۲-- چی مشبه حسی او مشبه به عقلی وی لکه د میرزا خان په بیت کی:

مقصود یـــو دی پـــــــــه کعبه په بتخانه کی　　　که سپین مـــــــــــخ د یار اسلام زلفی کفار هم

ب۳-- چی مشبه او مشبه به دواړه عقلی وی لکه:

ښه لیده او ښــــــــــه آواز د روح خـوراک دی　　　ځکه هیڅوک مـــــــــــــــــاړه نشو په لیدو

ب۴-- چی مشبه او مشبه به دواړه حسی وی لکه د رحمن بابا په بیت کی:

لکه ګل چـــــــــــــی څوک د طفل په لاس ورکا　　　هسی رنـــــــګ دی زما زړه کړ شوک په شوک

ج- د تعدد په اعتبار د دواړو خواوو ډولونه: د تعدد په اعتبار هم د تشبیه دواړی خواوی پر څلور ډولونو باندی ویشل کیږی: ملفوفه، مفروقه، تسویه او جمع. چی هر یو یی په لاندی ډول دی:

ج۱-- ملفوفه: ملفوفه تشبیه هغی تشبیه ته وایی چی لومړی خو مشبه ذکر سی او وروسته بیا د هر مشبه لپاره مشبه به راوړه سی لکه د علیخان خټک په بیت کی:

توری زلفــــــــــی سپین رخسار ورڅخه غواړم　　　ځکه خدای تــــــــــــه لاس په شام و سحر نسیم

ج۲-- مفروقه: که په یو بیت یا یوه مصرع کی څو مشبه به راوړل سی مفروقه تشبیه بلل کیږی لکه د رحمن بابا په بیت کی:

مخ دی اور خـــــــــــط دی سبزه ده زه حیران یم　　　چی سبزه پــــــــــــه اور کی څنګه زرغونیږی

ج۳-- تسویه: چی د دوو یا څو مشبه دپاره مشبه به راوړه سی لکه د میرزا حنان په لاندی بیت کی:

دا پر مخ یـــــــــــــی خال وخط زلفی نه دی　　　تور اطلس یـــــــی پـــــــر کعبه دی غوړولی

ج۴-- جمع: په دی ډول تشبیه کی د یو مشبه لپاره څو مشبه به راوړل کیږی لکه د رحمن بابا په لاندی بیت کی:

هغه سترګی چـــــــــــــی نرګس و هم بادام دی　　　تیری تـــــــــــــــــوری دی زما په قتلولو

د تشبیه ادات

هغه توری چی پر تشبیه باندی دلالت کوی د تشبیه ادات بلل کیږی لکه: (غوندی، لکه، څیر، دود، شان، ته به وایی، ته وا، سیال) او داسی نور. تشبیه د اداتو له مخی پر دوه ډوله ده:

مرسله تشبیه: هغه تشبیه ته وایی چی ادات پکښی ذکر سوی وی لکه:

یوه ورځ بــــــــــه بندیوان د باز په څیر سی　　　چی دی شام او ورځ خوراک ســـــو د قام غوښی

موکده تشبیه: هغه تشبیه ته ویل کیږی چی ادات پکښی نه وی ذکر سوی او دغه تشبیه پر دوه ډوله ده:

الف: اول ډول هغه تشبیه ده چی صرف ادات نه وی پکښی راغلی لکه د رحمان بابا په بیت کی:

خدای وما تــــــــــــه ګلونه د جنت کړی　　　که داغونه می پــــــــــــه زړه باندی صنم ږدی

ب: بل دا ډول تشبیه ده چی سربیره پر دی چی ادات پکښی نه وی راغلی بلکی مشبه او مشبه به پکښی مضاف او مضاف الیه راغلی وی لکه:

و ناوک تـــــــــــه د مژګانو دی هدف کړم　　　په سینه مــــــــــــــــی د زخمونو حساب نسته

په پورته بیت کی یو خو ادات نه دی راغلی بل داچی مژګان مشبه دی دلته مضاف راغلی او ناوک مشبه به دی او دلته مضاف الیه راغلی دی

مـــجـــاز

مجاز په لغت کی و اجازه ورکړه سوی ته وايي او د زړورتوب او تجاوز په معنی هم راغلی دی، د بیان د پوهانو په اصطلاح کی یو لغت د خپلی اصلي او حقیقي معنی څخه تجاوز وکړی او د یوی غیر وضعي معنی لپاره راوړل سی مجاز بلل کیږی. مثلاً که مونږ زلمی ته خطاب ورکړو چی راسته زمریه نو کله چی موږ دزمری کلیمه د زلمی دپاره استعمال کړه نو دا مجاز بلل کیږی. مجاز پر دوه ډوله دی: مستعار مجاز او مرسل مجاز

۱- مستعار مجاز (استعاره): استعاره په لغت کی عاریت غوښتلو او په اصطلاح کی د غیر حقیقي معنی لپاره د کوم لفظ استعمالولو ته وایي په دی شرط چی د حقیقي او مجازی معنی تر منځ د تشبیه علاقه موجوده وی

د استعاری او تشبیه تر منځ توپیر: لاندی بیتو ته پاملرنه وکړی:

د پرکار پـــــــــه دود پر سر باندی څرخیږم د اشنا له هجره هـــســـــــــی سرګردان سوم
د یار خیال چــــــــــــی راولی د زړه تر کوره په قدم کی یـــــــــــی ګوهر له سترګو توی کړه

په لومړی بیت کی شاعر خپله مشبه او پرکار مشبه به دی مګر په دوهم بیت کی ګوهر د اوښکو دپاره یو مجاز کلیمه ده چی استعاره راوړل سوی ده. د استعاری او تشبیه تر منځ توپیر په لاندی نقاطو کی دی:

الف- په تشبیه کی مشبه او مشبه به دواړه باید ذکر سی او په استعاره کی یوازی مستعارمنه ذکر سی او که مستعار له راوړل سی نو د مستعار منه د لوازمو څخه هم یو شی باید راوړل سی

ب- په تشبیه کی د مشبه او مشبه به ترمنځ مشترک وصف ته وجه شبه وایي او په استعاره کی یی وجه جامع بولی. په تشبیه کی کله کله وجه شبه او ادات راوړل کیږی مګر په استعاره کی وجه جامع نه راوړل کیږی او ادات بیخی وجود نه لری

ج- په تشبیه کی د قرینی راوړلو ته ضرورت نسته او په استعاره کی قرینه باید هرومرو راوړل سی

د استعاری ډولونه: استعاره زیات ډولونه لری چی یو څو یی په لاندی ډول دی:

مصرحه استعاره: هغه استعاری ته وایي چی مستعار له حذف سی او یوازی مستعارمنه راوړل سی چی دا دول استعاره په پښتو کی په زیاته پیمانه استعالیږی لکه د کاظم خان شیدا په بیت کی:

خپلی توری دی پــــــــــه چا دی نن سری کړی چی لیده سی بیا پـــــــــــــــــه سرو وینو ککړی
په پورتنی بیت کی توری د سترګو معنی لری

مکنیه استعاره: هغه استعاری ته ویل کیږی چی شاعر مستعار له ذکر کړی او مستعار منه حذف کړی مګر د مستعار منه له متعلقاتو څخه کوم شی راوړی ځکه چی په دی ډول استعاره کی مستعار منه له خپلو متعلقاتو څخه پیژندل کیږی لکه د رحمن بابا په بیت کی:

هر ساعت زما د غوږ پـــــــــــــــــه تاوولو د فلک لاسونه شنه سوه تــــــــــــــــــر څنګلو
په پورتنی بیت کی فلک د ظالم سړی دپاره استعمال سوی دی یعنی مستعارله (فلک) او مستعار منه (سړی) لاس چی د مستعار منه (سړی) د متعلقاتو څخه شمیرل کیږی دا څرګنده کړه چی مستعارمنه سړی دی

اصلیه استعاره: هغه استعاری ته ویل کیږی چی شاعر په خپل کلام کی کوم جامد اسم استعاره کړی لکه:

راښکاره یـــــــــــــی نکړه هیڅ د لبو لعل تویوم که لـــــــــــــــــــــه چشمانو مرغلری

تبعیه استعاره: هغه استعاری ته وایي چی د مستعار لفظ جامد اسم نه وی په کی راغلی بلکی فعل حرف یا مشتق اسم په کښی استعاره سوی وی لکه د ښکارندوی غوری په بیت کی:

هر پلورنی ولــــــــــــــــــــی بهاندی خاندی له خوبنیه سروهی لـــــــــــــــــــــــه سنګرونه
په پورته بیت کی (خاندی) یو فعل دی چی د اوبو د شرهار دپاره یوه استعاره راوړل سوی ده

مطلقه استعاره: هغه استعاری ته ویل کیږی چی د مستعارله یا مستعارمنه له متعلقاتو څخه کوم شی نه وی پکښی ذکر سوی لکه د رحمن بابا په بیت کی:

د دیدن پـــــــــــــــــــه ګدایی کی ننګ نسی درویزګر یم د بتانو پـــــــــــــــــــه بازار ګډ
په پورتنی بیت کی (بتان) د ښکلو دپاره استعمال سوی دی

مرشحه استعاره: هغه استعاره ده چی د مستعارمنه له متعلقاتو څخه کوم شی ذکر سی لکه د پیرمحمد په بیت کی:

ستا د غشو له پـــــــــــــــرهاره به روغ نسم چې وشتلی دی پـــــــــــــه زړه لکه خنجریم
په پورتنی بیت کې غشی د باڼوګانو لپاره استعاره سوی دی وشتل او پرهار چې د (غشی) یعنې مستعارمنه له متعلقاتو څخه دی هم ذکر سوی دی
مجرده استعاره: هغې استعاری ته ویل کیږی چې د مستعار علایم او متعلقات راوړل سی لکه د پیرمحمدکاکړ په لاندی کې بیت کې:
پریشانی مــــــــــــــی د خاطر ورځنی پاخې چې سنبل سی پـــــــه سپین مخ باندی پریشان ستا
سنبل د زلفو دپاره استعال سوی ده یعنې سنبل مستعارمنه او زلفی مستعار دی
۲- مرسل مجاز: که د حقیقې او مجازی معنی تر منځ د تشبیهی علاقه نه وی او د سببیت، مسببیت، ظرفیت، مظروفیت یا داسې نوری علاقې موجودی وی نو مرسل مجاز بلل کیږی، لکه په لاندی بیتو کې:
راته وکړه پــــــــــــــــه دی سرو شونډو بیان لړ دا زما پـــــــــــــــــه اوږو واچوه احسان لړ
که آهو می د عصمت پـــــــــــــه وینو رنګ ده ماته کړی یـــــــــــــــــــی مری د غم زمری ده
که ماته پــــــــــــــه شنو کانو کړه وران نسو هغه ښکلی د حسین پـــــــــــــــــه ککری ده
په لومړی بیت کې شونډی ذکر سوی دی مګر مطلب ځنی ژبه ده ځکه چې بیان په شونډو سره نه کیږی او د شونډو او ژبی ترمنځ د مجاورت او ګاونډی توب علاقه پرته ده نه د تشبیه علاقه، د دوهم بیت په دویم مصرع کې مری ذکر سوی ده مطلب ځنی مغزی دی ځکه چې مغزی ماتیدل په پښتو کې یوه ډیره مشهوره اصطلاح ده او د مری ماتیدلو محاوره په پښتو کې نسته نو ځکه مری ذکر سوی ده او مراد ځنی مغزی دی، مری او مغزی هم د تشبیه علاقه نه لری بلکې د ګاونډیتوب او مجاورت علاقه لری
مرسل مجاز زیاتی علاقې لری چې له هغوی څخه یی ځینی په لاندی ډول دی:
مجاورت: هغه علاقه دی چې یو شی یاد سی او مراد ځینې د هغه مجاور او ګاونډی وی لکه په پورته بیتو کې
سببیت: چې سبب ذکر سی او مراد ځینې مسبب وی لکه د حمید ماشو خیل په لاندی بیت کې:
هسی موړ کړم د یار غم لـــــــــــــه خپله عمره چې پـــــــــــــه حلق کې می اوبه د حیوان نښلی
په پورتنی بیت کې له موړ څخه مطلب بیزاری ده ځکه چې د یار غم شاعر له خپل عمر څخه بیزاره کړی دی او موړ سبب بیزاری دی چې دلته شاعر د بیزاری مطلب ځینې اخستی دی
مسببیت: هغه دادی چې مسبب ذکر سی مطلب ځینې سبب وی لکه د میرزا حنان په بیت کې:
هیڅ خبر مـــــــــــــی بیا د ورک یوسف رانغی که یعقوب رنګه مــــــــــی شو واړه مژګان سپین
په پورتنی بیت کې (ژړا) چې د مژګانو د سپینوالی سبب ګرځی نه ده راغلی او سبب چې د مژګانو سپینول دی یکښې ذکر سوی دی نو ځکه مسبب بلل کیږی
کلیت: چې کل ذکر سی او مراد ځینې جز وی لکه د رحمان بابا په بیت کې:
چا پیژندم زه چـــــــــــــــــــی عاشق نـــــــــــــــه وم په جهان کې
اوس مـــــــــــــــــــــــــی ستاله رویه نوم رسوا په درست جهان دی
په پورتنی بیت کې جهان ذکر سوی دی مقصد ځینې یوازی د رحمان بابا د مسکن شاوخوا او ځینې نور محدود ځایونه دی چې ټوله نړی اصلاً نه ځینې مرادیږی
جزئت: چې جز ذکر سی او کل ځینې مراد سی لکه د پیرمحمد کاکړ چې د لاس څخه یی مطلب ټول بدن دی:
آه افسوس بـــــــــــه څه رنګ زه پیرمحمد نه کړم چې نه زړه لرم پـــــــــــــــــه لاس کې نه دلبر
ظرفیت: چې ظرف ذکر سی او مراد یی مظروف وی لکه په لاندی بیت کې چې د دیګ څخه خواړه مطلب دی:
رقیبان دی می پـــــــــــــــــه آه پوری نه خاندی د مردانو دیګ پخیږی پـــــــــــــــه مهال پس
مظروفیت: چې مظروف ذکر سی مقصد یی ظرف وی لکه د عبدالقادرخان په بیت کې:
په رویمال مــــــــــــی اوښکی وچـــــــــی کــــــــــړی داد راکـــــړی
زه فــــــریـــــــــــاد کـــــــــــــرم تـــــــــــه زما پـــه دلاسا سی
په پورتنی بیت کې اوښکی مظروف او سترګی ظرف دی چې مظروف ذکر سوی دی مراد ځینې ظرف دی یعنی سترګی وچیږی نه اوښکی

کــنــایــه

که کوم مطلب ادا سی او صراحت پکښې نه وی راغلی یعنې معنی یی ښکاره او معلومداره نه وی کنایه ورته

وایي. کنایه پر درې ډوله ده: د صفت، موصوف او نسبت څخه کنایه چې هره یوه یې په لاندې ډول ده:

له صفت څخه کنایه: چې له کنایې څخه صفت مراد سي لکه د حمید ماشو خیل په بیت کې:

درویزه لـــــــــه درویـــــزه ګره ناکسی ده　　　　د فلک کچکول تــــــــه مـــــــه نیسه کچکول

په پورتنی بیت کې د کچکول نیولو څخه مطلب ګدایي ده او ګدایي صفت دی چې دلته له کنایې څخه مراد دی

له موصوف څخه کنایه: چې د کوم شي یو یا څو صفتونه راوړل سي او مراد ځینی پخپله موصوف وي لکه زرغون خان چې په لاندې بیت کې د شرابو صفت ذکر کړی دی او مطلب یې شراب دی:

اور مې بل د زړه پــــــــــه کــــور کـړه　　　　له هرچا هـــــــــــــــر څــــــــه یې تور کړه

له نسبت څخه کنایه: له نسبت څخه کنایه داده چې یو یا څو صفتونه ذکر سي او د سړي متعلق یې نسبت وسي مګر مقصد ځینې د هغه امر نفي یا اثبات وي پخپله د سړي دپاره لکه د خوشحال خان خټک په بیت کې:

ته چــــې ماتـــــــه وایي وایه څوک دي وژنی　　　　تــــــه لــــــــه خپلو سترګو غــــــواړه دا جواب

په پورتني بیت کې د وژلو نسبت د معشوقې و سترګو ته سوی دی، سترګې د معشوقې یو متعلق دی چې د کنایې په توګه پخپله معشوقه ځینی مرادیږي

لغاتونه

د پښتو لغاتونه د تعلیمي نصاب د کتابونو پر اساس ترتیب سوی دي چې لغاتونه د اووم ټولګی د پښتو څخه شروع سوی دی او تر دولسم ټولګی پوری دوام لری او پر هر صنف کی د هر عنوان لغاتونه جلاجلا لیکل سوی دی مګر د کار د هوسایی دپاره د هردرس عنوان نه بلکه د هغه درس صفحه لیکل سوی ده.

د اووم ټولګی د پښتو لغاتونه

حمد

تسبیح =حمد = صفت کول = ثنا
ملک =ملایکی،=د کلی خان، =مال او دولت
مثل =ساری
معرفت =شناخت = پیژندل = پیژندګلوی
منزه =پاک
مکان =ځای
نمایان =څرګند = ښکاره = عیان
جهت =طرف

نعت

نعت =د حضرت محمد (ص) صفت کول
العالمین =عالمین = د عالم جمع
ثانی =دوهم
خاتم النبین =د نبیانو ختم کوونکی
نورالیقین =د یقین رڼا
عظیم =لوی
امین =امانت کار
مشرک =هغه څوک چې د الله (ج) سره شریک نیسی
شفیع =شفاعت کوونکی
مذنبین =ګناهکاران
بعث =ژوند
بعدالموت =د مرګ وروسته
حیات =ژوند
ظاهربین =هغه څه چې په ښکاره معلومیږی
سنګین =دروند
الفت =مینه = محبت

د غازیانو کور

اتلولی =قهرمانی
سپیتانه =سپیتوب
باج =قلنګ = مالیه
شرمښ =لیوه
هوسانه =ارامتیا
اسارت =غلامی، =بندیتوب

احمدشاه بابا

موســـس =تاسیس کوونکی= اساس اینښودونکی
خرقه =زړه جامه، =چپنه، =هغه کالی چې ډیری پینې ولری، =هغه کالی چې د ډول ډول ټوکرانو څخه جوړ سوی وی

د سولی ترانه

ګلشن =د ګلونو ځای
لر =لری = لیری
بر =نږدی، =وچه
زیر و زبر =میده میده

املائی لارښووني

مهلت =وخت
بیلتون =جدایی

ترانه

عرفان =علم
عهد =پیمان = وعده

قوی او ضعیف

تقاضا =غوښتنه
ګبر = بدکاره = بُزدل
ترسا =عیسوی = مسیحی = نصرانی، =راهب، =عیسوی دینه
تحمیل =تحمل = حوصله
عاطفه =مینه = محبت
لطیف =نرم
غریزه =فطرتی شی، طبعی شی لکه عقل چې په انسان کی وی یعنی عقل د انسان غریزه ده

له غوره نثرونو څخه

ارتزاقی =هغه څه چې رزق ځینی ترلاسه کیږی
بربنډ =لڅ
اسعار =پیسی
رفا =آسایش = هوسایی
سعادت =نیکبختی = خوشبختی
اجتماعی =ټولنیز
مادیات =مال او دولت
مدهش =وهشتناک
دهشت =هیبت = بیره

پرهار =تپ

صدمه =ضرر = تاوان

خادم =خدمت کوونکی

د رحمن بابا د کلام نمونه

نامتو =نامور = لوړ نومه

ابتداء =شروع

مفصل =پرله پسی، =مکمل

صوفی = د تصوف او طریقت پیرو، =د ورینو جامو اغوستونکی

فنا =پټ

محبوب =ګران

تخمین =اټکل

دیوان =د شعرونو کتاب

سلیس =ساده

تصوف =صوفی توب

مدام =تل = همیشه

جو دانه =د اوربشی دانه، =د اوربشی د دانی په اندازه

حیله =چل = فریب = مکاری = مکر

تــتو =بار وړونکی خر

منصفی =انصاف

غفلت =تنبلی

سد = هوښ = عقل، =دیوال، =خنډو، =د توپک په میل کی تاوراتاو دیوال

حکایت

قاصد =خبر وړونکی

پښتو متلونه

مفهوم =مطلب

استدلال =دلیل

افکار =فکرونه

تائید =هوکړه

شفاهی =په خوله ویل

برګی =تګی

پر =ملامت

موجب =وجه = سبب

تورزن =توریالی = میړنی = غښتلی

جوته =ښکاره

پری =رسی

میری =دښمنی

کبر =تکبر = غرور = لویی

اخلاص

مخلص =اخلاصمند

الهام =غیبی آواز

حلاوت =خوږ والی

ساقی =جام وړونکی

همای = یو خیالی مرغه دی

صیاد =ښکاره

مِهر =مینه = محبت

هنګام =وخت

حضرت سعد بن ابی وقاص (رض)

سوګند =قسم

کړاوونه =تکلیفونه

مذکر او مؤنث

سماعی =هغه څه چی اوریدل کیږی

معنوی =معنی لرونکی = د معنی څخه ډک

یرغلګر ته

توکیدل =زرغونیدل = شنه کیدل

اوبه خور =اوبول

چی ګټل خوړل بخښل کا څوان هغه

حبطه =چتی = بی شی = عبث، =زهیر = ضعیف

خوان =دسترخوان

د وخت ارزښت

حضور =حاضر

اُخروی =په آخرت پوری مربوط شیان

خوشی =ایله

مبادا =خدای دی نه کوی، =داسی نه چی

وطن وایی

اکسیر =کم پیداکیدونکی

افسانه =هغه د درواغو قیصه چی رښتیا نه ورته وی

بڼ =باغ

وحدت =یو والی

د حضرت حسن بصری (رح) له وینا څخه

آفت =بدبختی

غندل =بد ویل

فاسق =فسق کوونکی

تاته راشمه زړګی زما فارغ شی

متاع = مال او اسباب

د زوی روزنه

نخل =درخته

رطب =میوه

حبطه =چتی = بی شی = عبث، =زهیر = ضعیف

مجرب =تجربه سوی، =موثر = ګټور

جلب =جلو = قیضه

مګس =مچ

ناکس =هغه شخص چې څوک نه لری
بویه =لازم وګڼه

یو ځنګلی سړی

جویه =ډله
هوس =هیله = آرزو

حقایق

عروج =لوړیدل
جهد =کوښــښ
تعبیر =نصیب، قسمت، =معنی = مطلب
ګونګړ =یو ډول قیمتی ماده ده
حاسد =کینه کوونکی = بغض کوونکی
طامع =طمع کوونکی

د بدنیتی نتیجه

کرم =ملامت

د اسم حالتونه

صادریدل =وتل = خارجیدل
مضاف =اضافه سوی
مضاف الیه =پر ده اضافه سوی

د اسم لفظی حالتونه

مفتوح =په زور (َ) سره ویل
فتحه =زور (َ)
نداء =ږغ = آواز
مختوم =ختم
موصوف =صفت کړل سوی

علامه سید جمال الدین افغاني

ذکی =ذهین = هوښیار
مروجه =رواجي
ښکیلاک =استعمار
استعمار =تر لاس لاندی = په قبضه کی
مطلق العنانه =تش په نامه آزاد
محرر =نویشته کوونکی
اخوت =ورورولی
داعی =دعوه کوونکی
پرتمین =شانداره = عالی = لوړ مقامه

علم او دانش

سود =فایده
ګوهر =اصلیت
مبتلا =ګرفتار = اخته
باوی =د باو ناروغ = په باو اخته
پیش بینی =لرلیدنه = د پیښی دمخه د پیښی په باره کی ویل
فردا =سبا
عهده =حد او اندازه

مدح =صفت

په اسلام کی د کار ارزښت

مجال =جرئت
تأمین =په امن کی
تأکید =ټینګار
خلل =تاوان = ضرر

رښتیا ویل

مکارم =فضایل = بهتروالی
مذمت =غندنه = دچا بد ویل
پتمن =عزتمند
مهذب =متمدن = پرمختللی
بقا =پرمختګ
تقوی =تقوا = پرهیز ګاری
ژمنه =وعده
سدید =درست او محکم
تولنیز =اجتماعی
پریکنده =قاطع
بقا =پایښت

ناپوهي رنځ دی

درمان =دارو = درمل
ځان ځانی =بی اتفاقی
قام =قوم

مرســـته

تعاون =مرسته = کوم
زوال =کښته کیدل

د علماؤ فضیلت

پیشوا =رهبر
کیمیا =ځیرکی، =دارو = دوا
همدمی =ملګرتوب
مُردګان =مړی = مړه
مسیحا =ساتونکی
اولیاء =ولیان = الله (ج) ته نږدی کسان
حلقه بګوش =غلام
اعلی =لوړ درجه
اوسط =منځنی درجه
ادنا =کښته درجه
وقار =عزت

طـــمـــع

دُر =ملغلری
صدف = یو ډول سپین د اوبو ژوندی موجود دی چې ملغلری ته ورته دی
طاعون =د اوبا مرض

لـــنـــډی

ځړوبی =ابشار

پردیس =جلا وطنی
سلیس =ساده
عروض = د شعر میزان
حماس =جنګ

مسلم ته خطاب

ترقی =پرمختګ
دیار =ملک = هیواد = ځای
محبوب =ګران
ګلغذار =د ګلانو ځای
اقتدار =واک = قدرت
صدیق =صادق = رېښتنی
اوصاف =صفتونه

د تنقیط علامات

عطف =نرمی
انفصال =جلا والی
مشابه =ورته = یو ډول
وقفه =درېدل
شارحه =د تشریح علامه (:)
تفصیل =شرحه = تشریح
حسد =کینه = بغض
معترض =عرض کوونکی
تفریقیه =جلا کوونکی
مقوله =قول سوی
استفهام =فهمول = پوهول
تردید =تهدید
انصراف =د لاری ځخه اوښتل
محذوف =حذف سوی = د منځه ورل سوی

لږ ویل ډېر کار کول

زیست =ژواک
تپاک =حرص، =ناقراری = تلوسه،
=خاطر = مدار = عزت
تمکین =قدرت
بلغاک =چیغی = غالمغال
ادراک =درکونه

د ژوند د چاپیریال لنډ تاریخ – سوله

مه =لړی او دوری
پدیده =واقعه = پېښه
اعلامیه =څرګندونه = خبرونه
بوره =زوی مړی = هغه ښځه چی زوی یی مړی سوی وی
نیمزالی =د پاخه عمر خاونده = چټه پیغله = د پاخه عمر پیغله
ستایل =صفت کول

توکی =اجزاء = مواد
پایله =نتیجه
روږد =معتاد = عادت
ونډه =برخه
بدمرغه =بدبخته

مناجات

مناجات = دعاء، =هغه نظم چی دالله (ج) تعریف پکښی شوی وی
ستم =ظلم
عظمت =لویوالی
ذلت =خواری
غفلت =تنبلی
آفت =بدبختی
غلیم =دښمن
اسیر =بندی

د اتم ټولګی د پښتو لغاتونه

حمد

تصور =فکر
ماورا =اخوا
کیف =څرنګوالی
سوا =بغیر
قلیل =لږ
معلول =ګکړ، =ګډ، =محلول
علیل =د علته ډک
تجلی =روښنایی
مجهولات =نامعلوم شیان
مننه =منل، =تشکر
معرفت =علم
اهل =وړ = لایق
تضرع =زاری
ماعرفناک =مونږ پېژندلی نه یی
الفت =مینه = محبت

نعت شریف

سنګریزی =کوچنی ډبری
صنم =بت، =معشوقه
عصا =لکړه
عرش =تخت
ناقه =اوښه
لوح =تخته = لوحه
رضوان =نعمتونه، =دجنت نوم دی
ثمر =میوه
عجم =هغه څوک چی عرب نه وی

ستنه =تکیه = تکیه گاه، =پایه = ستون
وصال =وصل کیل = یو ځای کیدل

د یونس بن عبید (رض) تقوی

مزایاء =مزی
اساسات =بنسټونه
اعرابی =صحرایي عرب = هغه عرب چی په صحرا کی ژوند کوی
رټل =ذلیل کول = بی عزته کول

خدایه!

اعتقاد =اعتماد = باور
مبری =لیری، =پاک
ریاء =ځان ښودل
مخلص =اخلاصمند
افضل =بهتر
مصؤن =ساتل سوی
کدورت =گرد، =کینه = بغض
ململ =پاک، =یو ډول جامی دی
خاصان =خاص خلک
مردود =رد کړل سوی
اجل =وخت

په پښتو کی د پردیو لغاتو قانون

مصدر =د وتلو ځای
مفاهمه =پوهیدل = سر خلاصول
توقع =ارزو = اُمید
ترفیع =پورته کیدل، =پرمختګ
جستجو =تلاش = پسی گرځیدل = کوښښ
دانشگاه =د علم ځای، =پوهنتون
رباعی =څلور بیته شعر
مثنوی =دوه بیته شعر
اعتدال =مساوات = برابری
تعصب =کینه = بغض
مفتوح =په زور (َ) سره ویل سوی
فتحه =زور (َ)
مناظره =منظره
ذبح =حلالول
التجاء =تقاضا = غوښتنه
نداء =آواز
ربړول =خوارول = زورول
مباحثه =بحث = خبری اتری

وطن

شوم =بدبخته = بدمرغه
تسخیر =قبضه کول

ضمیرونه

استفهام =فهم

مبهم =نا معلوم
ربطی =ارتباطی
متکلم =خبری کوونکی
مخاطب =غوږ نیوونکی
متصل =پیوست
منفصل =نا پیوست
متعدی =د حد نه زیاتیدونکی، =هغه فعل چی مفعول غواړی
ماضی =تیره زمانه
مفعول =هغه شی چی کار پر اجراء کیږی
استقبال =آینده
مستقل =خپلواک = آزاد

قربانی

طاغوت =ابلیس = شیطان
سباوون =سهار
میمون =مسعود = نیکبخت
اسارات =غلامی، =بندی توب

متلونه

کوتک =لرګی
تأمل =فکر

غــزل

مستغنی =بی پروا، =غنی = شتمن
سیم =سپین زر
بیهوده =بی معنی
جوادانه =د اوربشی دانه، =د اوربشی د دانی په اندازه
آفتاب =لمر
خرقه =زړه جامه
پتکی =پتو

د لیک نښې نښانې

ګرانی =مشکلات
عطف =نرمی، = مهربانی
ترونی =کامه = چپه پیش (،)
شرح =تفصیل = تشریح = معلومات
تپوسنی =سوالیه علامه (؟)
خوځکی =ندایه علامه (!)
سم سمی =مساوات (=)
کونتی =تاو سوی
لیندی =قوس =)

نصیحت

کوکاری =چیغی
استغفار =توبه کښل
نار =اور
حباب =د اوبو کوبی یا پوکانه

الابلا =خیانت، =فریب
عقبی =آخرت
تضرع =زاری
ناره =حبوبات
په دریمه شپه کی=د شپی په دریمه برخه کی
معرفت =پیژندنه

زره مه ماتوه!

طفلانه =د کوچنی په ډول
ناسنجیده =نه سنجول سوی
ثروت =دنیا = دارایی
ستمدیده =غم لیدلی = هغه څوک چی غمونه یی لیدلی وی

غـزل

شگفته =خوشبو
خلل =علت، =تاوان = ضرر، =خالیگاه
خلل پذیر =تاوان منوونکی
آسیب =مصیبت = غم
پیشه =کار
گندیر =د زهرو گل
شهد =عسل = دمچمچیو تولیدات
دستار =پتو

استفهامی او ربطی ضمیرونه

مرجع =خبری کوونکی = برخمن = برخه وال

لوړ همت

طامع =طمع کوونکی
سیم و زر =دنیا = دارایی
صدف =یو ډول سپین د اوبو ژوندی موجود دی چی ملغلری ته ورته دی
دُر =ملغلری
نا اهل =نا اهله = نا لایقه
گنج =ذخیره
سرخروی =سرلوړی
زیست =سروکار = روزگار
مشرک =هغه څوک چی د الله(ج) سره شریک نیسی
توکل =باور
توحید =یو والی
دار مدار=دوستی، =کش و بگیر
خودبین =خودخواه = بخیل
همای =یو خیالی مرغه دی
کرکس =تپوس
جیفه =مردار = چټل
مگس =مچ
اغیار =دښمن

مبهم ضمیرونه

مبهم =نامعلوم

بسیط =ساده

بی نیازی

جاه =جلال = لوړ والی = غرور=تکبر

زرغونه انا

اعلیحضرت =لوړ درجه = لوړ مقام
محرکه =حرکت ورکوونکی
ارکان =رکنونه = غړی
استقامت =سیده والی = مستقیم والی
خوشی =ایله

د الحاد خونی سپیری دی

الحاد =کفر، =هغه کفر چی د الله(ج) د وجود څخه انکار کوی
نخره =کنډو = مات سوی دیوال
ظلمت =تیاره = تاریکی
ډیوه =څراغ

د حضرت عمر (رض) عدالت

فتوحات =نیول سوی ځایونه
قلمرو =سرحد
اکرام =سخی
سکون =امنیت
تدبیر =فکر = پلان
آرا =نظر ورکول
واکی =جلب=جلو=واک، =اختیار=کنترول
کسات =انتقام = بدله
سبحان الله =پاکی ده د الله(ج) لپاره

نیک او بد

بویه =لازم وگڼه
مومی =تر لاسه کوی
برهم =له منځه تللی
ښکوی شی =ولیکل سی

ځلوریځی

دیار =وطن = هیواد = ځای
ځوانمرد =غیرتمند = ځوان
دمع =اوښکی
مروت =مردانه گی = نارینه توب
داد =انصاف
بنده =مقید = په قید کی = تر قید لاندی
= د یو چا تر کنترول لاندی
فروتنی =عاجزی
بهره =فایده
پسندان =خوښوونکی
خمیده =سر کښته
تواضع =خاکساری
سمع =غوږونه
بیم =ډار = بیره

طالب =طلب کوونکی، =دعلم طلب کوونکی

د یتیم ژړا

قدردان =د قدر وړ
زیست و ژواک =کاروبار = روزګار
مبتلا =اخته = ګرفتار
علیشان =لوړ مقامه = لوړ درجه

اخلاقی ښوونې

فتنه =فساد
ګویا =ته چې وایه = ته به وایې، =ویوونکی، = معلومداره
شنوا =اوریدونکی
همدم =ملګری = اندیوال
اژدها =غټ مار = ښامار
سهل =آسان
زیان =تاوان
عزیز =دوست
مدعا =ادعا = دعوه
ګاه =وخت، = ځینې وخت
کام =تالو = حلق، = ارزو = هیله
کامول =ارزومند
بویه =لازم وګڼه
دیوان =د شعرونو مجموعه

د لیکوالۍ لارښوونې

سبک =د سرو زرو ویلی کول او په غالب کې اچول، = کم وزنه = سپک
تقلید =پیښی کول
هم رنګی =یو شان والی
مأخذ =د اخستلو ځای
مسوده =لیکل سوی شی
ښکوونکی =لیکوونکی
ذوق =شوق
پیروی =اطاعت = فرمانبرداری
مبالغه =تشریح
غور =فکر
مشق =لیکل
یاد داښت =نوټول
تناسب =برابری

پند او نصیحت

کیمیا =ځیرکی، =دارو = درمل = دوا
سعادت =نیکبختی
تلطف =لطف = مهربانی
قباحت =خرابی = بدی
محنت =کوښـــښ

مومی =تر لاسه کوی

حـکـایـت

شکوه =شکایت
لوینی =تکبر
تواضع =خاکساری
څوړ =تیټ = کښته

وطنه تاته وایم!

ملحد =هغه کافر چې د الله (ج) د وجود څخه منکر وی
خزان =منی

پوهـنه

تورتم =تیاره
انکشافات =پرمختګونه
اثر =تاثیر
تحصیل =حاصلول = ترلاسه کول
توصیه =وصیت کول
اثار =پخوانی شیان
ترجیع =بهتری = بهتروالی
صدف =یو ډول د اوبو ژوندی موجود دی چې داسی معلومیږی لکه ملغاره

دوه ملګری

معتبر =قدردان = د قدر وړ
تعزیت =تسلی ورکول

لویوالی

تاجران =تجاران
کمال =مکملوالی
نسب =قوم

نصیحتونه

طعام =خواړه
هوسیدل =خوشحالیدل، =آرزو دلودل
زهد =تقوا = پرهیزګاری

جد او جهد

جد =جهـــد = کوښـــښ
آستین =لستونی
دیانت =دینداری
همنیشین =اندیوال = ملګری
نشـــستن =کښیناستل
شفاهی =په (خوله/ژبه) ویل
دوهی =نغری

لطیفه

ګندونکی =هغه سړی چې شیان ګنډی
شات =شهد = عسل

عــزت

نقصان =تاوان = زیان
شعور =فکر
بویه =لازم وګڼه
سرور =خوشحالی
حسد =کینه = بغض
حرص =بخیلی
لئمان =بخیلان
دوهی = د اور نغری

د نیکبختۍ عوامل

لوازم =لازمی شیان = ضروری شیان
متبادل =دیوشی بدل یا عوض
عصر =وخت
عصری =د وخت سره سم
اضطراب =پریشان یا بسوریدل
نالښت =فریاد = ژړا = فغان
د پخلی خونه =آشپز خانه
صنعتی =ماشینی
نفوس =د وګړو یا خلکو شمیر

تــوکــه

پته =ادرس
تقاضا =غوښتنه
څته =بوجی
ژرنده ګړی =ژرند والا
تنخواه =معاش

دنیا ښه ده

توښه =ذخیره
عقبا =آخرت
مذمت =غندنه = د چا بد ویل
حکمت =قدرت، =پوهه
حُکما =حاکیمان
صدقه =خیرات، =قربانی
غلیم =دښمن
عود =یو دول لرګی دی چی د سوځیدو څخه یی ښه بوی منځ ته راځی
نذر =په شرع کی د الله(ج) په نامه د یو کار منل دی
کرم =سخا = سخاوت = نیکی
حاتم =په پخوا زمانو کی یو سخی او شجاع سړی وو
خطاب =لقب
زشت =بد
فاسقا =فاسقان = بد کاران

ذاهدا =ذاهدان = پرهیزګاران
ګوهر =ملغلری
موقوف =برطرفه = معزول
مدعا =غوښتنه
جزاء =د نیکی بدله
سزاء =د بدی سزا

بیت نیکه

منسوب =تړل سوی
مورخ =تاریخ لیکوونکی
ماکو =د سلیمان ماکو تخلص دی
تذکرة =تذکره = پیژندل پاڼه
مناجات = دعا، =هغه نظم چی د الله(ج) تعریف پکښی شوی وی
ښتتن =مالک
کهول =کورنی
درناوی =احترام
ژوی =حیوانات
پلنی =ولاړی = محکمی
هسک =آسمان، =لوړ
نثر =هغه څه چی په شعر نه وی لکه زموږ ساده خبری

داستان

ذکی =هوښیار
ناوړه =بد

لیک ښود

انشاء =د نوی شی پیداکول، =لیکل
معنوی =معنی داره = د معنی څخه ډک
لفظی =شفاهی = په خوله ویل
ښیګړی =ښه والی
ګټی =ډېری، =فایدی
ذوق =شوق
مهارت =ورتیا = قابلیت
سلیقه =کردار = روش
شدل =سخت
سبک =د سرو زرو ویلی کول او په قالب کی اچول
فصاحت =خوږ والی = د خبرو پرله پسی والی
بلاغت =سوچه وینا، =دمعنا اومطلب نه ډکه وینا، =دوینا لوړه درجه.
تاداو =تأداب = اساس = بنسټ
غور =فکر
مشال =مشعل = څراغ

پیکه =بی خونده =بی رنګه

لا ینقطع =نه قطع کیدونکی

پیری =قرن = سل ۱۰۰ کاله

لورینه =پیرزوینه

کرکیچن =د مشکله ډک = کوږ وږ = چټل

مشابه =متشابه = ورته

مأخذ =د اخذ کولو ځای = د اخستلو ځای

کنایی =رمز =یو راز په نامعلومه بڼه ویل

مقدمه =شروع = سرلیک = عنوان

تمهید =سریزه، =تأداب = بنسټ

معقول =صحیح = پر دلایلو ولاړ

دود =رواج

بسیط =ساده

جغ = یوغ = د یوی کولو آله، =غلامی

ادات =حرفونه (لکه به، تر، څخه، پوری)

ښوونکی

صرفول =مصرفول

تعظیم =احترام

ممنون =متشکر = شکر کښوونکی

ابد =تر اخره

منت =احسان، =غصه، =زاری

میرمن نیکبخته

مثنوی =دوه بیته شعر

رباعی =څلور بیته شعر

خودنما =ځان ښودونکی

خودبین =خود خواه = کبرجن = بخیل

سجین =همیشه، =شدید، =په دوزخ کی د یو ځای نوم دی

بی غاز =بی دینه

امان =ساتنه

الهِ العلمین =د عالمانو الله(ج)

تقوا =زُهد = پرهیزګاری

ظاهر =ښکاره

باطن =پټ

مناجات

مناجات = دعا، =هغه نظم چی داالله (ج) تعریف پکښی شوی وی

عصیان =ګناه

ابلیس =طاغوت = شیطان

غفران =بخښش

درمان =دارو = درمل = دوا

غفلت =بی خبری = نا پوهی

فیضان =هغه شخص چی الله(ج) پری فیض او برکت کړی وی

د نهم ټولګی د پښتو لغاتونه

حمد

سپاس =شکر ویل = مننه کول

عظیم =لوی

مزګاه =ځای

حجر =ډبره

قیام =ولاړه

شجر =درخته

آفتاب =لمر

مهتاب =سپوږمی

رخشان =تابان = روښانه

مرغزار =چمن

سُنبل =یو ډول ګل دی

لایزال =روال نه منوونکی

ذُالجلال =د جلال او لویوالی خاوند

نعت شریف

فغان =فریاد = ژړا

ستم =ظلم، =بی انصافی

سوزان =سوځونکی دښت

بدوان =بد خلک

فراق =جلا والی

د حضرت ابوبکر صدیق (رض) د خلافت لومړی خطبه

خطبه =وینا = خبری

ایسار =منتظر = معطل، = منع کول

صدق =ریښتنولی = ربښتیا ویل

کذب =دروغ

ذمه =وظیفه = تعهد

واجب =لازم = حتمی = ضروری

د مستعارو کلیمو لیکنه

مستعار =په پور اخستل سوی

اعلام =اعلامیه = څرګندوینه

نحو =ګرامر

جوثه =جوسه = مانۍ، =بالاخانه

قحط =کاختی

مصرع =مسره = د بیت یوه برخه

معرب =په عربی اړول سوی

مفرس =په فارسی اړول سوی

د حضرت عمر (رض) د خلافت لومړی خطبه

مناقب =فضایل = مکارم = بهتروالی

اوښبه =د اوښ خاوند

نوی ډاکټر

تلقین =یقین ورکول

ليوال =مينه وال

سره يو شئ !

وحدت =يو والي
پيروزي =كاميابي
ښندل =قربانول
مرام =هدف
سونوشت =نصيب = قسمت
مستقبل =آينده = راتلونكى
تكل =هيله = آرزو، =قياس = اندازه
پيوستون =يو ځاى كيدل
ګوګل =په سينه كي د زړه ځاى

صـــفــت

ذات =ماهيت = فطرت
ارت =پراخ، =پلن

دوه ليوني

دلاك =سر خريوونكى
دارالمجانين =د ليونيانو ځاى

نـــفـــاق

حُريت =آزادي
سلبول =غصبول = قبضه كول
اخوت =ورور ولي
رفعت =هوسايي
شقاق =اشتقاق = جلا والي
سعادت =نيكبختي

دحضرت علی (رض) د خلافت لومړی خطبه

ايذاء =په عذابول = ذهيرول

په شريعت مين مسلمان

سخاوت =نيكمردي = ځوانمردي
تكبير =الله اكبر
اذاجاء اجلهم =كله چي ستاسي د مرګ وخت راورسيږي

نصيحت

هوسيدل =خوشحاليدل، =آرزو دلودل
نهي =نفي = منفي = نه

حميد مومند

باريک =نازک، =كوچني
موشګاف =باريک بين
مخزون =په غم اخته
استعاره =په پور اخستل سوی
سبک =د سرو زرو ويلي كول او غالب كي اچول
آغوش =غيږ
نخل =درخته

رطب =ميوه
نيرنګ =چل = فريب = مكاری
خوناب =د وينو ډكي اوښكي، =د زړه له درده ژړل
نغمه =خوږ آواز
بسمل =قربان سوی = حلال سوی
عيادت =د مريضانو پوښتنه كول
معما =معمى = لاټری = پټ شی (شاعران داسی شعرونه وايي چي د هر بيت اول اول توری يی را اخلی او خپل نوم ځينی جوړوی چي ادا يوه معما ده)

چاته په سپكه سترګه مه ګوره

عارضی =سرسری، =موقتی، =ناڅاپی، =فرعی
سمسور =آباد
مشروع =هغه څه چي په شرع كي اجازه وركول سوی وی = روا

فـــعـــل

متكلم =خبری كوونكی
مخاطب =غوږ نيوونكی
فاعل =كار كوونكی
مجهول =نا معلوم
دلالت =دليل كول
استمراری =جاری
ګردانول =تكرارول
صيغه =په غالب كی اچول سوی، =د لږ وخت دپاره نكاح تړل
تمنا =آرزو = هيله = اُميد

پـــنـــدونـــه

رخت =توكر
تملق =چاپلوسی
درم =د توپ د ږز آواز، =درهم = مذهب، =دين او ايمان
ورمير =مغزی = غاړه
پيری =سپين ږرتوب
كون =دنيا (لكه دغه دنيا او د آخرت دنيا)
داد =عدل او انصاف
زرباف =د سرو زرو كالی
دم =نشاط = سينګار كوونكی

ميرزاخان انصـــاری

ټبر =قوم
ځوځات =اولاده
نهضت =نظام
خطيب =واعظ، =خطبه ويوونكی، =وياند
سياح =سياحت كوونكی = ګرځيدونكی

می =شراب، =غمی

مولا =الله(ج)، =مالک

لون =رنګ

څه غواړي؟

ښندل =قربانول

خادم =خدمتګار

زاهد =پرهیز ګار

مرموز =د رازه ډک، =پټ

میرمن نازو

معروف =مشهور = پیژندل سوی

حباله =نکاح

عابد =عبادت کوونکی

قاید =مشر

تاړاک =حمله

کارنامه =د فخر وړ کار

پیهم =پرله پسی = مسلسل

د افغان حال

شاړه =خرابه = بیکاره

سوکالی =خوشحالی

د نیکه ږغ

کرم =ملامت

کهسار =د غرونو څخه ډکه سیمه

پرهار =ټپ

نسیم =د سهار باد

شیدایی =مفتون = مین = عاشق

افسون =جادو

زبون =خوار = حقیر

هجران =فراق = بیلتون = جدایی

رقیب =غلیم = اغیار = دښمن

تراب =خاوری

افګار =زخمی

پهلوایی =بغل نیول

افاق =آسمان

تبر =کورنی، =قوم

ساحل =د سیند غاړه

کوګل =د سینی قفس، =سینه

مفتون =عاشق

متلونه

پنه =پایځه، =چپلکه = موزه

پړ =ملامت

ویښ شه ای زلمیه !

عزیز =ګران = دوست

بُزدل =کم زړه سړی = بیریدونکی

هوسرانی =بی معنی

براهین =براهین د برهان جمع ده چی د برهان مطلب دی دلیل نو [براهین = دلیلونه]

په دین غیرت

براهین =جمع د برهان = دلیلونه

حرمت =حراموالی، =احترام

وحدت =یو والی

ګاڼه =زر او زیور

زیب =زینت = ښایست

هود =عزم = اراده

شهامت =زړورتیا = غیرت

د شاعر مدح

سرګوشی =پس پسی کول

ملتفت =متوجه

مدح =صفت

غــزل

ازل =لومړی ورځ، =هغه زمان چی پیل یی نه دی معلوم، =بی مبداء هستی

پیاده =په پښو

سور =سپور

تدبیر =فکر، =پلان

وعظ =نصیحت

د ځان ویر

خدایږو =قسم په الله(ج)

هنګامه =ږغ = شور و غوغا = غالمغال

جرس =زنګ (لکه د بایسکل زنګ)

صدا =آواز

ساحری =جادوګری

سامری =قصه ویل، =د قصو ویلو مجلس

وریت =کباب

ویرانه =کنډواله

وحــدت

برم =جلال = شان او شوکت = لوړوالی

نائب الحکومه =والی

مؤرخ =تاریخ لیکوونکی

شقاق =جلا والی

ارتقا =لوړوالی

زده کــړه !

رخت =توکر

نسترن =یو ډول ګل دی

آسایش =هوسایی

ګهواره =ځانګو

دوه رنـــګی

ایکټر =عمل-کوونکی
اقتضا =تقاضا = غوښتنه
سترګک =چشمک = آشاره

عـــزت

قبلیدل =قبولیدل = منل کیدل
نقصان =تاوان
سرور =خوشحالی
لئیمان =ملامت (د لئیم جمع)
دوهی =د اور د سکروټو ډیری
بویه =لازم وګڼه
حرص =طمع

د پـښـتو تــرجـمــې

محاوره =خبری اتری
عطف =رباط = د عطف د حرف په وسیله یوی کلیمی ته له مخکېنی کلیمی سره ربط ورکول
مترجم =ترجمه کوونکی

زلزله

طاغوت =شیطان، =باطل
پرګنی =خیلونه = طایفی
ستمګر =ظالم
معرکه =جګړه = مبارزه
کمون =وړوکی اتحادیه

مثنوی

قرین =نږدی
زیست =ژوند
سود =فایده
ویزار =بی زاره، =لیری
قضاء =غیاب = نستوالی
رخه =حسد = کینه = بغض
مباس =لباس

په ټولنه کی د ژوند آداب

پاټکی =طبقه
کمکی =کوچنی
پرتم = شان او شوکت
حفظ =ساتل
وقار =عزت
مهال =وخت
بډی =رشوت
قبائح =بدی ګانی = بدی خبری
بیلمازی =بی دینی
چُغلی =دوه نفره په خپل منځ کی سره بی اتفاقه کول

عظمت =لویوالی
ربړونه =مشکلات
تلقین =یقین ورکول
خلا =زیان = تاوان، =خالی ګاه
توهین =تهدید = د خبرو په واسطه تر فشار لاندی راوستل
منافی =ردونکی = منع کوونکی

ځلوریځی

فرزند =زوی
لذت =خوند
ممسک =بخیل
ګنډیری =د زهرو ګل
دمع =اوښکی
ویاړ =فخر کول
قرب =نږدیوالی
بعد =لریوالی
مروت =میړانه
دامن پُر =ډکه لمن
بحر =سمندر
داد =سخاوت، =عدل = انصاف

مناجات

ذلت =خواری
غفلت =تنبلی، =بی خبری
آفت =بد بختی
غلیم =اغیار = رقیب = دښمن

د لسم ټولګی د پښتو لغاتونه

حمد

صنیع =جوړونکی
بدیع =نادر، =نوی
صنعت =جوړونه
منتخب =انتخاب سوی
سازول =جوړول
مصداق =صادق = ریښتنی
کرمل =کرم کوونکی = سخی
جود =سخا
حوت =ماهی
خوان =دسترخوان
سیر =موړ
قوت =روزی، =غذاء
عقرب =لړم
لقمه =ګوله (د ډوډی ګوله)

کرم =ځوانمردی
مګس =مچ
شیدا =عاشق

نعت

مرسل =رسول = پیغام وړونکی
خواهان =غوښتونکی
چار =کار
وحی =نازلیدل
الهام =غیبی آواز
کلام =خبری
افضل =بهتر
خاتمت =ختموالی

نوی لوست

هوسیدل =خوشحالیدل
هود =عزم = اراده = تکل
ور =دروازه
بیړه =تعجیل = تیزی
بوډی =زړه ښځه

د رڼا په څرک پسی

څرک =لکه د بریښنا د رڼا په شان رڼا ته څرک ویل کیږی
تیریدل =لکه روند لاس او پښی وهل
مجادله =مبارزه = جد = جهد = کوښښ
تورتم =توره تیاره = توره دربیله
مجهوله =نامعلوم
شعور =عقل
تذبذب = اضطراب = ښوریدل = وارخطا کیدل
بیلګه =مثال
ګوټ =طرف
زمزمه =په شونډانو کی خبری کول
پیغور =طعنه

د ځوانانو پسرلی

رساله =پیغام
سنبال =چمتو = آماده
افسانه =هغه د دروغو قیصه چی د ریښتیا پر بنسټ لیکل سوی وی
بیدیا =دښت
ساکو =یو ډول غرنی بوټی دی
ګهیځ =سهار
مندانو =ګنده بوټی، =د مستو د شاربلو دپاره لرګینه آله
کوړکه چرګه =کوټه چرګه

توکیدل =زرغونیدل = شنه کیدل
طواف =شا او خوا راګرځیدل
مظاهر =ظاهر شی

د حج قیمت

خلل =تاوان
مظلوم =تر ظلم لاندی
خاصة اله =خاص د الله (ج) دپاره
سودمن =فایده من

لنډی

لحظه =ګړی = شیبه
رغونه =دښتونه
روییار =قاصد = خبر وړونکی
پردیسی =جلاوطنی = مسافری
پردیس =جلا وطنه = مسافر
نیاز =حاجت
رزم =جګړه
ورشو =څرځای
عروض = د شعر میزان
بزم =خوشحالی
حضر =حاضروالی
کمره =د غرم تر تولو لوړه آواره منطقه
میراتیدل = بی کسه کیدل، =بی زویه کیدل
سنګر =خزه
پرهار =زخم = ټپ
بیلتون =جلا والی
ترورږمی =هغه توره شپه چی سپوږمی نه وی
دیدن =لیدنه

رحمن بابا

سحر =جادو
تسخیر =قبضه
پیړی =چوکی = کورسی = دناستی صفه
نشستن =ناسته، =کښیناستل
کندولی =د خاورو لوښی چی د کاسی په شان کارول کیږی
منسوب =نسبت کړل سوی
زهد =زاهدی = تقوا = پرهیزګاری
ریا =ځان ښودنه
خرقه =زړه جامه، =چینه، =هغه جامه چی د ډول ډول ټوکرانو څخه جوړه سوی وی
مغان =ارمغان = تحفه
خرابات =قیمار خانه
قلندر =فقیر
سکون =قرار = بی حرکته پاته کیدل

اطلس = یو ډول ټوکر دی

اعجاز =داسې یو کار کول چې نور خلک یې د کولو څخه عاجز وي

صومعه =دیره = کوټه

می خانه =شراب خانه

اورنګ =تخت=

واعظ =نصیحت کوونکی

کننده =کوونکی = اجراء کوونکی

تارکان =پرېښودونکي = ترک کوونکی

کره =غوټه (مثلاً ټوکر سره غوټه کول)

جبین =تندی

مزیت =خوند

ذوق =شوق

ګزند =ځیرونکی

مدح =صفت کول

هجو =د یوچا بد صفتونه ویل

خورسند =خوشحاله

د اوښکو ارزانی

اوج =لوړوالی

مدهش =وهشتناک

دهشت =بیره

صدمه =ضرر = تاوان

د میرویس نیکه له وېناوو څخه

نیرنګ =چل = فریب = مکاری

ذلت =خواری

اسارت =بندی توب

ثروت =دارایي

غنی =شتمن

سعی =کوښـــښ

مشکور =شاکر = شکر کښوونکی

فدا =قرباني

غضب =قهر = غصه

جغ =یوغ = د یوی کولو آله، =غلامی

بولی =قومانده

ترجیح =برتري

عزم =اراده = تکل

جور =ستم = ظلم

مدد =کومک

العیاذ بالله =پناه غوارم په الله (ج)

د خاندان خولی

همای =یو ډول خیالی مرغه دی

تعظیم =احترام

قرن =پیړی (سل ۱۰۰ کاله)

توصیفنامه =صفت نامه

آزادی

کائنات =نامحدوده فضاء

ابتکار =نوښت = نوی والی

خوشحال خان خټک

سنګ =ډبره

مرثیه =فاتحه، =غم

لک =قایم ولاړ

تپاک =حرص، =ناقراری = تلوسه، =خاطر = مدار = عزت = لحاظ

مستشرق =هغه څوک چې په شرقی ژبو کی څېړنه کوی

چې ورسپړم نو به دمه کوم

مقصود =هدف

مسرور =خوشحاله

شیبه =لحظه = کړی

د علم هنر

اقتباس =نقل = اخیستنه

داد =عدل = انصاف، =ورکړه

فیض =برکت

متناهی =انتهائی = آخر

کامرانی =هدف ته رسیدل

روستازاده =هغه څوک چې په کلی کی اوسیږی

فضیلت =برتری

توامان =ملګری، =جملیان

صیقل =توږل

ورمیږ =غاړه = مغزی

د کوهستان شفق

کناره =کُنج

فواره =هغه ځای چې اوبه په ډیر فشار سره باسی

حسرت =غم

لیوال =مینوال

سالو =ټیکری = پوړنی

خونریزی =وینه بهیدنه

افق =آسمان

شفق =آسمان

کوهستان =د غرونو څخه ډکه سیمه

صدف =یو ډول سپین بحری حیوان دی

خوناب =د وینو ډکی اوښکی، =د زړه له درده ژړل

دهر =دنیا = جهان = نړی

باج =ججه = مالیه

پښتو د پخوانیو شاهانو په درباروکی

مأخذ =د اخذولو ځای = د اخستلو ځای
معاصر =د وخت تیر سوی
شهکاری =پوخ کار = محکم کار
فلک =آسمان
کوکاری =چیغی
زمولول =ژړه غونی کول
لونل = خونولول = شیندل = پاشل
تشجیع =شجاعت ورکول
صفه =مقام = ځای، =د غونډی ځای
چرتون =د چړی غلاف = د چړی پوښ
کویله =یو ډول مرغه دی
برسات =د هند بارانی موسم
مواسه =محافظ = ساتونکی
سحاب =وریځ
وصال =وصلیدل = یو ځای کیدل
لیمه = لیمان = سترګی
دور =لیری
می =شراب
مرتجل =نارینه = باغیرته
صله =بخښــــش
خاقان =پادشاه
بولی =قومانده
سپه سالار =سپهسالار = سپاه سالار = تول مشر
نائب سالار =سر غټ مشر
جرنیل =غټ مشر
برګد =پنځر مشر (پنځه زر مشر)
کرنیل =زر مشر
کمیدن =ناب
کپتان =سل مشر
صوبه دار =بلوک مشر
حواله دار =لس مشر
صدراعظم =لوی مختار
مستوفی =لوی ملکی
خارجه وزیر =لوی مُین دباندی
داخله وزیر =حشمت الملک = لوی مُین د غرو
دبیرالملک =لوی کبنل
پینویه =ګرامر

سپین غر

جکی جکی =په ناز ناز
ساقی =جام وړونکی
واری =قربانی
داد =ورکړه، =عدل = انصاف
عطا =بخــشش

آغاز =شروع
مسیحا =غمخور
هیښ =حیران
افسون =جادو، =طریقه
مله =ملګری
بیلتون =جدایی
وحدت =یو والی = اتفاق

وطن والی

عصر =وخت
اکسیر =کم پیداکیدوونکی
ناو =ناوه = د غره په منځ کی لښتی

قوی او ضعیف

کبر =د اور لمانځوونکی = کافر
مسلط =غالب
تحمل =صبر = حوصله

حقایق

عروج =پورته کیدل
تدبیر =فکر = پلان
جهد =کوښـــښ
کونګړ =شادیوان = اجړ، =یو غرنی قوم چی مال ډنګر ساتی

شمس النهار

جریده =اخبار = اونیزه
اهتمام =همت = په کار کی کوښــښ کول
نطق =خبری
عقاید =عقیدی
مشقت =سختی
صحن =صحنه = محیط
حریر =لیکونکی
ملبوسات =لباسونه

معرف معارف

معارفی =په معرف پوری مربوط

نارو انا

معارض =ساری = مثل
ارتینه =میرمن = ښځه
ثقه =معتبر = د اعتبار وړ
تاړاک =حمله
معروفه =مشهوره = پیژندل سوی
سخاوت =پرهیزګاری = تقوا
حباله =نکاح
شجره =ریښه = جرړه
طیبه =پاکه
عابد =عبادت کوونکی

صالح =نیک عمل کوونکی
علیین مکان =لوړ مقامه
تربیت =تربیه کول
دیانت =دینداری
فرائض =فرضونه
عباد =عبادت کوونکی = بنده
نکات =نقاط = نقطې
معاصر =د وخت تیر سوی

ښځه

مشقت =سختی
رقیق =نرم
درمانده =بی چاره
درمانده ګی =بی چاره توب
نوابغ =نابغه ګان
لطیف =نرم
سعادت =نیکبختی

ارشاد النسوان

ارشاد =ارشد = لارښوونه
متنوع =ډول ډول
معاشرت =ګډ ژوند کول = یوتربله مینه او دوستی کول
اقتضاء =تقاضاء = غوښتنه
نسوان =ښځې

مین او شاعر

بربند =لخ
ایده آل =لوی امید، =مطلوب کمال
اجتماع =ټولنه

د سولې ترانه

لر =لیری
بر =نږدی، =وچه
زیر و زبر =میده میده = ټوټه ټوټه

میرمن زینبه

حرم =د سرای محیط، =دمقدس ځای مخصوصاً د کعبې معظمې محیط
عصمت =پاکی
عفت =پرهیزګاری
مخدرات =د مخدره جمع (پټ = پنهان = په ایجاب او پرده کې)
صایب =صحیح او راست = حق ورسا = دحق ملګری
شهوار =شهسوار = شاه سوار = چالاکه او زړور سپور
کام =حلق = تالو، =هیله = آرزو
ساندی =د غم ناری او چیغی
تسکین =سکون = آرام
مبتلا =اخته = ګرفتار
کړم =تکلیف
برهم =له مینځه تلل

شیر =زمری
پلنګ =پړانګ
سپا =لښکر
واویلا =د غم ناری او چیغی
عالیشان =لوړ مقامه
ستم =غم
خورسند =خوشحاله
پرتم =شان او شوکت
فنا =ورک = پټ
اعدا =دښمنان
ماتم زده =غم وهلی
برنا =ځوان = شاب، =ظریف = نیک
مقر =د قرار ځای
مهر =مینه = محبت

پیر روښان

متداول =لاس په لاس ګرځیدونکی = تغیر خوړونکی
تنفیر =نفرت = کرکه
جل =تنده
رباط =هغه تم ځای چې د اوږدو لارو په منځ کې وی

حسب حال

حسب =حساب
آهنګ =آواز
درنګ =ځنډ = وقفه
قلنګ =باج = ججه = مالیه = خراج
اورنګ =تخت
اترنګ =نکریزی
شرقیت =ختیځ والی
مادیات =مال او دارایی
فرنګ =انګریزی
اضداد =مخالفین
خدایږو =قسم په الله (ج)
ننګ =شرم، =خالی توب
آفتاده ګی =لویدلی حالت
بیضا =سپین
غلیم =دښمن
عقاب =کارګه = کارغه

د هرات محاصره

منظوم =په نظم (شعر) لیکل سوی
هجوم =حمله
حصار =دیوال
خدنګ = یوه ډیره کلکه درخته ده چې د لرګی څخه یی نیزه، غشی او د آس ځین جوړیږی
ټاټوبی =وطن
مامن =د امن او ارام ځای = پناهګاه

مدفن	=قبر
ایثار	=قربانی
لتپیر او پایمالول	=یوسړی تر ډیرو پښو لاندی کول
بوره	=هغه مور چی زوی یی مړ سوی وی

پیسی سیخل

متخصص	=پوهـ
نسیم	=نرم باد
فراموش	=هیر
نیمه خواه	=څوانیمرګ
هوس	=خوشحالی
حیات	=ژوند
حساس	=حس لرونکی
ګهیځ	=سهار
تپش	=تلاښ
حسن	=ښکلا
عواطف	=احساسات
مسل	=تبسم

کاظم خان شیدا

تعاون	=همدردی = کومک
توصیه	=وصیت
افروخته	=روښانه
سوخته	=سوځیدلی
کمند	=رسی
سخاوت	=پرهیزګاری
شوم	=بدمرغه = بد بخته
دوغ	=شلومبی
دستار	=لنګوټه
کشاده	=کش سوی
بزم	=خوشحالی
رزم	=جګړه
پلنګ	=پړانګ
خس	=لړ، =بی ارزښته، =څارځای، =ښکار ته د پټیدو ځای
افتان	=خیزان = خیز وهل = تلاښ کول

کار او زیار

مترقی	=پرمخ تللی
مدارج	=درجی

د غنمو وږی

اوربل	=پیکی
آرین	=اصل
وږم	=بوی
تقلید	=پیښی
متصل	=وصل

قائد	=مشر
قیادت	=مشرتوب
عهد	=پیمان = وعده
تیپونه	=تاپیی = قبیلی = ټبرونه = توکمونه
هیبت	=ډار = بیره
معموره	=عمار = ودان
محضر	=حاضر ځای
ډمامه	=نغاره
دور	=دوره = وخت
غفلت	=تنبلی
هوس	=خوشحالی
درمان	=دارو = درمل = دوا
عظمت	=لویوالی
استعداد	=لیاقت
مربی	=تربیه کوونکی
احد	=یو = د الله (ج) نوم دی
سرور	=خوشحالی
مظلوم	=تر ظلم لاندی
بازخواست	=پښیمانی
قهار	=د الله (ج) نوم دی
تمدن	=پرمختګ
څک	=ساحل = د بحر غاړه
لرغونی	=پخوانی
شهامت	=زړورتیا = غیرت
عبرت	=اخیستنه = پند اخیستنه
عطا	=بخشـــش
غبرګون	=جواب
برم	=شان او شوکت = دبدبه
زړن	=زړه ور
ایل	=تابع
تون	=ځای
تهذیب	=پاکی
عرفان	=علم
افغان	=ژړیدونکی
خیرمه	=نږدی
وسواس	=تلوسه = په دوو زړو کی کیدل
کروړه	=سختی
ذلت	=خواری
مبنی	=اساس ایښودل سوی
شرق	=لمر خاته = ختیځ
ساری	=مثل
شراره	=شر، =د شره ډک کار
حکمت	=پوهه
انصاری	=کومک کوونکی

صوفی =د تصوف او طریقت پیرو، =د ورینو جامو اغوستونکی
فیض =برکت
خس =لړ، =بی ارزښته، =خارځای، =ښکار ته د پټیدو ځای
سیک =قدرت = توان
زیاړی =زیره = ښکنځل
یوم =بیل = بیلچه
ناکاره =ځان ناخبره اچوونکی = منکر
غوراستل =غوړ نیول
مجال =جرأت
پره =ملامتیا
میرځمن =میرځن = دښمن
میرات =بی کسه، =بی زویه
اعتلا =لوړیدنه، =جګوالی، =لوړیدل = جګیدل = هسکیدل
داد =ورکړه، =عدل = انصاف
کردګار =الله (ج)
جاه =جلال = عظمت = لویوالی
شان =شوکت = جاه = جلال = لویوالی
ثمر =میوه
رقیب =دښمن
بول =وینا
همزول =همزولی = یو ډول عمر لرونکی
مناجات = دعا، =هغه نظم چی دالله (ج) تعریف پکښی شوی وی
ووړ =کوچنی
بورجل =کمین ګاه
هسک =آسمان
لیمه = لیمان = سترګی
ګروهـ =دین، مذهب، =تولی = ډله، =قوم
تورتم =توره تیاره = توره دربیله
شلند =چاغ
چاری =کارونه
ناتار =چور
جندی =بیرغ
پل =قدم، =حق پل کول = حق بخښل

د یوولسم ټولګی د پښتو لغاتونه

حـمـد

اسرار =رازونه
تقصیر =کمی=کموالی
حلیم =زغمونکی=بُردبار
حیاء =شرم=دملامتی دکارونو څخه ډډه کول

تعدی =تیری کول
شقاق =په منځ کی درز پیداکیدل
تبرا =خلاصیدل
قدیر =توانا=قادر
جواد =سخی
فدوی =قربان شوی
بر =نرډی، =وچه
دفتر =کتاب
انشاء =د یو نوی شی پیداکول، =لیکل
قدیم =پخوانی

ویده ماشوم

دوپکنی =توپنی
قاصد =خبرورونکی
ترحم =رحم لرل
رقت =نرمی
کیاری =دویچی، کورکی، دکوچنیانودساعت تیری کوچنی کورونه
جلتی =تیز
ترغونی =وارخطا

زموږ هیواده

آریه =آریایی نژاد
آیین =عمق = غوچوالی، =لار = طریقه، =مسلک، =دین، =عقیده
مفاخر =دفخرورکسان
ارین =اصِل
نژاد =نسل
بینوا =بی برخی
رجوع =ورګرځیدل
کوتنی =کوچنی کوته

د مزار لوحــه

کوتنی =کوچنی کوته
کوتنی =قبر
التباس =ګډون، =سره ګډیدنه، =ورته والی، =ګډوالی، =مشابهت

نږدی حج

واری =قربانی
حین =وخت
استفسار =پوښتنه
اظهار =د یوی خبری ښکاره کول
مباح =هغه څه چی نه ثواب او نه عذاب لری
صحاح =جمع دصحیح دی
هلاک =له مینځه تللی
عطا =ښښنه، ورکړه، بخشش
مقصود =هدف

زهد =پرهیزګاری=تقوا
دارالمجالس =دمجلسونو ځای
توښه =خرڅه
سخا =ښه ځوانی

د میړی عزم

سازوله =جوړوله
وصال =وصل کیدل=یوځای کیدل
ومرم =ومرم=مړسم

د بیوزلو سره مرسته

معصیت =عصیان = ګناه
میخور =شرابی=شراب خور
فاجر =بدکاره
عصیان =ګناه
وقوف =عقل = شعور، = پر عرفات د حجیانو دریدنه
تفسیر الضحی =د تفسیر یو کتاب دی
فسق =بدکار
فجور =بدکارونه
فاسق =بدکاره
معروف =مشهور، پیژندل سوی
دلی =دلته
مله =ملګری
باری =لوی، خالق، باروړونکی

امیر کروړ

کروړ =سخت=کلک
سوری =دشیرشاه سوری دکورنی تخلص دی
کوټ =قلعه، =سلاکوټ
خول =تاج
رسالت =پغمبری
کهول =کورنی
سهاک =داپه پخوازمانه یوسړی وو چی دامیرکروړسوری دوی دهغه دپښته دی
سوبه =فتح ،=کامیابی
ضابط =ضبط کوونکی

بریالی شهید

کالنجر =(د آهنګر پروزن) دهندوستان په بدیا کهند کی دیوی تینګی اوتاریخی کلانوم دی چی په ۹۵۲هـ ق کی شیرشاه ونیوله چی ددی کلا دنیولو په خوشحالی کی مرسو.
سپاه =عسکر=ژوبله ور
جګرن =جګړه مار=تورن=جګړه کوونکی
بری =کامیابی
برندی =خوری وری
نیمه خوا =ځوانیمرګ
پتن =پتنګ

مکوټ =لولوپه، سوی
درون =ورن=قربانی
لمسول =هڅول
بسمل =حلال سوی = قربان سوی
کورټ =بالکل
نصرمن الله =دالله (ج)په کومک سره
ایشناو =جوش
بارګاه =ځای
مسعود =نیکبخت
خوشنود =خوښ=خوشحاله
کوټ =جنګی کلا=سلاح کوټ
غالب =بریالی
سوبه =فتحه، =کامیابی
یرغل =حمله
خوا =زړه، طرف

بی بی نیکبخته (رح)

مرشد =ارشاد کوونکی = لاربنوونکی
خیساره =مړه مځکه
پوپل =پوډول کلان دی
شنا =مست، مستی
لیرده =کوچ کوه
بلیرده =تاویره
دښنه =دښمنان
ترک =پرییښودل

پـسـرلی

لونل = خونلول = شیندل = پاشل
لاښونه =دغوندیو اړخونه
لمنی =دغرولمنی
طیلسان =جامی
زمردی =شنی
نیسان =دثورمیاشت
مشاطه =ډمه، آرایش کونکی
ښکل =ښکلی کول
بڼ =باغ
جنده =بیرغ
ګاڼل =په ګاڼه ښایسته کول
پسول =ګاڼه
اورو =اوربنت
خونلول =پاشل
وږم =بوی
خُتن =په چین کی یو ځای دی
پو =پمپ کول
اغلی =ښکلی او ښایسته
جنت =باغ

تاپې =وخت
زلما =زلمی توب
مکيز =نازواادا
ورنګين =انعکاس کونکی
ځل =برېښ
شڼ =مست او بی پروا
هاتی =فيل

نـاکـامـی

کامرانی =کامیابی
کامل سکون =مرګ
عين =حقيقی
بندشونه =خنډونه=خنډجوړونکی شيان

خـلـويـزی

عادت =روږدېدل
پند =نصيحت
بند =تدبير=فکر
اغاز =پيل
انجام =پای
نانغو =نه اوريدونکی
نغوزی =اوريدل
توک =برخه
روکه =روکی=وړور
لوکی =لوکه=خلګ
پسندېدل =خوښول
دشوار =سخت
جزاء =دنيکی بدله
سزاء =دبدی بدله
سلوک =کردار
وا =غوږيدل
ګرمی =ملامتی
وېی =کلمه
لئيم =بخيل = کنجوس
ګانده =سبا
کريم =سخی
خسيس =کنجوس=بخيل=لييم
عباد =بنده=په قيد کی=بند

حـکـايـت

خليل =دوست
ار =اصلتوب
استغفار =توبه کښل
غفار =بخښونکی، دالله نوم دی
رويدار =مخور
آبياری =پنه=خوړوبول=اوبه کول
مليار =ماليار=باغوان=باغبان

قدوه =مشر = رهبر
کجل =رانجه
البصر =بصر=سترګی
اضطراب =پريشانی يا ښوريدل
الطرايق =طريقی

پنځه ګوهره

ملحقات =جمع د ضميمه

زرغـونـه

فصاحت =دخبروپرله پسی والی
حباله =نکاح
شکوه =شکايت
قدسی =پاکی
زمره =ګروپ = ډله = اجتماع
موزونان =توزين کوونکی
روزګار =کار
سير =جادو
عارفانه =پوهنيز
رويدار =مخور

دوی تاريخی ځلوريځی

کويله =يوډول مرغه دی
لونی =لولل=لونل = خونولول = شينډل
مواسه =زمونږساتونکی=غمخور
نغوزل =اوريدل

ورمـونـه

ورمونه =نصيحتونه
خصلت =خوی
سود =ګټه
ملايمت =نرمی
شامت =بخت = طالع = نصيب
زبون =خوار
تملق =چاپلوسی
عاقبت =آخر ،=نتيجه
دمړی =نيمه پيسه
خښم =قهر=غصه
پيرودل =رانيول=اخستل
سوګند =قسم
حمار =خر
لښل =سفر کول، =بارول، =ککړ، =ځتل
قباحت =بدی
وبله =يوتر بله، =بی عقل، =تنباکه، =ګډا، =چاره
کروهـ =د مسافی يو واحد دی چی تقريباً دوه ميله کيږی
خرخښی =جنګونه
شهوت =خوند=اور
بايده =حتمی

پیلو =دیوپل کلان
نامعقول =ناصحیح
جګی – جګی =په نازناز
بیرونه =دباندی
هوس =خوشحالی
نمانځل =بدرقه کول
کلیات =جمله

د بی وفایی سبب

خردمندی =عقل مندی
ګرد =لری والی، دوړی، ګرد
طفیل =هغه څوک چی بغیر د ست څخه
مهمانی ته ولاړ سی، =سبب
ګوښه =لیری ځای
میل =آرزو
شارو =مینا (یو ډول مرغه دی)
مینا =صراحی = لوښی
تلولی =په غوړو کی سری کړی غوښی
آغاز =شروع کول
عهد =وعده
تقاضا =غوښتنه=آرزو
ددیو =ددوی
طمعه =اُمید

حکایت

خزینة =خزینه=خزانه
الفقراء =فقیران

ای هلمنده

پو =په سینه ښویدل
رکود =ځای پرځای دریدل
خواله =خواخوږی کول=ددردقیصی یوبل ته کول
تابان =روڼ
رادمردان =غیرتمند
کرانه =طرف، =حد، =پای، =ساحل،
=ګوښه ځای، =بغل
مشعل =هرهغه شی چی رڼا ورکوی
عدم =نیست = نستوالی
اغوش =غیږ
دانش کده =پوهنځی
غاړی غړی =لاس ترغاړی
تورتم =ظلم=تیاره
بُست =کلابیس
داور =زمینداور
زرنج =سیستان
مزی =تناب=جلو
سروان =ساروان کلا

هوری =هلته
افسانه =ناول=قیصه
آب حیات =دژوند آوبه
طلبه =طلب
سیه پوش =توروپوش
مدنی =پرمختللی=علمی
کنډوکپر =مات اوکنډوالی ځایونه
فیض =برکت، =برتری=بهتری

ژوند

صراحی =یوډول لوښی دی
تلوسه =ناارامه توب
کیف =کیفیت=څرنګوالی

حقایق

عروج =لوړوالی
تعبیر =څرګندونه
حاسد =کینه کښ
طامع =طمعه کونکی
قابو =نږدی، په قبضه کی
حقایق =حقیقتونه
مستقبل =آینده
تدبیر =فکر
جهد =کوښښ
تقدیر =نصیب
ګونګړ =یوډول حساس اونازک ترازو دی
کوهی =څاه

د لوی احمدشاه بابا احسان

شهریار =پادشاه
جنبش =حرکت
غبار =ګرد
اوج =پورته
استوار =کلک=محکم
هیبت =شان وشوکت=روب
سلطانی =پادشاهی
خاقان =پادشاه
مستنګ =یوځای دی
شال =یوځای دی
قلات =یوځای دی=کلات
خلعت =بخشش
سرفراز =سرلوړی=ممتاز
رکاب =پیدان
انبساط =پراخوالی
تعدیل =عدل، انصاف
جمال =ښکلا
اقبال =بخت

تاب =قدرت
حصار =دیوال
مجاور =نږدی، ملنګ، =همسایه
برهنه =لوڅ=بربنډ
ایلچی =قاصد=خبرورونکی
مروارید =ملغلری
عیان =څرګند
قال =قیل=خبره
هویدا =څرګند
شاندل =ښندل=قربانول
فلک =آسمان=لوړ
عدلی =عدل=انصاف
تفنګ =توپک
ګذار =واری
ادب =پوهه
مزار =قبر، =مقبره
درون =دننه
من =زړه = خاطر
نیم =یوه ټوټه
دونیم =دوه ټوټی
استغفار =توبه کښل
مهر =محبـت=میـنه
کرم =سخاوت=څـوانمردی
بنده =عبادت کونکی
مسخر =مخسری کول، =په قبضه کی
شهنامه =هغه څه چی دپادشاه لپاره لیکل کیږی
اختصار =لنډونه=مختصرکول=خلاصه کول

د حضرت علی (رض) ویناوی

زهد =تقوا
نولیدل =په غم کیدل = زهیریدل
نول =غم
موذی =مضر
هوسیدل =خوشحالیدل
نوړول =نړول

د ورونو ویش

اشیا =شیان
کوزه =ګډوه
غولی =سرای
ثریا =اووه ستوری = پیرونی = پروین،
=اووه خوندی
ګرونج =د منګی د اینودلو دپاره لرګین کټګی
مخلص =اخلاصمند

ښه ګټه

پشمینه پوشی =پشمی جامی

زاهد =باتقوا = پرهیزګار
پی =شیدی
مدنی =پرمختللی
داړی =څیرونکی غاښونه
متاع = مال او اسباب
دخل =داخل والی

پښتنی متلونه

میری =دښتی
نرکتی =نرښځی

د وطن مینه

ختن =په چین کی یو ځای دی
طراوت =تازه ګی

کـمـال

توامان =ملګری، =جملیان
پاتو =پاته = پاتی
مرتب =ترتیب سوی
جاله =څاله
ونسی =ونیسی

احـسـان

راوی =روایت کوونکی
قیام =پاڅون = راولاړیدل
مدبر =تدبیر ورکوونی، =تربیه کوونکی
مبسوط =انبساط موندلی = پراخ
رائجول =رواجول
جنګجو =جنګ لټوونکی

لوړ هندوکش ته

هیرمند =هلمند
عدن =د زیږیدو ځای
پښت =پکټ = پخت = پښتون
هری =یو سیند دی په افغانستان کی
پربښی =د غره د تیږو لړی
غرڅنی =د غرو حیوان، =غرنی
سرږه =غرنی میږه
شباب =ځوانی

وچ تقلید

تقلید =پیښی کول
وسوسه =وسواس = شک = شبهه
دروه =بیریدلی = وارخطا
تذلیل =حقارت = ذلت = خواری
لتاړ =تباه، =ویجاړ = خراب
سرلاڼ =مشر
پنځم ستون =جاسوس

پسرلی او د ژوندانه راز

ګټه =فایده، =ډېره

نښتر =یو ډول غرنی تیره بوټی دی
زوږمی =آوازونه = غالمغال
څولۍ =جوال غوندی شی دی چې دواړه سرونه او یو طرف یې ګنډلی وی
طراوت =تازه ګی
اسرار =رازونه
فنا =پټ
جوهر =اصلیت
شوقیان =شوق لرونکی
الفت =مینه

لوی احمدشاه بابا د یوه دایب په حیث

مصلح =صلاح کوونکی = مشوره کوونکی
روحانی = دروح پرستش کوونکی=هغه څوک چې دروح په قول کوی
مقتدا =قاید = مشر = قدرت درلودونکی
پارسو =پارسی = فارسی
غامض =پټ، =پیچلی
عواطف =ربطونه = د ربط توری، =وقفی
عصر =وخت
موثر =تاثیر لرونکی
تعقید =سره ترل = غوټه کول (د عقیدی څخه اخستل سوی دی)
ابهام =شک = شبهه
تخیل =خیال = فکر

د وطن مینه

عمرانی =تعمیراتی
برم =جلال = لویوالی
کوهستان =د غرونو ځای
وزیدل =چلیدل (باد چلیدل)
متاع =مال او اسباب
تاخت =څغاسته

ملی وحدت

توغ =بیرغ = جنده
ګډله =یو ډول ټوکر دی
خمتا =یو ډول ټوکر دی
سربازی =تر سر تیریدل
حیف =ظلم، =بی انصافی
لړمل =موښل
حماس =جنګ
فر =شان = شوکت = لویوالی
جولان =تکان خوړل
دیار =وطن = هیواد = ځای
مقدس =پاک
رزم =حماس = جنګ

نګین =قیمتی ډبره، ګوتمی
نغوزل =اوریدل
کمینی =شکستګی = ماتیدل= پاته راتلل
سخ =سخا = تقوا = پرهیزګاری
نبرد =جنګ
پریت =شرم = حیا
راهب =رهبر = مشر
متشرع =د شرعی ښوونکی
جناب =صاحب، =ښاغلی = محترم

طمع

صدف =یو ډول سپین بحری حیوان دی چې د اوبو په شان رنګ لری
طاعون =د اوبا مرض

بدطبیعت

شمشتی =کیشف
عازم =په یوه عزم = په یوه اراده
ویله =بیله = بیاله = ویاله
دلګیر =زړه ګیرول
مراقبت =کوربه کیدل = خیال ساتل
نشاط =خوښی = خوشحالی
فرقت =جدایی = جلاوالی
ملاح =کښتی بان = کښتی وان
مروت =مروت = مردانه ګی = میړانه
علم =عرفان، =بیرغ
شریر =د شره ډک
سور =سپور
تلافی =بدله
جبل =نیش
خسیس =پست = بد
رهزن =د لاری غل
بیم =ډار = بیره

د پیغور حسرت

ناتار =چور = چپاول
وراره =هغه خور چې وررور یې مړ سوی وی
ایثار =قربانی
پړه =تنه ، =جسد
سانګه =نیزه
نجتی =پیودلی
فتراک =هغه تسمه چې د آس د ځین شاوخوا ترل کیږی، =ځین
افکار =زخمی
اولجه =قبضه کول
نخوت =کبر = تکبر
پرتم = شان او شوکت

وصال =وصلیدل
تپاک =حرص، =ناقراری = تلوسه،
=خاطر = مدار = عزت = لحاظ
دښنه =دښمنان
لیمه =لیمان = سترګی
خونبار =د وینو باران
نثار =قربانی
نشتر =نښتر = یو ډول تیره غرنی بوټی دی
ګرت =ګرده = توله
نوغی =داغ = علامه، =د جنس ډول
ادبار =بدبختی
عار =ننګ

نارینتوب

کرنیل =زر مشر
ستغه =سخته = بده
اړکی =ځین
منصبداران =چوکی والا

د ګلو کر

استغفار =توبه کښل
صبحه =صبح = سهار

ملاله

پرنګی =انګریز
میره =دښت
تیغنه =تکه سره = ډیره ګرمه
خدای ړو =په الله قسم
عالم =جهان، =بیرغ

شیخ تیمن (رح)

ژوب =د یو ځای نوم دی
کجران =د یو ځای نوم دی
ګهیخ =سهار
ناورین =ماتم = غم
سادین =یوی یا شیداره مځکه
نول =غم
نولیدل =په غم کریدل
تاخون =د زړه مرض
پیر =وخت = دوره
دیون =قرض = پور
کړوون =کریدل

د سعادت کیمیا

صحبت =خبری کول = ناسته او ولاړه کول
اندیش =فکر
تلطف =مهربانی
نانغتان =غوړ نه نیوونکی
ندامت =پښیمانی

مصلحت =مشوره
دیرینه =پخوانی
ور =دروازه
نصرت =کومک
کنګاش =مصلحت = مشوره
کرم =ځوانمردی = سخا = تقوا = میرانه
مهران =شفقت کوونکی
منت =احسان
رفاقت =دوستی

د بدنیتی نتیجه

خلقه =خرقه، =زړه جامه، =چپنه، =هغه جامی چی له ډول ډول ټوکرانو څخه جوړه سوی وی
هیمانی =د پیسو غوټه، =بټوه
رنځره =د لمنځی د ونی د جرړو تیل
نمر =لمر

د زړه سوی غږ

ککوړی =کلچه، =د میړی یا وزی د لنګیدو شیرینی چی چاته په زیږی کی ورکول کیږی
شوم =بدبخته = بدمرغه
لئیم =بخیل = حریص
یدبیضا =سپین لاس
خس =لړ، =بی ارزښته، =څارځای، =ښکار ته د پټیدو ځای
ګلیم =غالی
اقلیم =اوبه او هوا
قاروڼ =د موسی (ع) په زمانه کی یو سړی وو
کلیم =خبری کوونکی

حریت

کالبد =جسد
پره =پژه = تنه = د انسان تنه

حکایت

کنده =کوچنی ترازو
توکړی =توتی
ږچیدل =ښورېدل
چاټول =غلبیلول

اتفاق

خور =خپور
تادی =تلوار = تیزی
حریص =بخیل
ساړوبی =ضعف

د مشرانو همت

ملوکان =ملکان = مشران
تروری =ګیدړی

جاروتل =قربانيدل
چاټ چيټ =بی همتی
ترسو =بيريدلی = ډار سوی
هوډ =عزم = اراده
کاهلی =سُـــستی
مزری =زمری = زمريان
هاتيان =فيلان
هوډيان =عزم کوونکی

فـضـيـلـت

فضيلت =برتری
ململ =پوست = نرم
چين =چينه
بالاپوش =اوږد کوټ
مهمل =بی کاره، =کم عقل
سيرت =اخلاق
شډل =سخت، =ځيږ
مشعل =څراغ

پير روښان او د هغه تاليفات

فلسفه =د کائناتو علم
حکمت =پوهه
حجت =استدلال = دليل
پړ =ملامت
منازعه =کړکيچ = دعوه
ستانه =روحانی = بزرگ، =پاته سوی
حريف =مقابل = ضد
فراست =ادراک = درکونه، =هوښياری = ځيرکی
قايل =اقرار کوونکی، =ويوونکی
تصانيف =د تصنيف جمع (د کتاب ليکل او ترتيبول)
گماشتن =امر کول
ستاندن =اخيستل
مبلغ =تبليغ کوونکی
وحدت الوجود =اتفاق
مشايخ =شيخان

د فقيرانو او بی وزلو په نسبت د انسان وظيفی

انډول =مساويتوب
صدمه =ضرر = تاوان
چورليدل =گرځيدل = څرخيدل
اقبال =راتلونکی = آينده، =بخت
بربند =لڅ
ښيگڼه =ښه والی

نوڅه

مورچل =خزه، =پوسته
مجروح =زخمی

سيد جمال الدين افغان

رغونه =دښتی
جوډانه =د اوربشی دانه، =د اوربشی د دانی په اندازه
طلسم =جادو
سرکښ =گمراه = بی لاری
کاهن =غيب ويوونکی = پال کتوونکی
دهر =دنيا = جهان = نړی
قامت =تنه = د انسان جگوالی او تنه
مقر =د قرار ځای
خاطر =زړه، =اخلاق، =ذهن
مصور =په تصور کی راوړل
مضمر =په ضمير کی اخښل سوی
الهام =غيبی آواز

لويه ربه

داد =ورکړه، =عدل = انصاف
عاصيان =گنهکاران
مطيعان =فرمان وړونکی (منونکی)
خوان =دسترخوان

ړوند محال دی چی له خوبه بينا پاڅی

ځا =ځای
سايل =خير غوښتوونکی

ښه ځوانان

توکه =توکی = شيان

د شريعت رسی

شيون =غم
سهلای =آسانی
سوزن =ستن
اندوه =غم
نغن =د غنمو ډوډۍ = غلمينه ډوډۍ
هار =اميل
رسن =رسی
صيقل =توږل

بوعلی سينا

موجز =لنډ او مختصر (خبره)
خيږی =بلوط = يو ډول غرنی بوټی دی
طيران =الوتونکی

وهـــم

حقايق =د حقيقت جمع
معدوم =نيست = نابود
ناشونی =ناممکنه
هډو =بلکل = قطعاً
پيخه =شر = فساد، =زغم = حوصله
ارشاد =لارښوونه

ښه نیت

توقیر =د یوچا عزت کول
عفت =پرهیزګاری
حبطه =چټی = بې ښې = عبث، =زهیر = ضعیف

د پټې خزانې مولف

قافیه =وزن
عروض =د شعر میزان
بیان =تشریح کول، =وعظ، =قول
معانی =هغه علم چې د کلیمو سموالی او د کارونې ځای یې معلوموی
صله =بخښـــش
مراحم =جمع د رحمت
ظل =سیوری
مدون = مردف = ردیف سوی
قصیده =هغه شعر چې د بیتو شمیر یې تر ۲۵ زیات وی
قاصر =بې اعتنا = بې پروا
قاصره =ناتوانه، =بې پروا، =لنډ

زور زیاتی

ستم =ظلم
اړم =بند = نښتی، =جبل = نیښ
بوټی = سره غوښنه، =د غوښې ټوټه
بوډۍ تال =سره او زرغونه
خرم =خوښ = خوشحاله
شبهه =شک = ګمان
درم = د ټوپ د ږغ آواز، =دهرم = مذهب، =دین او ایمان
همدم =اندیوال = ملګری
زدویل =په اوبو کې سره موښل
اوښي =د اوښ ښځینه جنس، =اوښکی
زیم =نم ،=توروی اوبه
ساز =جوړ
برهم =له مینځه تلل
شومیت =بدمرغی = بې قسمتی
مسلم =ثابت = ثبوت سوی
زوم =بې خونده، =بې کاره، =پورته کیدل
دم =لاڅه
تیغ =غشی
عالم =جهان
الم =درد، =غم
آدمزاد =انسان
شړشم =یو ډول نبات دی
کرم =ملامت
بایده =باید = حتمی
ناسور =یو ناروغی ده چې ټپ یې شوړیږي

د قرآن عظیم الشان قانونی حیثیت

کنګ سیند =د ګنګا سیند
مالی =په پیسو پوری مربوط
منافع =فایدې = ګټې
مکافات =د نیکی یا بدی بدله
مجازات =د نیکی بدله

د اسلام مساهله په قرآن کښې

مساهله =آسانه کول
صراحت =وضاحت
تقدس =پاکی

مسخ کیدل

مسخ =بدلیدل

علم او پوهه

بصیرت =لیدنه

د بدانو حال

آلوده =ککړ
سپاس =شکر
کسیره =یوه پخوانی سیکه ده چې ډیر لږ قیمت یې درلود
خناس =شیطان، =بدکاره او بدګذاره سړی
خرمن =د غنمو حاصل
ناس =خلک

جنرال بخت خان پښتون

سرخروی =سر لوړی
جرنیل =غټ مشر
دیوان =دفتر دار
سپه سالار =ټول مشر
عنایت =تحفه
خروښ =جوش

غوښتـنـه

زبیرګی =زګیروی
چاودون =چاودیدل

د شیدا مرغلری

شیدا =عاشق
ممسک =بخیل
صرف =مصرفول
کیسه =غوټه، =جیب
لبریزه =خولی تر خولی = ډک، =حوصله ختمیدل
غیر =بې ګانه
خاطر =زړه، =اخلاق، =ذهن
سربریده =سرپریکړی = سرغوڅی
فروتنی =عاجزی
خمیده =سرکښته

زنهار =خبر اوسه

صاحب سریر =نیکبخت = بختور

سرږه =غرنۍ میږه

وبال =آفت

خودرای =هغه څوک چې په یو کار کې د هیڅ چا څخه مشوره نه اخلي او نه یې هم منی

د کجیری پښتنواله

د سرو مرغی =هندوستان

سنګینونه =د برچې په ډول آله ده

ترول =ډزول

مانګی =ملاح = کښتی بان = کښتي وان

ګنی =ګوندی

چوری =مالیده، =معشوقه = محبوبه

ثقه =معتبر = د اعتبار وړ

ځاروی =حیوانات

جانګی =پټلون

کردنی =غاړه کی

تحصیل =تاڼه

چارسده =څهار راهی = څلور لاری

کرهه =کراهی

پاینڅی =پایڅی

بده =سرورنه = د پرتوګانښ د ترلو ځای

پستنه =پرشا کیدل = وروسته کیدل

پتان =ځنګون

ســـبا

مطلع =موضوع

مشقت =سختی

څیری =بلوط = یو ډول غرنۍ بوټی دی

وداع =خدای په آمانی

اندیښه =فکر

د دوولسم ټولګی د پښتو لغاتونه

مـنـاجـات

مناجات =دعا، =هغه نظم چې دالله (ج) تعریف پکښې شوی وی

کره کشای =دمشکلاتو حل کوونکی

کره =غوټه (مثلاً کله چې مونږ بوټونه په پښو کوو نو تنی یې ورغوټه کوو.

شاه =پاچا

ګدای =ګدا = درویزګر = چرګر = سوالګر

نومرِ =نامتو، =نومور، =نامزد

خلاق =خالق = پیداکوونکی

مثل =مثال

کاینات =نامحدوده فضاء

نامه =دیوچاپه باره کی معلومات لیکل دشعر یانثرپه ډول

سموسیال =مثل = مثال = برابر

خوځنده =حرکت کوونکی

کاین =پیداشوی = خلق شوی

استوار =ولاړ = محکم

خوبان =ښه خلک، =ښکلی

خرام =په نازاونزاکت تګ

سنګ =ډبره

لاخ =لاښ = هغه ځای چې یوشی پکی په زیات مقدارنه وی

صدف =یوډول حیوان دی

ګوهر =طلا

رحَم =په انسان کی داولاد ځای

نطفه =دانسان دمثل دتولد مواد

جعل =جوړښت، =فریب

خرقه =زړی جامی، =هغه جامه چې دډول ډول توکرانو څخه جوړه شوی وی، =هغه جامی چې دیری پینی لری.

حکیم =پوهـ ، =فلسفه پوهـ

بند =مقید=په قید کی

خوان =دسترخوان

جمادات =غیرژوندی شیان

لقمه ګیر =هغه حیوانات چې خواړه ګوله ګوله کوی او خوری یی

برات =برخه=حصه، =حواله = چیک، =هغه څه چې خان یی خپلو نوکرانو ته ورکوی

غوښی خور =غوښی خوړونکی

خروب =سیراب = اوبه لکه(دمځکی اوبول) یعنی (دمځکی خړوبول)

محروم =بی برخی

اهل =اوسیدونکی

سما =آسمان

وچوبی =وچه

قادر =غالب

برکمال =مکملوالی، =پوهه=فن

رازق =رزق ورکوونکی

ذُو =خاوند = لرونکی = درلودونکی

ذوالجلال =دیرتم یا جاه وجلال خاوند

قل هوالله احد =ووایه چې الله (ج) یودی

لم یلدلم یولد =نه له چاپیدادی نه له ده څوک پیدادی

جواهر =قیمتی ډبری

اعراض =هغه شی چې له منځه تلونکی وی

او بقا نه لری لکه ناروغی.
اجرام =ډېری، =ستوری
بود =شتوالی
نابود =نیست
نغمه =خوږ آواز
گذرگاه =دتیریدو ځای
متصف =صفت کړل سوی
طرفه =تازه، =نوی خبره
برید =قاصد(په دری کی)، =پوله=حد،
=شروع=پیل، =یرغل=حمله، =غوټه.
لولی =نعری = چیغی
کن =شه
خلایق =جمع دخلق=پیداینت
خلل =تاوان=نقصان
جلوه گا =دښودلو ځای
سنگ ولاخ =له تیږو ډکه ځمکه
واجب الوجود =هغه څوک چی په هیڅ شی کی هیڅ چا ته احتیاج نه وی یعنی الله(ج).
لااِلٰه لاالله =نسته معبود برحق مگر الله(ج)

نعت

منشاء =سرچینه
مایه =تهداب
قبله =طرف، =مکه معظمه
استانه =کور و کهول=داوسیدو ځای
زیبنده =ښایسته
شمیم =ښه بوی
لولاک =که نه وای ته=که ته نه وای
تاج =دسرجوغه
افسر =مشر=ریس
جمال =ښایستوالی
غارت =لوټ=تالان
محبوب =گران
حسن =جمال=ښایستوالی
مربی =رهنما = لارښودونکی = تربیه کوونکی
کوړ =لړی=ایسته، =کروپ=راکښته

د پښتو ژبی ادبی تاریخ ته یوه لنډه کتنه

توکم =قوم = قبیله
حماسی =جنگی
شفاهی =هغه څه چی په ژبه ویل کیږی
تال =سر=برابری
نثر =هغه څه چی دشعرپه ډول نه وی لیکل شوی
سروانی =یوډول ونه ده چی ترخه او ذهرجنه
میوه لری، =سروان=ساروان=هغه سړی چی داوښانو ساتنه کوی.
فصاحت =دخبرو پرله پسی والی
بلاغت =سوچه وینا، =دمعنا اومطلب نه ډکه وینا، =دوینا لوړه درجه.
عروض =دشعرمیزان، =دبیت دلومړی مصرع ورروستی رکن، =دغره لار، =عرضه کول.
تاداو =تهداب=اساس
نیم منظوم نثر =هغه لیکنه چی نیمایی دشعرپه ډول اونیمایی دنثرپه ډول وی.
وعظ =نصیحت
اهنگ =ښه آواز
تصوف =صوفی توب = پاکوالی
سبک =دسرو زرو ویلی کول اوپه غالب کی اچول
منثور =لیکل سوی نثر
هدایه =یو کتاب دی
بیاض =پاکوالی = صفاوالی، =سپینوالی
دیوان =دشعرونو کتاب
گنداب =ولاړی اوبه، =ولاړی خوسا شوی اوبه
مرصع =سینگارسوی، =په غمیوښکلی سوی، =قیمتی=ښایسته
بدیع =خلق، =عجیب=نادر، =هغه علم چی دکلام دښه والی وجه پری څرگندیږی=دبدیع علم
کلیات =دیوه شاعریالیکوال داثاروجونگ، =ټولی چاری
فضل =بهتری=برتری
سوات =دیوځای نوم دی
فراق =جدایی
دروه =بیریدلی = وارخطا
تلف =له منځه تلل یا له منځه وړل
شاهنامه =هغه کتاب چی دپاچاهانو په باره کی لیکل کیږی
انجمن =گروپ=اجتماع=دخلکو یوځای کیدل
تحول =تغیراوتبدیل
گپ =په وریځوکی لاره، = ټوکه = گپه = گپ شپ = ټوکه ټکاله، =غټه مړی
بر =نږدی، =وچه
کوز =کښته
روحانی =دروح پرستش کوونکی
ناوول =هغه اوږده قصه چی دځانه لیکل کیږی
بولله =قصیده = اوږدشعردی چی دستاینو، عرفان، اخلاقواودین موضوعگانی پکی بیانیږی دبیتو شمیریی تر۳۳ زیات دی

اخلاقی درس

جودانه =داوربشی دانه، =د اوربشی د دانی

په اندازه

حیله =فریب=مکاری

تیتو =بار وړونکی خر

لعنت =دخدای ددربار څـــخه لیری والی

منصفی =انصاف

ګوذر =لویدل

نمری =جامی

درویش =فقیر

قلندر =ملنګ=ګرځنده درویش، =بی قیده

سد =هوښ = عقل، =دیوال، =خنډ =د توپک په میل کی تاوراتاو دیوال

ساوو =شریف = دروند

ساهو =ساکښ

جاج =فکر

د وطن مینه

شاړی =خرابی مځکی

میری =دښتی

نعیم =نعمت، =مال

غربت =غریبی

قاصد =خبروړونکی

روهـ =روه=دپښتنی سیمو نوم دی

بی نوا =غریب=بی برخی، =بی آوازه

نوا =آواز

چیرهار =دیوځای نوم دی

ورته =مشابه=په مثل، =اوبدلی وړی، =لکه (ورته) وواېه، =وریته=کباب شوی=نیینی شوی

کوکاری =چیغی

حزین =غمجن

اتشین =داوره ډک

ترنجبین =دګلانوشیره

امیر کروړ سوری

کروړ =کلک او سخت

خرخښه =تشویش، =جګړه

سوبه =فتحه، =کامیابی

من =زړه، =اراده=تکل، =مقصد

شاهنشاه =ستر واکمن

میرخمن =دښمن

لتاړ =له ځایه بی ځایه کیدل

سوومی =دپښوښونګری، =داس یاکوم بل حیوان نوکان

ایوادونه =هیوادونه = سیمی

شپول =شرنګ، =حلقه=کړی، =دخاروی لپاره دلښتواحاطه

اودم =چاره، =علاج

مرو =دبلخ خواته دیوی سیمی نوم دی

دښن =دښمن

پلن =پیاده، =پلن شوی = هوارشوی = ټکول شوی، =برداره=سورور=عریض

زړن =زړه ور

مخسور =سرخرویی=سرلوړی

سور =عرض=برداری=پسور

کول =کهول=کورنی

تال =سر = برابری

دریځ =کړنلاره، =منبر

ستایوال =صفت کوونکی

مستزاد =شپږ بیتی شعر

متانت =قوت=قدرت

پانی =کرښه = حد، =ونده = برخه، =طبیعت، =دمټکو(چارمغزو)لوبه، =نیټه

مستعمل =په استعمال کی = تر استعمال لاندی

بامل =پالل

یونم =حرکت کوم

غوره وینا

مرغزار =چمن، =ځنګل

منت =احسان=نیکی=ښیګڼه، =شکریه، =عاجزی

ونده =ونه(دغه لغات په کتاب کی غلط سوی دی دااصلاً ((ونه))ده)

کهسار =هغه ځای چی زیات غرونه ولری

خاکسار =عاجز

دُرستول =صحیح کول

درمانده ګی =بیچاره ګی=بی نوایی، =ستړیا = ستومانی

دستګیری =لاس چلول، =بندی کوی=دستګیره کول

استانه =داوسیدوځای

د پښتو ادب رنګارنګ اړخونه

جرس =زنګ (لکه د تلیفون زنګ)

دهر =دنیا

هوس =حرص، =لوړه، = ارمان = هیله = لیوالتیا، =خوشحالی

دربان =ددروازی ساتوونکی

ولجه =قبضه کول

خونی چلی =ځان وژونکی ګردابونه

مرجوڼا =لامبوزن = غواص، =مرغلرپلټوونکی

چلی =چلباز، =کمزوری=ضعیف، =هغه تیره لرګی چی زردکی په راباسی، =بنګړی

غاړه غړی =لاس ترګریوان یعنی دجنګ حالت

ګرداب =هغه اوبه چی په یوځای کی سره راګرځی

مضرت =تاوان رسول

ورمونه =نصیحتونه

غنی =شتمن

دلجویی =زړه کښل
واصل =نږدی خلک، =وصل سوی
رجوع =ورګرځېدل
متروکه =شلاقه=ڇلاخه، =چکوښ
مرأت =هنداره،=دمره جمع=مرتبی=واری
سخن سازی =دخولی خبری
شهسوار =زړه وراوچالاکه پاچچی پراس سپوروی
له پسه =له پاسه = له لوړه
صبوری =تحمل = بردباری = صبر
خم =لوی خاورین لوښی، =کوږ، =ټیټه
ځمکه چی اوبه په اسانی ورته رسیږی
هلال =هغه سپوږمی چی پوره نه وی
شفق =آسمان
وښی =واښکی، =ریښکی
خونخور =قاتل
ګهواره =ځانګو

د ژوند ورمـــونه

دیرینه =پخوانی
طباخ =آشپز
مهران =شفقت کوونکی(جمع)
استوار =ولاړ=محکم
رفاقت =ملګرتیا=ملګرتوب=انډیوالی، =یارانه = تاراچونه
کفران =ناشکری = بی سپاسی، =بی ایمانی

موسیقی

تنګ وټکور =سازاوصحبت
لیړداو =لیړدونه
رزکو =دغه لغات په کتاب کی غلط سوی
دی دااصلاً (زرکو)دی
تنزری =منظری، =تمځری=تنځری=یوډول مرغی ده
سندربول =سندری ویوونکی
انځور =تصویر=عکس
جمال =ښایستوالی
شفا =دمریضی جوړیدل

پـــسرلـــی

لونل =خونولول = شیندل = پاشل
طیلسان =یوډول چینه ده چی خطیب(نطاق یا
ویاند یا خطبه ویوونکی یا واعظ) یی دنورو کالیو
دپاسه اچوی(اغوندی)
زمُردی =شنی
نیسان =پسرلی=بهار، =دثورپنځلسمه، =دثوریاغوایی میاشت
مشاط =سینګارکوونکی
ښکلل =ښکلی کول=ښایسته کول
خونولول =شیندل=پاشل، =قربانول = نثارول
= جارول

من =زړه، =اراده=تکل، =مقصد =
هدف، =عزتمن/شتمن
ورږم =بوی
خُتن =په چین کی یوځای دی
مسیح =عیسی (ع)
اغلی =ښکلی
ټاپی =دغنمو د درمند خاصه نښه، =په
خولی کی دګلابتونو ګل ، =دوستی، =وخت، =پټه
مشوره، =دناروغـتیا سخت وخت، =بیانه، =پی،
=واټن، =دپورنیټه
مکیز =ناز او ادا
پوپل =یوډول سورګل دی
وږنګن =ځلانده
شڼ =مست او بی پروا، =دآس شیشنی
بولـلـه =قصیده

د زړه دنیا

پشکال =ښکال=دباړانونو موسم
حساسیت =دقیقوالی
حساس =دقیق
من =زړه
مزی =تارونه=واښکیان
الهام =غیبی آواز
ښیراز =سمسور=آباد
ګوټ =غوړپ=غړپ
قاموس =مجموعه

د پسرلی ننداره

نمری =جامی
ګُلرُخ =ګلالی=ګُلرو=ګل مخی=دګل په څیرمخ لرونکی
سروانی =سروان = یوډول ونه ده چی ترخه
اوذهرجنه میوه لری
استین =لستونی
خلوت =تنهایی
بکښ =دالغات په پښتو کی غلط سوی دی
دااصلاً (پکښی) دی

بی بی نیکبخته (رح)

مرشد =لاربنود = پیر = ارشادکوونکی
ریاضت =دزړه دپاکولو لپاره ربړ ګالنه،
=دفکراوعبادت لپاره ګوښه کښېنستنه، =تمرین،
=کوښـــښ=زیــــــــــــــار
حباله =لومه=دام، =پړی=رسی، = قید
=بند، =نکاح
بدنه =دپیښورختیځی ډډی ته دیوځای نوم دی
فقرا =فقیران=درویزګران=لاس نیوونکی = ګدایان
عباداللہ =دخدای(ج) عابدان = دخدای(ج) عبادت کوونکی

ليږد =کوچ=رحلت=کډه=سفر
بليردل =نغښتل=تاوول=پيچل=بلېښل،
=کوچنی په ونی کی ترل، =مشغولېدل، =مشغولول
دښنه =دښمنان

د مياروښان د خيرالبيان نثر

بازارګانی =تجارتی
اتام =خوراک = طعام
مزدک =جومات=مسجد، =هغه ځلورديواله
چی چت ونه لری
اعلاء =ځرګندونه=خبر=خپرونه،=نشرول
= مشهورول

د افضل خان د تاريخ مرصع نثر

مرصع =سينګارکړل سوی=په غمیو ښايسته سوی
سازوار =کم عقله=احمق، =برابر=متوسط
جنګا ګيګيانی =ديوسړی نوم دی
التماس =پلټنه=غوښتنه=خواست، =عجز =
زاری، =منت، =دعا
غريزه =فطرت=ځته=اصل، =دټاکلو چارو
دسرته رسولو فطری استعداد

د پښتو لرغونتوب

متفق =بااتفاق=متحد=يوځای
مذهبه =صيله ،=منځنی=متوسط

د ادب پيژندنه

راښکون =راښکنه = راکاږنه = کشونه =
راباسنه = راکشونګ
بوميا =لاربنود = رهبر = پيشوا = لاربښوونکی، =
اوسيدونکی، =استوګن، =ملزوم = هغه څه چی يوشی ورته لازم وی
محتسب =حساب اختستونکی = محاسبه
کوونکی، =حاکم = کوتوال
ادب =بلنه اودعوت، =پوهه اوخيرکی،
=دحد او اندزی ساتنه
فطرت =خلقت، =هغه صفت چی هرژوندی
شی يی خپل دخلقت په اول لری، =ذاتی خصوصيات

د مشرانو همت

ملوکان =ملکان=دنيا داره خلک
ديو =دوی
لوريه =لوری
ماموړ =امرکړل سوی
ترورِی =لومبره=ګيدړه، =چرندک
ننګل =لمانځل=نمانځل=عزت کول =
درنول = درناوی کول
لربر =کښته اوپورته
تملق =چاپلوسی
هوډ =عزم=همت

تالاش =تلاش = لټون = لټونه، =غوښتنه،
=بيره = چالاکی
ګوتی =ګونيا، =ګوټه = دسطرنج دانه،
=يادونه = حفظ کوونه
هاتی =فيل

فکر او عمل

جاج =فکر
چابړی =دتلی پلی=دترازو پلی
ميچانی =مقياس، =سربالايی
پيتی =بار
تيکی =غلاف=دتوری پوښ
ستنی =ستونونه=پايی

ژير ګلونه

لطافت =نرمی
شيدا =عاشق
چراو =مرصع = ښکلی
تالان =غارت = لوټول = شکول
پدل =تاثير = اغيز، =عقل = شعور
ګونه =چهره
دژيړو ګلو باغ =معشوق يا معشوقه
غرندِ =مړاوی

د خوشحال خان پيژندنه

دروه =سمدستی=بی ځنډه، = ټکی = چل
= دوکه = غولونه، =اندېښنه = چورت، =دړ = بيره
ګلزار =دګلونو ځای
نښتر =يو نبات دی(يوډول درخته ده)
فلسفه =دکايناتو علم
فيلسوف =د کائناتو عالم
تصوف =صوفی توب
رزم =حماس = جګړه
فکاهی =ټوکه
ليوال =مينوال = علاقمند
ميرتون =دميريانو کور

سيد جمال الدين افغان

بر =وچه
رغونه =دښتونه
سمندر =د اور چينجی
طلسم =جادو
زير و زبر =توته توته
کاهنان =غيب ويوونکی، =فال کتوونکی
معصيت =ګناه
دهر =دنيا = نړی = جهان
تعظيم =احترام
اواره =سرګردانه

مقر =د قرا او اوسيدو ځای
مصور =تصور کول = فکر کول
مضمر =پټ
الهام =غيبی آواز

د پښتنو هيواد

پکت =پښت = پخت = پښتون
کا =خوا = خوا

د پټې خزانې مولف

صله =بخشـــش
مراحم =رحمتونه = رحمونه
ظل =سيوری
مدون =مردف = رديف سوی
قصيده =هغه شعر چې د بيتو شمير يې تر ۲۵ زيات وی
قاصره = ناتوانه، =بی پروا، =لنډ
موزونان =توزين کوونکی = توازون کوونکی

د فياض يوه مشهوره قصه

ثقه =معتبر = د اعتبار وړ
سامع =اوريدونکی
خرم =خوښ = خوشحاله
رُخ =مخ = چهره
اوربل =پيکی

د حميد د شاعری يو څو رنګين اړخونه

ايلم =ايلم د پښتونستان د بونير په علاقه کښی د يو جګ غره نوم دی
نيرنګ =چل = فريب
اورنګ =تخت
خوناب =د وينو ډک اوښکی، =د زړه له درده ژړل
معمی =هغه پټ شی چې ښکاره وی مګر فکر کول يې لږ څه ګران کار وی
سهی =زغمناک
سمندر =د اور چنجی
سُنبل =يو ډول ګل دی
بوسه =مچه
موشګاف =نازکخيال
بوالهوس =حريص = طمع کوونکی، =شهوتی = عياش
جوس =انګړ او حويلی
قرين =نږدی
تابلو =منظره
کالبوت =کالبود = جسد
اسره =طمع، =هيله
رنديری =ځای، =انګړ
ساګ =سابه = سبزی
دريوزه =فقر

بلا - سوا =بلا ليری (بلا دی ليری وی) = محفوظ
خودبين =خودخواه
پاسلونی =منت = احسان اېښودل
چينګه =چونګه = کره
سهل =آسانه
پت =عزت

يو غزل

تطاول =تيری کول، =د قدرت څرګندول
غلغل =غالمغال
مقدر =نصيب = قيسمت
تزلزل =زلزله = ښوريدل
تغافل =غفلت = تنبلی = بی خبری

د قومی ترقی بنسټ

غبرګونی =جملی
تفسير =ځيرنه
ظرف =لوښی
مظروف =هغه څه چې لوښی ته وراچول کيږی
پيچومه =تاو راتاو ځای = سر بالائی
جړ =ريښه

باګرام په پښتو ادب کښی

تاويل =وينا
بګ =په سانسکرت کی باغ ته ويل کيږی
رام =په سانسکرت خدای ته ويل کيری
بالک =هلک
ګرام =کلی
مفتون =عاشق
کاخ =قصر = مانی
نوروز =نوی ورځ
ختن =په چين کی يو ځای دی
تمثيل =ديوی اصلی واقعيی پيښی کول

زوی ته د سکندر خان خټک نصيحت

سرو =د صبر درخته
سر فرازی =سر لوړی
نامور =نامتو
پسندلی =ښايسته سوی
امد =راتلل
دروزه ګر =فقير
اديان =دينونه
ابدان =د ښه ژوند لاری چاری
دراز =اوږد
باز =خلاص، =را ايسته
هرکز =هيڅکله
تنګدستی =لاس بنديدنه
سخن =خبره

شندل =قربانول
بلوسیدل =مزاحم کیدل = غرض کول

حافظ رحمت خان

دیره کیدل =میشتیدل
مرشد =لارښوونکی
ایل =تابع
استسقا =د خیټې د پرسیدو ناروغي
ایلچي =قاصد = خبر وړونکی
غدر =بې وفايي = دوکه

ظلم

ستم =ظلم
اړم = بند = نښتې، =جبل = نیش
بوټې =سره غوښه، =د غوښې ټوټه
خرم =خوش = خوشحاله
شبهه =شک = ګمان
درم = د توپ د ږز آواز، =دهرم =
مذهب، =دین او ایمان
همدم =انډیوال = ملګری
زدویل =په اوبو کې سره موښل
اوبښې =د اوبښ ښځین جنس، =اوښنکی
زیم =نم ،=توروی اوبه
ساز =جوړ
رهم =له مینځه تلل
شومیت =بدمرغي = بې قسمتي
مسلم =ثابت = ثبوت سوی
زوم =بې کاره، =بې خونده، =پورته کیدل
دم =لافه
تیغ =غشی
عالم =جهان
الم =درد، =تپ
آدمزاد =انسان
شړشم =یو ډول نبات دی
ګرم =ملامت
بایده =باید = حتمي
ناسور =یو ناروغي ده چې تپ یې شوریږي

ویل او کول

فطرت =غریزه = خلقت، =هغه صفت چې هرژوندی شی یې خپل دخلقت په اول لرې، =ذاتي خصوصیات
ووړ =کوچني
شامدام =همیشه = هر وخت
تقلید =پیښې کول = په یو چا پسې تلل
مثال =ځراغ

غزل

میخور =شرابخور
صهبا =مې = شراب، =سور او سپین
صراحي =یو ډول لوښې دی
خوبان =ښکلي
قهقها =په لوړ آواز سره خندل
خوشوقت =خوش وقت = ښه وخت لرل
مشتاق =مینوال = شوقي = لیوال
نښتر =یو ډول تیره غرنۍ بوټی دی
وریت =کباب
مشرب =د څښلو ځای

په پښتو کې دخیلې او مفغنې کلمې

دخیل =داخل سوی
مفغنی =په پښتو اړول سوی
مفرس =په فارسي اړول سوی
معرب =په عربي اړول سوی
تپاک =تپیدل = تپش = تلاش کول
تفحص =لټون
مزید =زیاتول، =ضافه سوی = زیات سوی
سلا =مشوره
سول =هوښ
دیس =کلي
للمه =وچه مځکه = بې اوبو مځکه
ورخ =د اوبو ترلو او خلاصولو دروازه
لاحقه =ورروستاړی

پښتون اولس

اندوس =د آباسین سیند
ورشو =څړځای
مورخ =تاریخ لیکونکی
صادق =رښتیا ویوونکی
تسلط =قبضه
متمدن =مدني = پرمختللی
امتیاز = ښه والی، =لوړوالی

د تیرو شاعرانو یادونه

منظومه =شعر
لړی =سلسله
لسان =ژبه
سحبان =د یوځای نوم دی
رزم =حماس = جګړه = جنګ
شکوه =شکایت
کند =رسۍ
پران =په هوا
لطافت =نرمي
نزاکت =ادب
تشبیه =مشابه = ورته

کتابونه او مؤلفان

۱- *خیالي دنیا* د خادم اثر دی
۲- *غوره نثرونه* او *غوره اشعار* د ګل پاچا الفت تألیفات دی
۳- *نوی ژوندون* د قیام الدین خادم اثر دی
۴- *منتخب شعرونه* د ښاغلی شمس الدین مجروح د نظمونو مجموعه ده
۵- *عنوان النصایح* په (۱۳۲۱هـ ق) کی عنوان الدین کاکاخیل خټک لیکلی دی
۶- *تفسیر الضحی*، *معراج نامه*، *جنګ نامه* او *د سیف الملوک قصه* غلام محمد لیکلی دی. غلام محمد د یوولسمی پیری په سر کی ژوند کاوه
۷- *پټه خزانه*، *خلاصة الفصاحة* او *خلاصة الطب* محمد هوتک لیکلی دی
۸- *افضل الطرایق* د میاجی پیرمحمد هوتک تألیف دی، میاجی ډیر فاضل سړی ؤ
۹- *مخزن الاسلام* د اخوند درویزه تألیف دی
۱۰- *علم خانه دانش* او *تاریخ مرصع* د افضل خان خټک تألیف دی
۱۱- *دستارنامه*، *بیاض*، *پښتو هدایه*، *فضل نامه*، *سوات نامه*، *بازنامه*، *فراقنامه* او *کلیات* د خوشحال خان خټک تألیفات دی

- د خوشحال خان د مشهورو آثارو څخه یو *دستارنامه* ده چی خوشحال په (۱۱۷۶هـ ق) کی لیکلی ده او بیا په (۱۳۷۱هـ ق) کی په پیښور کی چاپ سوه او وروسته په سم لیک دود په (۱۳۴۵هـ ش) کی په کابل کی چاپ سوه

۱۲- *خزینة الفقراء* محمد پښتانه په (۱۲۶۱هـ ق) کی لیکلی دی
۱۳- *ګل کوهي* د ابوسعید فضل احمد خان د پښتو اشعارو مجموعه ده
۱۴- *احمد شاهي شهنامه* حافظ ګل محمد مرغزی د لوی احمدشاه بابا په پاچاهی (۱۱۶۰ – ۱۱۸۶هـ ق) کی لیکلی ده
۱۵- *ګنج پښتو* د مولوی احمد تألیف دی
۱۶- *له بایزید روښان څخه لندون* د قیام الدین خادم تألیف دی
۱۷- *جانان فدوی* په (۱۲۸۳هـ ق) کی خپل *دیوان* ترتیب او تدوین کړی دی
۱۸- *خوشحال خټک څه وایي* د بینوا تألیف دی
۱۹- *مقصود المؤمنین*، *حال نامه*، *صراط التوحید* او *خیرالبیان* د پیر روښان تألیفات دی
۲۰- *خورشید جهان* د شیرمحمد خان تألیف دی
۲۱- *مسائل ارکان خمسة* د ملا یار محمد هوتک تألیف دی
۲۲- *جامع فرائض* د ملا محمد یونس تألیف دی
۲۳- *ګلدسته زعفراني* د ملا زعفران تره کی تألیف دی
۲۴- *محمود نامه* د ریدی خان مومند تألیف دی
۲۵- *الاعلام* د خیرالدین زرکلی تألیف دی
۲۶- *عبدالقادر خټک* یو کتاب د *کلیات* په نامه نظم کړی دی
۲۷- *منتخبات* د واصل روښانی تألیف دی
۲۸- *ننګیالي پښتانه* د ښاغلی هلالی تألیف دی
۲۹- *جنان بارکزی* د شعرونو یو دیوان لری
۳۰- *کاظم خان شیدا* د شعرونو یو دیوان لری
۳۱- *بهائي جان* د اشعارو یو دیوان لری
۳۲- *د سالو وږمه* ابومحمد هاشم سروانی لیکلی دی
۳۳- *تذکرة الاولیا* سلیمان کاکو په (۶۱۲هـ ق) کی لیکلی دی
۳۴- *تاریخ سوری* محمد بن علی بُستی لیکلی دی
۳۵- *لرغوني پښتانه* شیخ کټه لیکلی دی
۳۶- *ملي دفتر* د شیخ تألیف دی
۳۷- *خان کجو* د *تاریخ* په نامه یو کتاب لیکلی دی
۳۸- *فواید الشریعت* د اخوند قاسم تألیف دی

۳۹- *خلاصة الاسلام* د فقير حسين تأليف دی
۴۰- *ګلدسته* د عبدالقادر خټک تأليفات دی
۴۱- *قلب اسير* د ګوهر خان تأليف دی
۴۲- *تاريخ اعثم کوفي* د محمد ظفر تأليف دی
۴۳- *اختيارات بديعي* د مولانا عبدالحليم ليکنه ده
۴۴- *محمد رسول* د *بياض* په نامه يو کتاب ليکلی دی
۴۵- *نافع المسلمين* د نورمحمد تأليف دی
۴۶- *تواريخ رحمت خاني* د ميامعظم شاه اثر دی
۴۷- *رياض المحبت* د نواب محبت خان ليکنه ده
۴۸- *فرهنګ اپريدي* د قاسم علی اپريدی ليکنه ده
۴۹- *عجايب اللغات* د الله يار خان تأليف دی
۵۰- *پښتو تفسير* د نواب افضل الدوله اثر دی
۵۱- *تفسير بدرمنير* د دوست محمد خټک تأليف دی
۵۲- *تفسير يسير* د مراد علی ليکنه ده
۵۳- *شکرستان افغاني* او *بهارستان افغاني* د قاضی ميراحمد شاه رضوانی ليکنی دی
۵۴- *د قصه خانۍ ګپ* او *د افغانستان تاريخ* د منشی احمدجان تأليفات دی
۵۵- *پښتونخوا هار و بهار* د ډارمستـــټر تأليف دی
۵۶- *تور بريښ* د پښتو ټولنی نوی اثر دی
۵۷- *د پښتو ادب تاريخ* د صديق ريښتين ليکنه ده
۵۸- *ريګويدا* زوړ آريايی کتاب دی چی په (۲۰۰۰ ــ ۱۰۰۰ قبل الميلاد) کی ليکل سوی دی
۵۹- *ابولفضل بيهقي* د محمود غزنوی په وخت کی اوسيده چی د غزنويانو تاريخ يی هم ليکلی دی
۶۰- *فياض* د دولسمی هجری پيری شاعر دی او د شهزاده بهرام او ګل اندامی قصه يی په شعر کی بيان کړی ده
۶۱- *سپينه* د پښتو شاعره، د نورمحمد خان الکوزی لور او په هرات کی اوسيده
۶۲- *برنارډشا (Bernard Shaw)* د انګلستان مشهور اديب او ليکوال ؤ

په پښتنو پاچاهانو پورې مربوطې تاریخي لیکنې

- کالنجر (آهنګر پروزن) د هندوستان په بندیاکهند کې د یوې ټنګې او تاریخي کلا نوم دی چې په (۹۵۲هـ ق) کې شیرشاه ونیوله او په دغه جنګ کې شهید سو
- سلطان العادل شیرشاه سوری په هندوستان کې له ۹۴۷هـ ق څخه تر ۹۵۲هـ ق پورې پاچا ؤ
- ښکارندوی غوری په شپږمه هجری پیړۍ کې ژوند کاوه او پلار یې احمد نومیده چې د فیروز کوه کوټوال ؤ
- شیخ متی یو پښتون ستر ستانه تیر سوی دی. دی په (۶۸۶هـ ق) کې مړ سوی دی او د کندهار په کلات کې ښخ دی اوس یې هم خلک زیارت ته ورځي او د کلات بابا په نامه یې بولي
- بایزید بسطامي په دریمه هجری پیړۍ کې یو ستر ستانه تیر سوی دی. دده نوم طیفور او د پلار نوم یې عیسی ؤ، په (۲۶۱هـ ق) مړ او په بسطام کې ښخ دی
- سلطان بهلول لودی په شمالي هندوستان کې یو ستر پښتون پاچا تیر سوی دی له (۸۵۵هـ ق) څخه تر (۸۹۴هــ ق) پورې پاچا ؤ. هدیره یې په ډهلي کې د روشن چراغ د زیارت تر څنګ ده
- جسرت د پنجاب په شمالي برخه کې د ګهکرو نامتو مشر ؤ، په (۴۲۰هـ ق) کال کې یې د ډهلي د پاچا (سلطان محمد شاه) په حکم د سر هند پر پښتنو برید وکړ
- میرزا لغ بیک د تیمور لنګ د اولادې څخه د کابل والي ؤ (۸۵۶هـ ق)
- روهیل کنډ د شمالي هند د یوې پراخې منطقې نوم دی چې پښتانه پکښې اوسیدل
- سلطان سکندر لودی په (۹۲۳هـ ق) کې د بیانې د سفر څخه اګرې ته راورسید نو ټولو امیرانو ته یې ولیکل: دګولیار غزا لره تیاری ونیسی، مګر دده دغه هیله پوره نسوه او ډیر ژر یې په ستوني کې دانه راوخته او مړ سو
- د کندهار شاهي قصر د هوتکو په وخت کې نارنج قصر ؤ
- د پټه ګوهره نثر په لسمه او یوولسمه پیړۍ کې د پښتو په لیکوالانو کې رواج درلود
- بریلي په روهیل کنډ کې د یو ښار نوم دی او روهیل کنډ د ډهلي لمر خاته خواته پروت دی. پخوا هندیانو پښتنو ته روهیله ویل او د دوی سیمه یې روهیل کنډ باله

تمت بالخیر

یـادښـت

يادښت

یادښت

یـادښـت

یادښت

یادښت